

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ І МУЗЕЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, МУЗЕЄЗНАВСТВА ТА ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВА

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА НА ТЕМУ:

«ПРЕДМЕТИ КОЗАЦЬКОГО ПОБУТУ В КОЛЕКЦІЯХ МУЗЕЇВ УКРАЇНИ»

здобувача

вищої освіти 4 курсу

першого освітнього рівня (бакалавр)

спеціальності 027 «Музеєзнавство,
пам'яткознавство»

освітньої програми «Музейно-екскурсійна
діяльність»

Неділько Олександр Сергійович

Науковий керівник: **Бабкова Надія**

В'ячеславівна, канд. іст. наук, викладач

Рецензент: ПІБ

Харків, 2021

ЗМІСТ

1. ВСТУП.....	7
2. РОЗДІЛ 1. ПРЕДМЕТИ КОЗАЦЬКОГО ПОБУТУ ТА ЇХ КОЛЕКЦІОНУВАННЯ	
1.1. Початок історії козацтва на території України.....	11
1.2. Повсякденне життя.....	13
1.3. Колекціонери козацької спадщини.....	17
3. РОЗДІЛ 2. НАУКОВИЙ ПРОЕКТ ЕКСПОЗИЦІЇ «ПРЕДМЕТИ КОЗАЦЬКОГО ПОБУТУ В КОЛЕКЦІЯХ МУЗЕЇВ УКРАЇНИ»	
2.1. Ідейний задум, тематична спрямованість та методологічна основа майбутньої експозиції.....	21
2.2. Стисла тематична структура музейної експозиції.....	22
2.3. Наскрізні проблеми експозиції, основні засоби побудови та їх характеристика.....	22
2.3. Архітектурно-художній образ музейної експозиції.....	24
4. РОЗДІЛ 3. ПРОГРАМА ВВЕДЕННЯ МУЗЕЙНОЇ ЕКСПОЗИЦІЇ «ПРЕДМЕТИ КОЗАЦЬКОГО ПОБУТУ В КОЛЕКЦІЯХ МУЗЕЇВ УКРАЇНИ» ДО СИСТЕМИ МУЗЕЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ДОКУМЕНТАЛЬНА ОСНОВА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ	
3.1 Соціальна комунікація як методологія та основа соціо – психологічної практики музею.....	26
3.2 Принципи методики оцінювання як фактор впливу на формування кінцевого комплексного комунікаційного проекту.....	30
3.3 Збутова продукція: стимулювання збуту.....	34
5. ВИСНОВКИ.....	37
6. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	40
7. ДОДАТКИ.....	45

Харківська державна академія культури

Факультет: Соціальних комунікацій і музейно-туристичної діяльності

Кафедра: Історії, музеєзнавства та пам'яткознавства

Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр

Напрямок підготовки: 02 «Культура і мистецтво» спеціальності 027 «музеєзнавство, пам'яткознавство»

(шифр і назва)

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач кафедри
доктор культурології
Щербань А.Л.

« » 2021
р

ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

НЕДІЛЬКО ОЛЕКСАНДРА СЕГРІЇВНА

1. Тема роботи: **«Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України»**
«Objects of the cossack life in the collections of museums of Ukraine»

керівник роботи – Бабкова Надія В'ячеславівна кандидат історичних наук, викладач кафедри історії, музеєзнавства та пам'яткознавства

- затверджений засіданням кафедри, протокол № 3 від 15.09.2021 року
2. Строк подання студентом роботи - травень 2021 р.
3. Зміст дипломної роботи (перелік питань, які потрібно розробити):

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ПРЕДМЕТИ КОЗАЦЬКОГО ПОБУТУ ТА ЇХ КОЛЕКЦІОНУВАННЯ

- 1.1. Початок історії козацтва на території України
1.2. Повсякденне життя
1.3. Обряди
1.4. Колекціонери козацької спадщини

Висновки до розділу

РОЗДІЛ 2. НАУКОВИЙ ПРОЕКТ ЕКСПОЗИЦІЇ «ПРЕДМЕТИ КОЗАЦЬКОГО ПОБУТУ В КОЛЕКЦІЯХ МУЗЕЇВ УКРАЇНИ»

- 2.1. Ідейний задум, тематична спрямованість та методологічна основа майбутньої експозиції
2.2. Стисла тематична структура музейної експозиції
2.3. Архітектурно-художній образ музейної експозиції
Висновки до розділу

РОЗДІЛ 3. ПРОГРАМА ВВЕДЕННЯ МУЗЕЙНОЇ ЕКСПОЗИЦІЇ «ПРЕДМЕТИ КОЗАЦЬКОГО ПОБУТУ В КОЛЕКЦІЯХ МУЗЕЇВ УКРАЇНИ» ДО СИСТЕМ МУЗЕЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ДОКУМЕНТАЛЬНА ОСНОВА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

3.1 Соціальна комунікація як методологія та основа соціо – психологічної практики музею

3.2 Принципи методики оцінювання як фактор впливу на формування кінцевого комплексного комунікаційного проекту

3.3 Збутова продукція: стимулювання збуту

ВИСНОВОК

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДОДАТКИ

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з /п	Назва етапів дипломної Роботи	Строк виконання етапів роботи	При мітка
1	Вибір та затвердження теми дипломної роботи	Вересень	
2	Виявлення та вивчення літератури з теми дипломної роботи	жовтень-листопад	
3	Написання тексту I розділу дипломної роботи	Грудень	
4	Написання тексту II розділу дипломної роботи	Січень	
5	Збір емпіричного матеріалу з теми дослідження, його опрацювання, опис	лютий-березень	
6	Написання висновків, оформлення роботи, її передзахист на кафедрі	квітень-травень	
7	Підготовка презентації та захист дипломної роботи	Червень	

Студент _____

Неділько О.С.

Керівник роботи _____

Бабкова Н.В.

Неділько О. С. ПРЕДМЕТИ КОЗАЦЬКОГО ПОБУТУ В МУЗЕЙНИХ КОЛЕКЦІЯХ УКРАЇНИ

Спеціальність: музеєзнавство, пам'яткознавство

Заклад освіти: Харківська державна академія культури

Харків, 2021 рік.

В дипломній роботі розглянуті предмети козацького побуту в колекціях музеїв України та створено музейний проект. Робота виконана на базі музейних предметів державних та приватних колекцій. Дипломна робота містить такі розділи: історичне висвітлення предметів козацького побуту в колекціях музеїв України, початок історії козацтва на території України, повсякденне життя, обряди, колекціонери козацької спадщини, науковий проект експозиції «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України», ідейний задум, тематична спрямованість та методологічна основа майбутньої експозиції, стисла тематична структура музейної експозиції, архітектурно-художній образ майбутньої експозиції, програма введення музейної експозиції «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України» до системи музейної комунікації та документальна основа її реалізації, принципи методики оцінювання як фактор впливу на формування кінцевого комплексного комунікаційного проекту, збутова продукція, стимулювання збуту. В процесі роботи зроблено висновки щодо експозиційного проекту «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України».

Ключові слова: козак, предмети побуту, музеї України, Запорізька Січ, колекціонери.

Nedilko O. S. Objects of the Cossack life in the collections of museums of Ukraine

Major: museology, heritage studies

Educational institution: Kharkiv state Academy of culture

Kharkiv, 2020.

The thesis examines the objects of Cossack life in the collections of museums of Ukraine and the museum project. The work is made on the basis of museum objects of public and private collections. The thesis contains the following sections: the historical lighting of the objects of the Cossack life in the collections of museums of Ukraine, daily life, ceremonies, collectors Cossack heritage, the scientific project of the exposition "objects of the Cossack life in the collections of museums of Ukraine", conceptual design, thematic focus and methodological basis of the future exposition, a brief thematic structure of Museum exhibition, architectural and artistic image of the future exposition, the program of introduction of a Museum exposition "objects of the Cossack life in the collections of museums of Ukraine" to the system of Museum communication and documentary basis for its implementation, principles of evaluation methodology as a factor of influence on the formation of the final complex communication project, sales products, sales promotion.. In the course of the work, conclusions are made regarding the exhibition project "objects of the Cossack life in the collections of museums of Ukraine »

Keywords: Cossack, household items, museums of Ukraine, Zaporizhzhya Sich, collectors.

ВСТУП

Актуальність дослідження. У другій половині XVIII століття козаки склали більшість мешканців міст України, їх звичаї та традиції заклали етичні основи для розвитку інтелігенції, що виступала як носій національного духу. Козаки надавали пріоритет правам та гідності особи, наполегливо втілювали в життя ідею національної незалежності України. Спосіб їх життя, культура стосунків опанували суспільну свідомість народу на цілі століття. Козацтво збагатило українську політичну практику самобутніми формами суспільно-політичної організації, соціальної системи й господарської моделі, адміністративно-територіального устрою. Не випадково, безліч музеїв, як державних так і приватних, має у своїх колекціях велику кількість козацьких предметів і використовує їх у постійних і тимчасових виставках.

Однак комплексної експозиції яка б показувала як збиралися козацькі предмети і хто стояв біля витоків цього процесу поки що не створено, тому запропонована кваліфікаційна робота є актуальною, бо висвітлення зазначеної теми за допомогою музейних засобів спонукає зацікавленню до вивчення історії козацтва та його побуту. Дослідження даної теми є перспективним у краєзнавчому, історичному, музеєзнавчому та етнографічному аспектах. Слід зазначити, що через призму унікальних та раритетних предметів, які належать до музейного фонду України, визначаються мотивації та тенденції приватного колекціонування предметів козацького побуту.

Об'єктом роботи козацький побут та історія його колекціонування.

Предметом вивчення даної роботи є висвітлення музейними засобами предметів козацького побуту через призму колекцій музеїв України.

Хронологічні рамки: XVI – початок XX століття. Нижня хронологічна межа зумовлена появою козацтва на теренах України, його подальшої трансформації із військових загонів армії Речі Посполитої до головної

суспільної верстви ранньомодерної України. Верхня – з входженням приватних колекцій козацького побуту до фондів вітчизняних музеїв і відповідно залучення до виставково-експозиційної діяльності.

Територіальні рамки: територія сучасної України

Мета: дослідження козацького побуту та процесу його колекціонування і висвітлення його музейно-комунікаційними засобами. Для реалізації поставленої мети необхідно виконати наступні **завдання:**

охарактеризувати специфіку козацького побуту в історичній ретроспективі України;

визначити вклад О. М. Поля, Д. І. Яворницького та В. В. Тарновського у збереження предметів козацького побуту;

розробити ідейний задум, тематичну спрямованість та методологічну основу майбутньої експозиції;

створити тематичну структуру майбутньої експозиції;

окреслити архітектурно-художній образ експозиції;

ввести експозицію «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України» у систему музейної комунікації;

розробити комплекс традиційних та нетрадиційних заходів музейної комунікації для вказаної експозиції.

Історіографія. Література використана при написанні курсової роботи розділяється на дві групи: музейну та історичну.

Література в якій міститься інформація і дослідження про історію, культуру та козацтва, музейні колекції та колекціонерів. Джерелом основної інформації про побут є праця Д. І. Яворницького «Історія запорізьких козаків» том 1. Користуючись архівними джерелами, мемуарами, згадками очевидців Дмитро Іванович ґрунтовно досліджував побут, історію і культуру з її особливостями. Для наступних поколінь книга Яворницького стала неоціненною основою подальших пошуків та наукових розробок.[54].

Одним із послідовників видатного козакознавця є Д. В. Тоїчкін. У своїй монографії «Клинкова зброя козацької старшини XVI — першої половини

XIX ст.: проблеми атрибуції та класифікації» автор провів атрибутування клинкової зброї, яка зберігається в українських та зарубіжних музеях. В праці наведена велика кількість клинкової зброї з їх історіями, розмірами та структурою [44].

Інформацію про колекціонерів XIX-XX століть достатня, так як більшість з них окрім колекціонуванням займались і дослідженням популяризації своїх колекцій. Дослідження про Яворницького, його творчість, життя та колекції ґрунтовно викладенні у статтях працівників Дніпропетровського історичного музею[57]. Але й сам Яворницький вивчав життєвий шлях колекціонерів козацької старовини. Наприклад, досліджував колекцію та життя Тарновського В. В.(молодшого). Також дослідженням про колекцію Василя Васильовича займалася І. С. Синельник [35].

До літератури з системи музейної комунікації в першу чергу потрібно віднести роботи класиків Д. Камерона [19], Р. Стронга [39], Дж. Макдональда [30], що розглядали музей як систему, що реалізує процес спілкування відвідувачів і експонатів. Серед російських вчених проблемою розвитку музейної комунікації займалися М. Б. Гнідовський [16] та М. Ю. Юхневич [51]. Вітчизняний доробок з проблем музейної комунікації в першу чергу відзначається роботами Н. О. Нікішина [27, 28]

Аналіз джерельної бази. Важливим писемним джерелом для написання кваліфікаційної роботи зі спеціальності «музеєзнавство, пам'яткознавство» є Закон України «Про музеї та музейну справу». В ньому викладена основна офіційна термінологія та поняття щодо музейної справи [3].

Серед *історичних джерел* важливе місце посідає «Опис України...» Г. де Боплата та «Щоденник» Єріха Лясоти, які відкрили для науки і широкого загалу українські землі, їх самобутність і історію. Вперше Гійом де Боплан показав козацтво як феномен відродження лицарства на українських землях на противагу тодішній польській пропаганді [1,2].

Документальні джерела представлені універсалами - документами XV

- XVIII століття, що мають характер маніфесту або розпорядчо-адміністративного акта. Видавалися польськими королями, гетьманами України. Велика колекція універсалів гетьманів знаходиться у Чернігівському обласному історичному музеї ім. В. В. Тарновського. Всі універсали дають змогу дослідити авторитетність козацької старшини, її дії для покращення становища простих козаків на українських землях та виконання своїх обов'язків.

Речові джерела. Для написання кваліфікаційної роботи були залучені і козацькі раритети з музейних колекцій України. Серед них найбільшу чисельність займає зброя (шаблі, кинджали, списи, рушниці, пістолі, гармати), натруски і порохівниці, клейноди, одяг, люльки, речі особистого використання. Всі вони зберігаються у різних музейних установах – Чернігівському історичному музеї імені В. В. Тарновського, Національному музеї історії України, музеї Богдана Хмельницького Національного історико-культурного заповідника «Чигирин», Національному історико – меморіальному заповіднику «Поле Берестецької битви», Дніпропетровському національному історичному музеї імені Д. І. Яворницького, Харківському історичному музеї імені М. Ф. Сумцова, Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського та багато інших.

Загалом джерельна база козацького побуту дуже велика. Інформація, що транслюється речами XVI – XVIII століття з колекцій музеїв, підтверджується письмовими довідками, літературою та документами тих часів. Але більшість побутових речей козаків були стандартними для звичайного селянства тієї доби, тому виділення з великого обсягу предметів XVI – XVIII століття є доволі складним.

РОЗДІЛ І. ІСТОРИЧНА ДОВІДКА.

1.1. Початок історії козацтва на території України

Козацька тематика посідає важливе місце в історії та культурі України та в становленні її державності. У вітчизняній історіографії існує чимало різних наукових гіпотез щодо походження явища українського козацтва: етимологічна, етнічна, автохтовна та ін. Однак переважна більшість дослідників дотримується автохтонної теорії формування запорожців.

Виділяються два важливих етапи розвитку історії українського козацтва. Перший — зародковий, «побутовий», що з'явився в результаті антимонгольських змагань наших предків — русичів проти хижих степовиків. Другий — класичний, період формування і розвитку козацтва як нової організованої суспільної верстви українського населення XV – XVI ст. На думку історика В. Щербака, основоположниками цієї доктрини є польський хроніст М. Бельський та французький військовий інженер Гійом Левассер де Боплан. Свій подальший розвиток ця концепція отримала в літописі Самійла Величка та представників української історіографії XIX – XX ст.: В. Антоновича, М. Максимовича, М. Костомарова, П. Куліша, І. Каманіна, Д. Яворницького, М. Грушевського, М. Брайчевського, М. Котляра, В. Смолія, В. Щербака, В. Голобуцького [41].

На порубіжжі з Диким полем у замках-фортецях, збудованих для боротьби з кримськими татарами, жило відважне козацтво. Вони «козакували», займаючись рибальством, мисливством, бортництвом і видобутком солі. Восени часто більшість з козаків поверталися додому і сплачували старостам десятою частиною від своєї зароблених коштів. Їх стали називати уходниками за промисловість. Враховуючи постійну небезпеку збройних сутичок з кримськими татарами, вони, спочатку виключно для власного самозахисту, почали об'єднуватися у невеликі об'єднання і називали ватагами або громадами. Уходники будували тимчасові пости (засіки, січі) з січених, рубаних колод, які використовували для зберігання продукції промислів та оборони від ординців. На думку

вчених, такі невеликі городки-січі існували вже на початку XVI ст. Згодом, завдяки розширенню своєї колонізаційної діяльності, вони зробили цілу систему укріплених осередків, розташованих на південь від р. Самари аж до татарського прикордонну. Часто з Дикого поля вони вже не поверталися зимувати до замків-фортець, через це їх старости втрачали значну частину своїх колишніх прибутків. Цілком зрозуміло, що з цієї причини адміністрація прикордонних староств не була зацікавлена в будівництві уходниками таких сторожових постів у південних степах. І на думку В. Щербака, саме ці міщани-уходники, які, займаючись промислами, постійно знаходилися на території Дикого поля, стали первинною соціальною основою формування українського козацтва [49, с.33-34].

Важливим державотворчим результатом було створення у середині XVI ст. Запорізької Січі — «козацької християнської республіки», що в силу своєї специфіки тодішньої історичної ситуації виконувала функції протодержавного об'єднання. Назва козацької столиці — «Січа, Січ» — виникла від слова «сікти», «висікати» в розумінні рубати, отже, має однаковий корінь з великоруським словом «засіка». У переносному розумінні слово «Січ» означало столицю усього запорізького козацтва, і мала функції центру діяльності й управління військовими справами, резиденції головних старшин, котрі очолювали низове козацтво. Поряд зі словом «січ» ставилося слово «кіш». Це слово вже мало татарське походження [54, с. 58].

Запорізька Січ мала два поділи — військовий і територіальний. За військовою, запорізька громада поділялася на тридцять вісім куренів, територіально — спочатку на п'ять, а згодом на вісім паланок.

Протягом свого більше ніж двохсотрічного існування запорізькі козаки послідовно змінили вісім Січей: Хортицьку, Базавлуцьку, Томаківську, Микитинську, Чортомлицьку, Олешківську, Кам'янську й Нову, або Підпільненську. Причинами зміни території Січей з одного місця на інше, були кращі умови для життя в одній місцевості порівняно з іншою, частково стратегічні міркування, частково суто випадкові явища, наприклад, нестача

води, замала площа, шкідливість місцевості для здоров'я, епідемії, через які певна територія настільки заражалася, що живим людям хоч-не-хоч доводилося переставляти всю Січ, в іншу, здорову місцевість [55, с. 16-17].

Період кінця XVI – початок XVII ст. посідає особливе місце в історії українського народу. Саме події й ідеї того періоду стали точкою відліку нового історичного часу. Аналізуючи походження та початкові кроки козацтва можна зрозуміти що вони були продовженням української державності періоду Київської Русі. Але більше про козаків та їх світогляд можна дізнатися з особливостей побуту і звичаїв.

1.2. Повсякденне життя

Життя різних запорізьких козаків у самій Січі й життя в зимівниках та бурдюгах суттєво відрізнялися одне від одного. На Січі жили за правилами нежонаті козаки, що звали себе, на відміну від жонатих, лицарями й товаришами. Одні мешкали у тридцяти восьми куренях, а частина – у власних хатах поза Січчю; відповідно частина харчувалася за військовим столом, частина за власним, але загалом їх життя було схожим.

Січові курені мали різні назвали переважно від імені своїх отаманів-засновників або відповідно до регіонів, міст чи населених пунктів, звідки вийшли перші запорожці, або від назви більшості козаків, які вперше склали курінь. На думку Яворницького «назва «курінь» козацького житла походить від слова «куріти», тобто диміти, у своїй основі воно має однакове значення з тмутараканськими «курями», згаданими в Ігоревій пісні, й великоруським словом «курная изба» . Курінь назадував довгу казарму [54, с. 126].

Біля кожного куреня зводили курінну скарбницю, або невелику комору, в якій козаки окремого куреня берегли своє «збіжжя», тобто різне майно. Також поряд зі «скарбницею» розміщались інші будинки для козаків, які споруджувалися по мірі зростання кількості козаків в курені. При куренях будували часом і приватні будиночки військової старшини. Зовні вони нагадували курені, але менші розміром, а за внутрішнім влаштуванням

нагадували теперішні хати заможних представників українського селянства [54, с. 127].

Відмічалась велика релігійність. Запорізькі козаки дбали про свою церкву і витрачали серйозні кошти на будівництво нових та ремонт старих культових споруд, на їх внутрішнє оздобу. І взагалі, на придбання дорогого й красивого церковного начиння.[54, с. 192].

Дослідники зазначають, що життя запорожців на Січі мало чіткий розпорядок дня. Як описував Яворницький у своїх дослідженнях: «...Козаки вставали до схід сонця, відразу вмивалися холодною джерельною чи річковою водою, молилися Богу і за якийсь час сідали за стіл до гарячого сніданку. Час від сніданку до обіду козаки проводили по-різному: хто об'їжджав коня, хто оглядав зброю, хто вправлявся у стрільбах, хто лагодив одяг, хто просто лежав на боці, попахкував люлькою-носогрійкою, розповідаючи про власні подвиги на війні чи слухаючи розповіді інших, або викладав плани нових походів. Рівно о 12 годині курінний кухар вдаряв по казанові, і на цей звук козаки поспішали до свого куреня на обід. Обід кожному куреню готував окремий кухар з помічниками, невеликими хлопцями, обов'язком яких було приносити воду в курінь і тримати в чистоті казани й посуд. Продукти для страв або доставляли кожному куреневі після розподілу царського хлібного жалування, або купували на громадські гроші всього куреня, які завжди зберігались у курінній скарбниці у віданні курінного отамана...» [54, с. 183].

Як зазначає Яворницький «після обіду козаки вставали з-за столу, хрестилися на ікони, дякували всім хто був причетний до приготування». Також у вдячність могли заплатити по дрібній монеті, а за бажанням і більше. На зібрані гроші кухар купував необхідні їжі на наступний день, і якщо залишених не вистачало, то курінний отаман платив кухареві з курінних коштів. Час від обіду до вечери займались своїми справами. Увечері, козаки знову приходили в курінь, вечеряли гарячою стравою. Після вечері деякі відразу молилися Богові й лягали спати, взимку в куренях, а влітку й на

повітрі. Проте інші огли збиратися невеликими гуртами й грали на інструментах (кобзах, скрипках, ваганах, лірах («реллях»), басах, цимбалах, козах, свистіли на сопілках, свистунах) і танцювали [54, с. 184].

Цілком інакше було життя козаків-зимівчан, які жили у степу. Невеликі хутори, чи фільварки, в яких «мешканці мали худобу і завжди жили з нею, а в деяких утримували й риболовлю називали зимівниками [54, с. 185]. Так її описує Яворницький «всередині кожної хати була кімната й окрема комора; хати будували серед великого подвір'я, оточеного тином або частоколом; на подвір'ї були хліви, клуні, стайні, льохи, або погребі, омшаники, або зимові приміщення для бджіл» [54, с. 187]. Жили в них або сімейні запорожці, або люди, що прийшли з України, Литви й Польщі. Також могли жити нежонаті «абшитовані» старшини, котрі покинули січову службу й перешли у степ зі своєю прилугою (челяддю, хлопцями, хлопчачами й наймитами.

Також ще були козаки, щр жили розкиданими по степу запорізьких вольностей. У них жили самотні козаки, що шукали повної відокремленості і від бурхливого січового, і від важкого родинного хутірського життя. «Бурдюги» робили прості й невибагливі: у викопаній у землі ямі зводили чотири стіни з плетеного хмизу, навколо стін нагортали землю, зверху робили дах. Потім промазували все це знадвору глиною й кізяком і обставляли кураєм; у стінах залишали отвори для невеликих, круглих вікон, зеленим і рябеньким з камінцями склом. Всередині бурдюга не було ні печі, ні димаря. Але були там «мечеть», на котрій пекли хліб, й «кабиця», на котрій варили страву. Обидві зролені з дикого каменю, вони легко нагрівалися, тому швидко обігрівали бурдюг, та добре справлялись взимку з лютими холодами, і шаленими завірюхами. В деяких бурдюгах могли зустрічатися лава, зброя, розмальовані під золото образи і килими.[54, с.189-190].

Одяг запорізьких козаків початково був надто простим, так як напочатку свого історичного розвитку запоріжці не могли дозволити собі «виряджатися в дорогі шати» [36, с. 156]

Але з плином часу з одного боку вдалі війни, з другого й сам розвиток життя багато змінили в поняттях і побуті запорізьких козаків. За даними Д. Яворницького, на війні козаки здобували собі — шуби, жупани, шаровари, сорочки, шапки, чоботи, чекмені, смушкові шкури тощо [36, с. 157]

Перші відомості про одяг запорізьких козаків знаходимо в подорожніх нотатках XVI ст. німецького посла Еріха Лясоти [2, с. 45, 46.]. Він зазначав, що у запорожців були у вжитку татарські кобеняки або плащі, які були їх головним одягом, і тут же додає, що головний начальник козаків, відпускаючи посла з Січі, подарував йому куничу шубу й хутрянну шапку з чорних лисів. У XVII ст. відомості про одяг запорізьких козаків знаходимо в праці французького інженера Г. де Боплана. Він уже згадує про сорочки, шаровари й жупани, виготовлені з грубого сукна, які становили повсякденний одяг козаків [1, с. 64]. Але ці відомості надто загальні й невиразні. У XVIII ст. польські письменники значно докладніше описують запорізький одяг [2, с. 219]. За словами дослідників, «запорізькі козаки носили шаровари з широким золотим галуном замість блямів, сукняні напівкунтуші з відкидними рукавами, білі жупани з шовкової тканини, шовкові пояси з золотими китицями й високі шапки зі смушковими околицями сірого кольору й червоним шовковим верхом, що закінчувався золотою китицею» [52, с. 158].

Зі зброї у вжитку запорізьких козаків були гармати, рушниці, пістолі, списи, шаблі, келепи, стріли, сагайдаки, якірці, кинджали, ножі, панцери. Історик Л. Зеделлер стверджує, що рушницями, як і шаблями, запорожців вперше озброїв 1511 р. Остафій Дашкович [33 с. 163]. У XVII столітті про зброю козаків писав Г. де Боплан: за його словами, у козаків фальконети, ядра, порох, пищалі й шаблі; вирушаючи в похід, кожен козак брав одну шаблю, дві пищалі, шість фунтів (2,7 кг.) пороху, причому важкі боєприпаси складав у човен, а легкі залишав при собі. Пищалі, як зауважив Г. де Боплан, були «звичайною» зброєю козаків, з якої вони дуже влучно стріляли [1, с. 64]

В музейних колекція зберігаються різні види козацьких шабел: турецький (кілідж, шамшир); польсько-угорський (карабелі, ординки) [43, с. 174-175].

Музейні зібрання представлені чотирма видами гармат: мортирами, мідними, залізними кованими й чавунними. Рушниці у запорізьких козаків були найрізноманітніші: більшість з довгими стволами, оправлена сріблом з насічками й черню на ложах. Так само виглядали й менші за розмірами, з «просторими» стволами пістолі. Рушницями, пістолями й шаблями козаки любили вирізнятися, оздоблюючи дорогою оправою та прикрасами й тримаючи у чистоті [54, с.164-165].

Отже, розгляд козацьких звичаїв та озброєння засвідчують багатоетнічне коріння цього унікального історичного явища. В процесі свого становлення козацтво увібрало в себе кращі військові традиції народів, які мешкали в різні часи на території України. Предмети озброєння є цінним джерелом не лише з історії військової справи, а й соціально-економічної, політичної, етнічної; вони значно розширюють наше уявлення про рівень розвитку технологічної та військової майстерності козацтва.

1.3. Колекціонери козацької спадщини

Необхідність українського дворянства, нащадків козацької старшини, підтверджувати своє походження через надання документів про соціальне становище своїх предків призвело до активного пошуку різноманітних актів у архівах та козацьких канцеляріях. Як результат виникло зацікавлення козацькою історією, ностальгія за власною Козацькою державою і мрії про її відродження. Освітчина частина українства розпочала процес збирання та приватного колекціонування пам'яток козацької історії.

Першим серед них став Олександр Миколайович Поль (1832 – 1890), який по материнській лінії походив з з відомого українського козацько-старшинського роду Полуботків. Початок його збірки було покладено під час поїздок до Західної Європи, де він скуповував твори мистецтва на аукціонах та в колекціонерів антикваріату [29, с.6]. Все життя Олександр

Миколайович збирав реліквії Запорозької Січі, колекціонував старожитності й книги, які стосувалися історії Катеринославщини та України [14]. На основі своєї колекції Олександр Миколайович у 1887 р., на відзначання 100- річчя Катеринославу, відкрив у окремому флігелі власного будинку, історико-археологічний музей, який складався із семи відділів [21]. У 1893 рр. було видано каталог стародавностей О. Поля, в якому із 4474 предметів 281 належало до козацьких часів. Серед них залізні та чаванні гармати, мортири, мушкети, пулі, порохівниці, ятагани, ножі, стилети, наверху булави, залишки бунчуків, списи, келепи, гирі, рогатини, частини кінської зброї, мідні каламарі, предмети церковного культу та речі повсякденного використання. Вся колекція старовини була покладена в основу Обласного музею ім. О.М. Поля, заснованого у 1902 р. з ініціативи Катеринославського наукового товариства [25, с. 77]. У наш час – це Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д. І. Яворницького.

Дмитро Іванович Яворницький – видатний дослідник Запорозької Січі, історик, фольклорист, етнограф, лексикограф, письменник, археолог, академік Академії Наук Української Радянської Соціалістичної Республіки (1855 – 1940). Випускник Харківського імператорського університету, де в 1884 р. вперше прочитав серію публічних лекцій під назвою «Про запорозьких козаків» [20, с. 130]. Матеріали археологічних розкопок та етнографічних експедицій лягли в основу фундаментальної «Історії Запорозьких козаків» у трьох томах (1892 – 1897) та ще понад двохсот праць, присвячених козацтву. Власна колекція козацьких старожитностей вченого до якої входили зброя, одяг, люльки, музичні інструменти, живописні полотна, церковні стародруки, ікони, ризи, документи різних сфер запорозького життя. Як директор музею активно поповнював фондів колекції козацькими речами як за рахунок власного зібрання, так і завдяки подарункам однодумців. Так у 1905 – 1906 рр. до музею надійшло 518 предметів козацької старовини; цей процес відбувався на постійній основі. Завдяки зусиллям Д. Яворницького в 1929 р. козацька колекція очолюваного

ним музею нараховувала 2325 експонатів. Однак події Другої Світової війни завдали неоціненної шкоди цій колекції – було втрачено козацькі пояси, майже не збереглося предметів одягу та експонатів із тканини, скла та кераміки [14].

В XIX ст. найвідомішим колекціонером був Василь Тарновський молодший (1838 1899 рр.). Зацікавленість історичним минулим України В. Тарновським була не випадковою, адже він був нащадком давнього козацького роду. Засновником роду вважається Іван Ляшко – військовий товариш Прилуцького полку, який у 1685 р. отримав універсал на володіння землями. З кінця XVII ст. Ляшки стали йменуватися Тарновськими.

У 18 років поставив собі мету зібрати якомога повнішу колекцію предметів, що характеризувала б історію та старовинний побут Батьківщини. Вбачаючи у колекціонуванні служіння народові, громадянський обов'язок, Тарновський віддав цій справі неабияку енергію, талант і чималі кошти. Під впливом друзів-однодумців Д. Яворницького, М. Білящівського та О. Лазаревського Тарновський зібрав неоціненне зібрання козацьких предметів: зброї, клейнодів, одягу, посуду, живописних полотен, гетьманських і старшинських універсалів. Вони стали основою його музею українських старожитностей, що в 1898 р. опублікував двохтомний каталог музейних експонатів [35, с. 290]. На сьогоднішній день колекція козацьких предметів В. Тарновського молодшого є окрасою Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського.

Викладені дані історичного дослідження теми визначають актуальність експонування предметів козацького побуту. Козацькі часи - це героїчна і драматична епоха української історії, епоха боротьби за українську державність, за виживання і утвердження українського етносу. Незважаючи на постійну увагу дослідників до історії козаччини, далеко не всі її сторінки знайшли своє належне висвітлення, багато чого вимагає подальшого вивчення і глибокого аналізу. Зараз, як ніколи виникає велика необхідність глибше вивчити, зрозуміти державотворчі процеси на всіх етапах

історичного розвитку українського суспільства, особливо у XVI-XVIII століття. Козаків можна назвати особливою соціально-культурною групою, яка пов'язувалась із характером їх діяльності, способами спілкування, спільністю моральних ідей і цілей. Їх культурні традиції та щоденний побут узгоджувалися з церковними вимогами, які неможливо витримати поза вірою. історична довідка в першу чергу сформована на основі великої джерельної бази, яка насамперед відображена предметами козацького побуту та інформації яку вони несуть.

РОЗДІЛ II. НАУКОВА КОНЦЕПЦІЯ МУЗЕЙНОЇ ЕКСПОЗИЦІЇ.

2.1. Ідейний задум, тематична спрямованість та методологічна основа майбутньої експозиції.

Ідейний задум експозиційного проекту «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України» («Ой сів козак їсти, ідуть к йому вісти...») – за допомогою музейних засобів розкрити генезу козацтва на території України та передати специфіку їх побуту й культури.

Згідно існуючої класифікації дана музейна експозиція є:

За профілем: історична та етнографічна.

За типом: класична.

За метою, завдання, призначенням: основна, навчальна та для фахівців.

За тривалістю роботи: тимчасова.

За способом демонстрації: стаціонарна та пересувна.

У експозиційному проекті застосовано декілька методів побудови музейної експозиції:

Ансамблевий (на основі достовірних наукових даних збігається або відтворюється ансамбль музейних предметів, у якому кожен предмет демонструється начебто у середовищі свого побутування);

Тематичний (на основі наукових даних і музейних предметів різних типів розкривається зміст певної теми (проблеми).

За принципом побудови: хронологічна.

Жанровою формою даної експозиції є «експозиційний нарис» (жанрова форма виставки, метою якої є розкриття загального стану історичного процесу (явища, події, особистості), відтворення атмосфери конкретного історичного часу (акцентуючи увагу на його статиці, а не розвитку, тобто панує образ, а не сюжет й забезпечується ілюзія присутності у конкретному часі, місці).

**2.2. Коротка тематична структура музейної експозиції
«ПРЕДМЕТИ КОЗАЦЬКОГО ПОБУТУ В КОЛЕКЦІЯХ МУЗЕЇВ
УКРАЇНИ»**

(ОЙ СІВ КОЗАК ЇСТИ, ІДКТЬ К ЙОМУ ЇСТИ...)

Розділ I. ПОЧАТОК ІСТОРІЇ КОЗАЦТВА НА УКРАЇНІ.

Тема 1. Зародження феномену козацтва на Запорізькій Січі

Тема 2. Релігія на Січі.

Розділ II. ПОВСЯКДЕНЕ ЖИТТЯ

Тема 1. Посуд

Тема 2. Козак на Січі

Розділ III. ВІЙСЬКОВИЙ ПОБУТ.

Тема 1. Холодна зброя.

Тема 2. Вогнепальна зброя та її начиння

Тема 3. Клейноди

Розділ IV. КОЛЕКЦІОНЕРИ КОЗАЦЬКОЇ СПАДЩИНИ.

Тема 1. Олександр Миколайович Поль.

Тема 2. Дмитрій Іванович Яворницький.

Тема 3. Василій Васильович Тарновський.

**2.3. Наскрізнi проблеми експозиції, основні засоби побудови та їх
характеристика**

Під час побудови цілісного експозиційного вирішення обраної теми виявлено «наскрізнi проблеми» які допомагають розкрити елементи побутування козацтва на території України: зародження козацтва, відношення козака до християнства, житловий побут, озброєння, розвиток колекціонування та колекціонери козацької спадщини.

В цілому майбутній експозиційний проект має високий ступінь забезпеченості експонатами. Доміnantними предметами є унікати:

1. Аналой. XVII-XVIII ст. З Олешкінської Січі.

2. Ікона-коіт з кипарисовим Хрестом із частками Хреста Животворного. 1747 р. Походить з Покровської січової церкви.

3. Пояс І.Скоропадського. Кін. XVII-XVIII ст.

4. Прапор Сенчанської сотні Лубенського полку. XVIII ст.

5. Корогва Самарського куреня. 1772 р.

6. Пернач чернігівського полковника П. Полуботка. 1707 р.

І раритети:

1. Картина. «Козак у степу» І. Ю. Рєпіна (1844 – 1960).

2. Потир. 1687 р. Вклад генерального обозного Війська Запорізького Василя Дуніна-Боковського до Спаського собору м. Чернігова

3. Чинослідування. 1757 р.

4. Шабля. XVIII ст. За переказом подарована Іваном Мазепою осавулу Савичу.

5. Черпак на коня під сідло. Поч. XVIII ст.

6. Кухоль з гербом І. Мазепи. Майстер І. Равич. Поч. XVIII ст.

7. Чарка з гербом Б. Хмельницького. Майстер І.Равич . XVIII ст.

8. Чоботи. XVII ст.

9. Перстень-печатка XVI- XVII ст.

10. Гармата полковника Гадяцького полку Михайла Миларадовича. Майстер Карпо Балашевич. 1717 р.

11. Гармата з гербом – лев у шиті. 1631 р.

Окрім раритетів та унікатів в музейній експозиції будуть використані макети, манекени та відтворення:

1. Макет козацького куреня.

2. Манекен чоловіка в оригінальному одязі козака.

3. Манекен коня з оригінальною збруєю.

4. Банери для відтворення на них фото та тексту.

Причина їх експонування пов'язана з досягненням тематичної повноти дійсності показу та експозиційного образу.

2.4. Архітектурно — художній образ нової експозиції

Експозиція «Ой сів козак їсти, ідуть к йому вісти...» буде розташовано у одному залі Харківського історичного музею ім. М. Ф. Сумцова. Будівля в якій розташовується дана експозиція являє собою архітектурну споруду оснащenu необхідними для демонстрації музейних експонатів обладнанням, зокрема присутня охоронна та протипожежна сигналізація, що забезпечують збереження експонатів і уникнення їх пошкодження та пограбувань.

Музейне обладнання призначене для даної експозиції представляє собою банери, закриті вітрини, стенди.

Рішення щодо кольорів використаних для створення повноти образу усієї експозиції. Стіни зали мають світло-сірий, стеля — білий, підлога — коричневий кольори. Музейне обладнання виконано в гамі. Вітрини кожного розділу виконані в своєму кольорі:

Розділ I. Початок історії козацтва на території України – спокійний світло-зелений.

Розділ II. Житловий побут – світло-блакитний.

Розділ III. Військовий побут – світло-жовтий.

Розділ IV. Колекціонери козацької спадщини – нюдовий коричневий.

Таким чином, кольорова палітра сприяє створенню спокійної атмосфери, сприйняттю експозиції та естетичному задоволенню від неї.

У залі експозиції використовується штучне освітлення. Але в приміщенні присутнє й природнє, але без попадання прямих променів сонця. Світлове оснащення забезпечує сприйняття експонатів і не засвічує окремі предмети, щоб вони не забирали більше уваги.

Технічне оснащення передбачає наявність відео та аудіо апаратури. Кожен розділ має аудіо супровід, специфічний до його тематики.

Зал експозиції прямокутної форми розділений за змістом на 4 блоки. Кожний розділ розкриває свою тему.

Треба додати, що в експозиції використані образи-символи. Перед входом до зали та на квитку буде розміщено герб Війська Запорізького.

Також кольори II і III розділів зображують прапор України, що відображає вагомий вклад козацтва у становлення української державності. Екскурсовод буде одягнений у костюм козака.

Отже, створений тематико експозиційний план та художній образ експозиції а також обрані експонати можуть бути задіяні при розбудові виставок, банерів та постійних стаціонарних музейних експозицій, присвячених дослідженій у цій роботі науковій тематиці, при проведенні наукових і навчальних заходів, організації наукових конференцій, семінарів та круглих столів.

РОЗДІЛ III. СИСТЕМА МУЗЕЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ДОКУМЕНТАЛЬНА ОСНОВА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ.

3.1 . Соціальна комунікація як методологія та основа соціо - психологічної практики музею

Комунікація (від лат. *comunicatio* – спілкуюсь з кимось) – спілкування, передача інформації, думок, почуттів, волевиявлень людини. Розрізняють міжособистісну, масову комунікацію – за типом відносин між учасниками; мовленнєву (письмова й усна) – за засобом; паралінгвістичну (жести, міміка); речово-знакову (продукти виробництва, образотворчого мистецтва та ін.) [40].

Теоретичну основу соціальної комунікації заклали наукові праці К. Шеннона, Н. Вінера, У. Р. Ешбі та М. Маклюена. Перші роботи, присвячені типанню валсне музейної комунікації належать канадському музеєзнавцю Д. Камерону. Розробляючи поняття «музейна комунікація» вчений виділяє лише три інстанції – передавач (працівник музею), посередник (реальні речі в музеї), і приймач (відвідувач). Крім того доповнює систему поняттям зворотнього зв'язку, необхідної для оцінки ефективності комунікаційного процесу, тобто того, чи було отримано і правильно зрозуміло повідомлення. Сама ж музейна комунікація, на думку Д. Камерона, являє собою процес спілкування відвідувача з музейними експонатами. Ці експонати, що представляють артефакти, реальні речі, здатні передати відвідувачеві інформацію при наявності умов, необхідних для здійснення комунікативної взаємодії. Першою умовою є здатність відвідувача сприймати специфічну мову речей, другою – можливість побудови невербальної моделі в експозиційному просторі, тобто здатність творця цього музейного простору «перекласти» ідеї на мову матеріальних речей. На основі запропонованої моделі Д. Камерон сформулював ряд загальних принципів, що становлять основу практичної комунікаційної діяльності музею, спрямованої на

центральний компонент схеми музейної комунікації – відвідувача, що є адресатом специфічної музейної інформації.

Принципово новим у контексті теорії музейної комунікації став підхід німецького музеєзнавця Ю. Ромедера. Відповідно до його концепції, музейний предмет не повинен розглядатися як самоцінний, тому що він завжди є лише «знаком деякого суспільно-історичного змісту». Музейна експозиція в даному випадку постає як знакова система, яка відображає різні історико-культурні явища і процеси через експонати як знакові компоненти.

Причому відображається не сама дійсність, а її розуміння автором експозиції, яке представлено у вигляді певної логіки (концепції) і художнього образу (дизайну). Ця модель музейної комунікації використовується для спілкування з іншою культурою, і головне в ній – подолання культурно-історичної дистанції. При цьому співробітник музею виступає в ролі посередника в спілкуванні між двома культурами. Відвідувач (як суб'єкт, включений в культуру) володіє певним набором культурних кодів, які він здатний використовувати для актуалізації сенсів, закладених у музейному просторі. Ці сенси творять масив сенсів, вкладених в текст експозиції відвідувачем. Експозиція при подібному підході стає динамічною системою, постійно продукує і передавальній нові смисли [32, с. 224]. Область взаємного накладення масивів сенсів є областю середніх значень. Чим ширше область збігу сенсу, закладених музейними працівниками, і сенсу, сконструйованного відвідувачем, тим успішнішою може бути визнана комунікація.

У 1980-і рр. відбувається оформлення теорії музейної комунікації, яка складалася разом з іншими традиційними напрямками. Прийняття терміну «музейна комунікація» і визнання її як самостійного напрямку музеєзнавства відбулось на конференції ІКОМ в Лондоні у 1983 році [23, с. 124].

Будь-яка музейна складова має декілька складових: пізнавальну, естетичну, знакову, діалогову, міждисциплінарну, інформаційно-комунікативну.

Експозиція в музеї-це основа і база, на якій здійснюється робота каналу системи музейних комунікацій. На виставках дуже часто демонструються експонати з інших музеїв і приватних колекцій, а також предмети, які не можуть довго перебувати за межами фондосховища – твори живопису, письмові джерела і унікальні речі.

Слід зазначити, що частіше за все спілкування з предметом відбувається в експозиції, але практика сучасного музею дозволяє відзначити інтенсивний пошук форм, що дозволяють працювати з окремими предметами, що не організовані в експозиційному комплексі. Основний центр переноситься на властивості музейних предметів, а не на їх функції; відвідувач осягає сам предмет, тоді як в експозиційному просторі предмет стає одиницею тієї структурної моделі, яка створюється в процесі наукового і художнього проектування.

Існують традиційні і нетрадиційні форми музейної комунікації. Традиційні форми – екскурсії, музейні об'єднання: клуби, гуртки, студії, різні наукові заходи і тематичні вечори, лекції, конференції, семінари, «круглі столи». Їх тематика пов'язана з профілем музею або з використанням музейних матеріалів. На відміну від екскурсії, де пріоритетним є візуальне сприйняття, в лекції на перший план виходить раціональне сприйняття.

До нетрадиційних (нових) форм СМК відносяться різноманітні форми спілкування музею з публікою, які реалізують її розважальну функцію. Це свята, фестивалі, конкурси, презентації, історичні реконструкції, рольові ігри, акції тощо. Що стосується музейних конкурсів, олімпіад, вікторин, то вони організовуються таким чином, щоб залучити учасників до знайомства з музейними колекціями та музейною роботою, стимулювати їх прагнення до придбання знань і вміння самостійно мислити. Нетрадиційні форми активно розвиваються і за допомогою ІТ-технологій. Багато музеїв вже мають свої сайти, за допомогою яких вони знайомлять віддалених користувачів із перспективними і поточними напрямками діяльності, анонсують планові заходи, рекламують послуги. Інтернет дозволяє організувати інтерактивне

спілкування будь-яких професійних груп і аудиторій, відкриває необмежені можливості для презентації музейного продукту, в першу чергу за рахунок різних видів сучасних електронних публікацій та інтерактивних продажів у віртуальних магазинах, ярмарках і виставках.

Добре зроблений веб-сайт не тільки знайомить його відвідувачів з музеєм, дає їм загальне уявлення про його тематику, приваблює туристів з інших міст і країн. А розмови про те, що наявність Інтернет-сторінки музею буде позбавляти його реальних відвідувачів, не мають під собою ніяких підстав. Навпаки, як показує практика, це дієва реклама для даного музею [34, с.24]. Для музею основним компонентом на який буде направлена діяльність соціальної комунікації є музейний відвідач.

Музейний відвідувач – це поняття, яке об'єднує не лише реальних людей, що прийшли в конкретний музей, а й потенційних його відвідувачів, тобто людей, які взагалі ходять до музеїв. Наявність у музею постійних відвідувачів – показник успішності його діяльності та важливий фактор подальшого розвитку.

Відвідувач музею, з усіма властивими йому особливостями сприйняття, ціннісними орієнтирами, культурними і естетичними, уподобаннями, стимулює інноваційне удосконалення як експозиційної структури, так і характеру експонування, відповідно до того історико-культурного середовища, частиною якої є він сам.

В виставці « Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України» мають застосовуватися як традиційні, так і нетрадиційні форми СМК. Напрями стосуються ряду проблем і дискусійних питань. Це викликає необхідність приділення значної уваги традиційним формам СМК: екскурсіям, лекціям, музейним об'єднанням, конференціям і семінарам, що дають змогу наукового між музейного спілкування і вирішення ряду задач пов'язаних з проблематикою представленою у виставці.

Що стосується нетрадиційних форм, то, зацікавленість музейної аудиторії може бути досягнена, тільки за умови їх всебічного та якісного

використання. Основою має стати масштабна презентація відкриття виставки. А вже, потім інших нетрадиційних форм. Для даної теми нетрадиційні форми СМК будуть використовуватися все ж більшою мірою ніж традиційні, тому що саме через цей спосіб передачі інформації експозиція буде конкурентно-спроможною на туристичному ринку, що буде її великою перевагою. Особливу увагу слід приділити додатковим каналам СМК тим, які є елементом віддаленого спілкування музею з відвідувачем – рекламній та інформаційній музейній продукції.

Отже, музей повинен стати не лише втіленням пам'яті, але й місцем в якому людина або певна спільнота матиме змогу побачити і усвідомити себе в контексті сучасності. У музейній діяльності, як і у інших сферах життя потрібна гармонія у взаємодії: консервативності та креативності, традиції і новаторства.

3.2 Принципи методики оцінювання як фактор впливу на формування кінцевого комплексного комунікаційного проекту

Анкетування на виявлення фокус групи

Анкетування є одним з найбільш ефективних методів отримання інформації про смаки та вподобання аудиторії. Продовжуючи вивчення музейної аудиторії, її переваг і очікувань, для формування портрету цільової аудиторії було проведене соціологічне опитування.

Під час розробки програми, введення експозиції «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України» у систему музейної комунікації, було проведено анкетування. Опитуванням було охоплено 40 респондентів, різних за віком, статтю та родом діяльності.

Складання опитувального листа почалося з визначення основних блоків питань: базова інформація респондента (стать, вік, рід занять). Наступний блок питання ставив на меті з'ясувати як часто люди відвідують

музей, музеї якого профілю більш популярні та які фактори відіграють роль при виборі музею.

Проведене соціологічне опитування виявило, що найчастіше люди відвідують музей після почутого схвального відгуку від друзів чи знайомих. На другому місці, знаходиться рекламна кампанія музею чи події – достатньо вагомих аргумент для того, щоб відвідати експозицію. І, найменша кількість опитаних, взагалі не цікавиться культурою та не відвідує події подібного характеру (додаток 1).

За результатами відповідей, з респондентів які зацікавилися експозицією «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України» була сформовано фокус групу для подальшої співпраці. В майбутньому вони стануть потенційними відвідувачами музею.

Наступна зустріч була присвячена презентації проекту виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України» (додаток 2). Після проведення презентації виставки було проведено контрольне опитування, що допомогло звузити групу опитувачів, виявити найцікавіші та найнеатрактивніші частини виставки, що допоможе покращити її та виявити прогалини в роботі модератора.

Третім етапом нашої спільної роботи є презентація ряду екскурсій на платформі виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України» (додаток 3). Отже, в результаті опитування було визначено, що респонденти віддали більший відсоток своїх голосів за екскурсію: за типом – оглядову – 42%, за місцем проведення – музейна – 42 %, за цільовим призначенням – загальноосвітню – 52%, за жанром – екскурсію – спектакль – 24%.

В другій частині роботи ми представляємо Вам до перегляду перелік п'яти екскурсійних тематик на базі Харківського історичного музею (додаток 4).

- «Історія козацтва».
- «Козацький побуту як складова український культури»

- «Історія колекціонування та формування колекцій козацького побуту»
- «Козацький побут на Слобожанщини».
- «Специфіка атрибуції та експонування предметів козащини»

В результаті опитування було обрано екскурсію під назвою «Історія колекціонування та формування колекцій козацького побуту» яка за відсотковим підрахунком набрала 32% (Додаток 8). Після визначення респондентами найцікавішої екскурсії, автором була розроблена методична екскурсія (додаток 9).

Наступним етапом нашої роботи є обговорення переліку нетрадиційних заходів та бази виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України» (Додаток 5).

- фестиваль їжі та напоїв «Ой сів козак їсти, ідуть к йому вісти...»
- історична реконструкція «Один день з життя козака».
- рольова гра «Посвята у козаки».
- історичну презентацію «Видатні дослідники козацтва; Яворницький, Поль, Тарновський»
- майстер-клас «Способи реставрації одягу козацької доби»

До нетрадиційних форм системи музейних комунікацій відносяться різноманітні форми спілкування музею з публікою, які реалізують її розважальну функцію. Це свята, фестивалі, конкурси, презентації, історичні реконструкції, майстер-класи, вікторини, рольові ігри, акції тощо (Додаток 9). За результатами опитування найбільше відсотків набрав 2 варіант: Фестиваль їжі та напоїв «Ой сів козак їсти, ідуть к йому вісти...» який набрав 63 %.

Після визначення найцікавішого нетрадиційного заходу, автором був розроблений авторський фестиваль на обрану респондентами тему (додаток 6).

Окрім екскурсій існують інші традиційні типи комунікації музею зі своєю аудиторією. Лекція – це традиційна форма СМК, яка передає інформацію від лектора до слухача, що підтверджується демонстрацією предметів і розрахована на більш широке коло музейної аудиторії. Характерними рисами цієї форми є те, що вона не прив'язана до експонатів; лекція обмежена профілем музею; працює на потенційну аудиторію; має зацікавити темою, з якою можна буде ознайомитися в музеї. [15, с. 43].

Традиційно тематика лекцій може бути пов'язана з актуальними проблемами сучасності, з питаннями історії та культури музейного профелю, з популяризацією пам'ятників історії та культури, з навчальними програмами шкіл та вузів, тож це дало підставу створити ряд лекційної тематики на базі виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України» (додаток 11).

Семінари та конференції – це наукові зустрічі на яких науковці і представники (співробітники) різних музеїв спілкуються і діляться досвідом один з одним. Більшість учасників цих заходів мають наукові ступені або є профільними спеціалістами в окремих областях знань. Це і відрізняє цей вид СМК від інших. Серед учасників можуть бути: музейні співробітники, колеги з інших музеїв, в тому числі і закордонних, викладачі вузів, науковці-фахівці профільної дисципліни, студенти та аспіранти, представники сфери освіти і культури, представники влади, ЗМІ та інші [26, с.54.]. Тож автором було створено ряд семінарів та конференцій на базі виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України» (додаток 12).

Наступна традиційна форма СМК – музейні об'єднання. Це сформоване навколо музею коло людей, об'єднаних спільними інтересами, вони активно беруть участь в житті музею. Як і через інші форми музейних комунікацій, так і через музейні об'єднання розповсюджується музейна інформація, відбувається виховання та навчання та формування міцної музейної аудиторії – друзі музею [38]. Тож автором був створений ряд музейних об'єднань на

базі виставки (Додаток 13).

3.3 Збутова продукція: стимулювання збуту.

Музей - це установа, що збирає, зберігає і виставляє пам'ятники історії, мистецтва, культури, науки, техніки та інших областей, сфер діяльності суспільства. Але протягом історії поняття музею сильно змінювалося. Перші музеї відрізнялися від сучасних. Протягом останніх десятиліть в європейських країнах змінився погляд на роль музеїв у суспільстві. Музеї розглядаються не лише як сховище артефактів, а й як заклади, які можуть надавати широкий спектр послуг, організовувати цікаве дозвілля і допомагати уряду реалізовувати культурні та соціальні програми.

Діяльність сучасних музеїв грає важливу роль у популяризації та збереженні культурних цінностей. В зв'язку з цим, для музеїв актуальною є діяльність по підвищенню статусу і престижу, формування позитивного іміджу, залучення споживачів культурної продукції за допомогою різних інструментів просування. Сьогодні потрібні ефективні, сучасні інструменти, що дозволяють музеям формувати сильний і знаменитий бренд.

Перед музеями стоять непрості завдання пошуку креативних форм музейної комунікації, і щоб заохотити сучасного відвідувача прийти до музею. Реклама для музею - це додаткова можливість привернути увагу сучасної людини. Дуже важливим аспектом будь-якої реклами музею є комплексний підхід. Це і публікації в ЗМІ, випуск власного періодичного інформаційного видання, створення та наповнення веб-сайтів музеїв, виготовлення пакету друкованої продукції і зовнішня реклама. Новим в рекламній роботі музею є використання аудіореклами, інформація про нові виставках і музейні заходи.

Залучаючи сучасні форми комунікації, враховуючи результати анкетування респондентів та розгортаючи різнопланову діяльність, Харківський історичний музей ім. Сумцова ставить за мету примножити число відвідувачів музею та популяризувати експозиції які представлені в

музеї, адже люди повинні знати історію своєї країни, краю та видатних людей які зробили великий внесок в розвиток Батьківщини.

Окреме місце в музеї займає виставки «Предмет козацького побуту в колекціях музеїв України» яка розміщується в 1 залі музею. Важливе значення для просування виставки відводиться видавничій діяльності музейного закладу. Підготовка наукових праць і збірників, довідників та путівників, каталогів, буклетів, які сприяють поширенню відомостей про предмети козацької доби, про колекціонування та вивчення їх, і діяльність, здобутки та вклад в історію вивчення козацтва Яворницьким, Полем, Тарновським.

До видавничої діяльності музею також відноситься сувенірна продукція. Вона слугує додатковим джерелом фінансування та поповнення бюджету музею і засобом опосередкованого просування музею, так як є знаком, який відображає специфіку даної установи та місця. Музей використовує: буклети, магніти, календарі, блокноти, сувенірні 3D фігурки представників роду і тд. Тому на виставці «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України» також представлена сувенірна продукція (додаток 14): Календар з зображенням предметів з виставки “предмети козацького побуту в колекціях музеїв України”(додаток 15), Бейджики та вгадування «Який я козак?» (додаток 16), Спотикач «Козацька нарада»(додаток 18), Буклет виставки “Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України” (додаток 14), карта для гри-квесту (додаток 17).

Найбільш ефективним напрямком у розвитку музейництва на сьогодні є використання інтернет-технологій, що відкривають великі можливості для комунікації музею з широкою аудиторією відвідувачів. Музейні сайти вже давно набули великої популярності. Не залишилось музею у якого не має свого веб- сайту, чи сторінки в соціальній мережі. Харківський історичний музей імені Сумцова має свій Веб сайт, на якому представлена історія музею, каталоги, фото експозицій, інформація для відвідувачів, оголошення

про заходи в музеї. На сторінка в соціальних мережах ВКонтакте, Facebook та Instagram також представлена інформація про музей та експозиції, нові проекти та фото звіти заходів які проходять в музеї.

Однією із форм музейної комунікації, спрямованої на залучення до діяльності музею наукової та освітянської аудиторії, є участь в міських, районних музейних заходах, проведення наукових конференцій, музейних читань, круглих столів, які поряд із популяризацією музейних колекцій сприяють їх глибокому дослідженню. Опублікованими матеріалами конференцій широко користуються науковці, фахівці, музеєзнавці та споживачі яким цікава данна тематика (додаток 11).

Наприклад з року в рік в Харкові прходить унікальний для України захід - Ніч музеїв. Харків офіційно приєднався до всесвітньої акції в 2010 році. Тоді в ній взяли участь всього вісім музейних просторів міста. З року в рік кількість культурних закладів які приймають участь в цій акції стрімко зростає.

Як дієвий засіб комунікації з суспільством, музей активно використовує засоби масової інформації, радіо, телебачення, газети, журнали, інтернет-видання, які допомагають зацікавити громадян до відвідин музеїв.

Харківський історичний музей імені Сумцова не оминув увагою бурхливий розвиток інформаційних технологій, що базуються на використанні комп'ютерів, телекомунікаційних систем та використання сучасних інноваційних технології в своїй роботі. В виставці, присвяченій козацтву використані інтерактивні проєкції 3D-зображень козака, Тарновського, Поля та Яворницького.

Підводячи підсумок, можна зазначити, що використання різних засобів і методів просування дозволяє музеям збільшити число відвідувачів, поліпшити їх обслуговування, сформувати позитивний імідж і репутацію закладу, отримати підтримку державних органів і громадських організацій

сфери культури. У діяльності по просуванню музеїв використовуються технології реклами, створення сторінок в соціальних мережах, зв'язки з громадськістю та ЗМІ та стимулювання збуту рекламної продукції музею.

В процесі дослідження автором були досліджені та вивчені теоретичні передумови виникнення і розвитку системи музейної комунікації, та була створена програма введення музейної виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України» в систему музейної комунікації, яка відповідала б сучасним вимогам та тенденціям сучасного культурного життя суспільства.

Висновки

Викладені дані історичного дослідження теми визначають актуальність експонування предметів козацького побуту. Козацькі часи - це героїчна і драматична епоха української історії, епоха боротьби за українську державність, за виживання і утвердження українського етносу. Незважаючи на постійну увагу дослідників до історії козаччини, далеко не всі її сторінки знайшли своє належне висвітлення, багато чого вимагає подальшого вивчення і глибокого аналізу. Зараз, як ніколи виникає велика необхідність глибше вивчити, зрозуміти державотворчі процеси на всіх етапах історичного розвитку українського суспільства, особливо у XVI-XVIII століття. Козаків можна назвати особливою соціально-культурною групою, яка пов'язувалась із характером їх діяльності, способами спілкування, спільністю моральних ідей і цілей. Їх культурні традиції та щоденний побут узгоджувалися з церковними вимогами, які неможливо витримати поза вірою. історична довідка в першу чергу сформована на основі великої джерельної бази, яка насамперед відображена предметами козацького побуту та інформації яку вони несуть.

Під час побудови експозиції застосовано синтез ансамблевого і тематичного методів, що дозволить ефективніше на основі достовірних

наукових даних і розкрити зміст даної теми (проблеми) і відтворити ансамбль музейних предметів, у якому кожен предмет демонструється начебто у середовищі свого побутування. Для побудови експозиції був обраний хронологічний принцип, що забезпечує викладення експозиційного матеріалу даної проблеми у хронологічному порядку.

На думку автора, найвдалішою жанровою формою даного експозиційного проекту є “експозиційним нарисом”, бо розкриває загальний стан історичного процесу побутування козацтва на території України. В результаті експозиція відтворює атмосферу конкретного-історичного часу і акцентує увагу на його статиці, а не розвитку, тобто панує образ, забезпечуючи ілюзію присутності відвідувача у часи існування козацтва. Згідно з існуючою класифікацією експозиційний проект за профілем є історично-етнографічна; за метою, завдання, призначенням — основний, навчальний та для фахівців.

Під час побудови цілісного експозиційного вирішення обраної теми були розглянуті наступні “наскрізні проблеми” з історії українського козацтва : зародження козацтва, відношення козака до християнства, житловий побут, озброєння козаків, розвиток колекціонування та колекціонери козацької спадщини.

Предметну базу для реалізації проекту становить речові історичні джерела у вигляді “унікатів” та “раритетів”, які розкривають та візуально підтверджують важливість вивчення козацької спадщини. Для повноти розгляду експозиційного проекту передбачається створення і використання муляжів, манекенів, макетів та інших видів копій.

Невід'ємною складовою частиною архітектурно-художнього образу є наявність сучасного експозиційного обладнання. Відносно кожного розділу використане аудіо супровід. Кожна тема підкреслена певним кольором. Також оформлення експозиції не можливе без правильно підбраного

освітлення, що дає можливість висвітлити, як окремий експонат, так допомагає художньому створенню цілісного образу.

Складено стислу тематичну структуру експозиції з теми “ Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України” або “ Ой сів козак їсти, ідуть к йому вісти...”, яка включає в себе 4 розділи та 10 тем.

Розроблено тематико-експозиційний план музейної експозиції, у якому перелічено всі експозиційні предмети та матеріали, задіяні при його побудові, що розташовані у визначеній темою послідовності і тематично тотожні стислому тематичному плану. Таким чином, сформована предметна база, комплексно-експозиційна та образно художня модель майбутнього проекту.

В процесі дослідження автором були досліджені та вивчені теоретичні передумови виникнення і розвитку системи музейної комунікації, та була створена програма введення музейної виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України» в систему музейної комунікації, яка відповідала б сучасним вимогам та тенденціям сучасного культурного життя суспільства.

Значення музеїв у житті суспільства визначається тим, що музеї виконують функції інституту національної пам'яті, самоідентифікації та ідентифікації. А музейна комунікація спрямована на те, щоб музей став партнером для науковців у їх дослідженнях, змістовним співбесідником для молоді та цікавим місцем відпочинку для широкої громадськості.

Результати даної дипломної роботи можуть бути використані для розбудови виставок та постійних стаціонарних музейних експозицій, присвячених висвітленню історії українського козацтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

1. Боплан Г. Л. Опис України, кількох провінцій Королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансільванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і ведення воєн / Гійом Левассер де Боплан. – Киев : Наук. думка ; Кембрідж (Мас) : Укр. наук. інститут, 1990.
2. Брун Ф. Путевыя записки Эриха Лассоты, отправленнаго римским императором Рудольфом II к запорожцам в 1594 г. — СПб., 1873. — 95 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/20601-lassota-e-putevye-zapiski-eriha-lassoty-otpravlenno-go-rimskim-imperatorom-rudolfom-ii-k-zaporozhtsam-v-1594-g-spb-1873>
3. Закон України «Про музеї та музейну справу» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1709-17>
4. Історико-культурний комплекс «Запорізька січ» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/2451_zaporizhian-sich-history-and-culture-complex.htm
5. «Каталог українських старожитностей колекції В. В. Тарновського». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=113>
6. Каталог коллекции древностей А.Н. Поля в Екатеринославе: Вып. 1 / Сост. К. Мельник. – Київ: – 1893
7. Колекція гармат Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.choim.org/?p=5248> .
8. Музей історії запорозького козацтва [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/2452_zaporizhian-cossacks-history-museum.htm

ЛІТЕРАТУРА

9. Абросимова С.В. Д.І.Яворницький в громадсько-культурному житті України початку ХХ ст.. // Проблеми історії національного руху на Україні (до 1917 р.): Друга Всеукраїнська науково-теоретична конференція. Тези доповідей. — Частина перша. — Київ, Миколаїв, 1992. — С.4-6.

10. Антонович В.Б. Исторические деятели Юго-Западной России в биографиях и портретах. Вып. 1. / В.Б. Антонович, В.А. Бец. – Київ: Типогр. Императорского университета Святого Владимира, 1883. – 81 с.
11. Беляшевский Н. Раскопки на Княжеской Горе // Киевская старина. – 1892. – Т. 36.
12. Вайдакер Ф. Загальна музеологія: Посібник. – Львів. – 2005.
13. Верстюк, В.Ф., Гарань, О.В., Гуржій, О.І. та ін. Історія України: нове бачення/Під ред. В.А. Смолія. — Київ: Альтернативи, 2000.
14. Вертоградов И.Ф. Памяти А.Н. Поля (по поводу 20-летия со дня его смерти). - Екатеринослав, 1910.
15. Волькович А.Ю. Модель музейної комунікації в концепції зарубіжних музеєзнавців. // Музей в сучасній культурі. - СПб, 1997.
16. Гнедовский М.Б., Дукельский Ю.В. Музейная коммуникация как предмет музееведческого исследования / М.Б. Гнедовский, Ю.В. Дукельский // Музейное дело: музей – культура – общество. Сб. науч. тр. – М., 1992. – С.16-18.
17. Горленко В. П. Памяти В. В. Тарновского / В. П. Горленко // Исторический вестник. – 1899. – № 8. – С. 628-634.
18. Енгель Й.-Х. Історія України та українських козаків / НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Східний ін-т українознавства ім. Ковальських, Центр укр. студій ім. Д. І. Багалія Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. [Заг. ред., вступ. ст. В. В. Кравченка; упоряд. Т. О. Чугуя]. – Харків: Факт, 2014. – 640 с.
19. Камерон Д.Ф. Музей – храм или форум? / Д.Ф. Камерон // Музейное дело: музей-культура-общество: Сб. науч. трудов. – М., 1992. С. 259-275.
20. Касян Л. Г. Академік Дмитро Яворницький у аудіовізуальних документах ХХ ст. (до 160-річчя від дня народження) / Л. Г. Касян // Архіви України. – 2015. – Вип. 5-6. – С. 129-144.
21. Кочергін І. О. Олександр Польш: мрії, справи, спадщина. — Дніпропетровськ: НГАУ, 2002 – 62с.
22. Макдональд ДЖ. Музей будущего в «глобальной деревне» /Дж. Макдональд // Museum- 1987.-№ 155. С. 87-93.

23. Маньковська Р.В. Музеї України в інформаційному просторі: досвід та перспективи. // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. Вип. 11. – К., 2000. – С. 214 – 221.
24. Маньковська Р. Сучасні музейні комунікації та перспективи їх розвитку. Вип.3.- К.,2013.С. 75-84.
- 25.Мезенцева Г. Г. Музеєзнавство (на матеріалах музеїв Української РСР). — Київ. – 1980.
- 26.Михайловская А.И. Музейная экспозиция (Организация и техника) /Под редакцией Ф.Н. Петрова и К.Г. Матвеева,- М.: 1984. - 132 с.
- 27.Нікішин Н.А. «Мова музею» як універсальна моделююча система музейної діяльності // Музеєзнавство. Проблеми музейної комунікації в музейній діяльності. - М., 1988. – с. 56-58.
28. Нікішин Н.А. Музей і нові технології. - М., 1999. - 216 с.
- 29.Ніколаєва Т. Олександр Поль: підприємець, громадянський діяч та дослідник Придніпровського краю / Т. Ніколаєва // Краєзнавство. – 2011. – № 2. – С. 183–190.
30. Портер Дж. Роль музея как средства коммуникации / Дж. Портер // Museum. – 1983. – №138. – С. 10–12
- 31.Поух А. В. Козацька зброя і військова тактика та її зв'язок з військовою справою попередників / А. В. Поух // Гуманітарний журнал. - 2012. - № 4. - С. 94-99.
32. Почепцов Г.Г. Комунікативні технології двадцятого століття. - М.: «Рефлбук», К.: «Ваклер», 2000. - 352 с.
33. Почепцов Г.Г. Комунікативний інжиніринг: теорія і практика / Почепцов Г.Г. - М.: Альтерпрес, 2008. - 407 с.
- 34.Прокопенко Є.В. Музей та засоби масової інформації на сучасному етапі // Музей на межі тисячоліть. – Дніпропетровськ, 1999. – 369 с.
- 35.Синельник І. В.В. Тарновський та його колекція старожитностей // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – Вип. 11(2). – Київ: – 2004.
36. Славутич Є. М. Одяг козацької старшини Гетьманщини (друга половина XVII - перша третина XVIII ст.) // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики : Зб. наук. пр. / Голова редкол. В.А. Смолій; упоряд.: В.В. Томазов, І.К. Хромова. - Київ. : Ін-т історії України НАНУ, 2013. - № 22-23. - С. 577-602.
- 37.Славутич Є. М. Одяг "малоросійських" козаків: склад, походження, покрій, матеріали, функціональність, забезпечення. Друга половина

- XVII - перша третина XVIII ст. // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики : Зб. наук. пр. / Відп. ред. Г.В. Боряк. - Київ: Ін-т історії України НАН України, 2009. - № 16: Пам'яті Ярослава Івановича Дзири. - С. 210-238
38. Соколов А.В. Общая теория социальной коммуникации / Соколов А.В. – СПб. : Издательство Михайлова, 2002. – 449 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/Admin/Downloads/sokolov_a_v_obshchaya_teoriya_sotsial_noy_kommunikatsii.pdf
39. Стронг Р. Музеї та музейна комунікація // Museum. – 1983. – № 138 (№ 2). – С. 41-47.1
40. Струганець Л.В. Культура мови. Словник термінів. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000.
41. Тараненко М. Г. До питання витоків та розвитку українського козацтва /М. Г. Тараненко// Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". – Київ, 2012. - № 2. - С. 156-160. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/2982/1/28_taranenko_mg_question_of_origin.pdf
42. Тітінюк Ю.О. Концепція режисерської діяльності у формування музейної експозиції / Ю. О. Тітінюк // Вісімнадцяті сумцовські читання. Матеріали коференції на тему “Музей як соціокультурний інститут в умовах інформаційного суспільства”, Харків 18 квітня 2012. / Харківський історичний музей. - Харків, Майдан, 2012. - С. 35-43.
43. Тітінюк Ю. О. Методика художнього формування сучасної музейної експозиції / Ю. О. Тітінюк // Сімнадцяті сумцовські читання. Матеріали коференції на тему “Комунікаційний підхід у музейній справі як відповідь на потреби соціуму”, Харків 18 квітня 2011. / Харківський історичний музей. - Харків, Майдан, 2011. - С. 19-29.
44. Тоїчкін Д. В. Клинок зброя козацької старшини XVI — першої половини XIX ст.: проблеми атрибуції та класифікації / Денис Тоїчкін; Інститут історії України НАН України. — Київ.: Ін-т історії України НАНУ, 2013. - 464 с.
45. Україна - козацька держава : іл. історія укр. козацтва у 5175 фотосвітлинах / Кер. проекту, авт.-упоряд., худож., фотограф, ілюстратор: В. Немяк. - Київ: Емма, 2004. - 1215 с.

46. Уманец Ф. Украинский музей В.В.Гарновского в Чернигове / Ф.Уманец // Исторический вестник. – 1910. –Т.СХХІ.
47. Федорова Л. Д. Приватні зібрання української старовини Василя та миколи Гарновських у контексті історії музейної справи в Києві // Український історичний журнал : Наук. журн.. - 2015. - № 6. - С. 69-88
48. Чабан М. Сучасники про Яворницького. передрук “Літературна газета”. – Київ, 1928. – №16. / Микола Чабан. – Дніпропетровськ: ВПОП «Дніпро», 1995. – 204 с.
49. Щербак В. О. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – середина XVII ст. – К, 2000
50. Юрєнева Т. Ю. Музееведение: Учебник для высшей школы. — 2-изд. — Москва: Академический Проект, 2004.— 560 с.
51. Юхневич М.Ю. Я поведу тебя в музей: Уч. пособие по музейной педагогике / М. Ю. Юхневич - М., 2001.- 153с
52. Яковець І. О. Комунікаційний простір сучасного музею як одна з основних категорій теорії музейної комунікації // Вісник ХДАДМ. Теорія та історія мистецтва – №4 – 5 – 2014 – С. 129 – 133.
53. Яворницький Д. І. В.В.Гарновський / Д. І. Яворницький // Хроніка-2000. – Вип.16. – 1996.
54. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. 1 том. Львів: видавництво «Світ».1990.- 319 с.
55. Яворницький Д. І. Число и порядок запорожских сечей // Киевская старина. — Т. 4. — 1884. - С. 589-608
56. Ясман З.Д. музейне комплектування з історії сучасності і завдання експозиційного показу // Музей в сучасному світі: традиції і новаторство / Праці ГИМ. Вип.104-М., 1999. З 85-100.
57. Ясь О. В. Яворницький Дмитро Іванович // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій та ін. ; Інститут історії України НАН України. — Київ. : Наук. думка, 2013.

СПИСОК ДОДАТКІВ

Додаток 1. Анкетування.	47
Додаток 2. Сценарій для роботи в фокус групі.....	49
Додаток 3. Анкетування. Перелік екскурсійної тематики.....	54
Додаток 4. Анкетування. Перелік п’яти екскурсійних тематик...	57
Додаток 5. Анкетування. Перелік нетрадиційної тематики.....	59
Додаток 6. Сценарій музейного фестивалю їжі та напоїв «Ой сів козак їсти, ідуть к йому вісти...» на базі музейної виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України»	62
Додаток 7. Тематико-експозиційний план експозиційного проекту "Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України" ("Ой сів козак їсти, ідуть к йому їсти...")	77
Додаток 8. Перелік екскурсійної тематики на базі виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України».....	116
Додаток 9. . Методична розробка екскурсії «Історія колекціонування та формування колекцій козацького побуту».....	117
Додаток 10. Перелік можливих нетрадиційних форм музейної комунікації на базі виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України»	148
Додаток 11 Перелік лекційної тематики на базі виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України»	
Додаток 12. Перелік семінарів і конференцій, що проводитимуться на базі виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України»	151
Додаток 13. Перелік музейних об’єднань на базі виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України»	153
Додаток 14.Перелік музейної продукції на базі музейної виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України»	159
Додаток 15. Афіша виставки	160
Додаток 16. Календар	161

Додаток 17. Значки	162
Додаток 18.Карта для гри-квесту	163
Додаток 19. Наливка-Спотикач «Козацька нарада»	164

ДОДАТОК 1. Анкетування.

Опитування проводилося до перегляду представленої експозиції. В ході анкетування було отримано такі результати:

1. Вкажіть вашу стать?

-чоловіча стать- 45%

-жіноча стать - 55%

2. Вкажіть ваш вік ?

- до 15 – 45%;

- 16-21 – 24%

- 21-35 – 26%

- 36-45 – 5%

3. Чим Ви займаєтесь?

-вчусь в школі - 50%

- вчуся в університеті - 25%

- працюю - 20%;

- пенсіонер - 5%

4. Чи приваблює Вас музей як місце для проведення свого дозвілля?

- так- 29%

-ні- 17%

- інколи- 54%

5. Як часто ви відвідуєте музей?

-раз в місяць- 17%

-раз в декілька місяців- 30%

-декілька разів на рік- 38%

-не відвідую- 15%

6. Яка мотивація для відвідування музею ?

- особисте бажання- 24%

- за рекомендацією друзів та знайомих – 65%

- якщо є безкоштовний квиток- 10%

7. Музеям якого профілю ви відаєте перевагу?

- художнім- 19%
- історичним- 34%
- природним- 24%
- літературним- 12%
- інший- 11%

8. Яким музей вас більше приваблює?

- традиційний- 19%
- сучасний- 58%
- суміжний- 23%

9. Чи цікавились ви дослідженнями історії та культури козацького періоду?

- так- 67%
- ні – 33%

10. Чи хотіли би дізнатися про дослідження козацтва ?

- так- 17%
- ні – 57%
- можливо – 26%

11. Чи знаєте ви хто такі «Олександр Польш, Тарновський, Яворницький»?

- відвідую всі нові виставки і експозиції міста -8%
- цікавлюсь історією - 14%
- цікава та креативна реклама заходу- 26%
- схвальні відгуки друзів та товаришів- 46%
- взагалі не відвідую подібні події- 6%

ДОДАТОК 2. Анкетування. Сценарій для роботи в фокус групі

Модератор: Доброго дня! Я рада вітати вас на презентації музейного проекту виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України». Сподіваємося, що наша робота буде плідною. Виставка розташована на основі Харківського історичного музею ім. М. Сумцова на 4 поверсі і займає один зал. Але перш ніж розпочнемо я хотіла задати декілька запитань.

Козацька тематика посідає важливе місце в історії та культурі України та в становленні її державності. А що вам відомо про козацтво?

Респондент 1: Особливість козацького життя добре відображається під час перебування козаків на території Запорізької Січі, бо її можна назвати «колискою» українського козацтва. Та через гніт, що поширився у заселених західних районах породжував численних утікачів і так з'являється новий стан – козацтво.

Модератор: Так, але у контексті розгляду проблеми щодо походження і розвою українського козацтва, варто зазначити, що у історіографії існує чимало різних наукових гіпотез : етимологічна, етнічна, автохтонна та ін. Однак переважна більшість дослідників дотримується автохтонної теорії генези українського козацтва, а саме його формування не з прийшлих народів, а з місцевої української людності. Виділяться два важливих етапи розвитку історії українського козацтва. Перший — зародковий, «побутовий», що з'явився в антимонгольських змаганнях наших предків – русичів проти хижих степовиків. Другий — класичний, період формування і розвитку козацтва як нової організованої суспільної верстви українського населення XV—XVI ст. Та історичних відомостей про козацтво багато. І через зацікавленість вивчення козацької історії, з'являється інтерес до колекціонування їх спадщини

А чи хотіли би зануритися у їх культуру та побут?

Респондент 2: звичайно цікаво дізнатися про образ життя людини іншої епохи.

Модератор: Тоді наша виставка допоможе дізнатися про менталітет козацького побуду, історичні відомості та дослідження і дослідників козацької тематики.

Виставка поділяється на 4 розділи :

- Початок історії козацтва на території України
- Повсякденне життя
- Військовий побут
- Колекціонери козацької спадщини

У першому розділі ми визначемо основні історичні відомості, щоб краще орієнтуватися у «козацтві». Важливим державотворчим результатом було створення у середині XVI ст. Запорізької Січі — «козацької християнської республіки», що в силу своєї специфіки тодішньої історичної ситуації виконувала функції державного об'єднання. Назва козацької столиці — «Січа, Січ» — виникла, без сумніву, від слова «сікти», «висікати» в розумінні рубати, отже, має однаковий корінь з великоруським словом «засіка». Період кінця XVI – початок XVII ст. посідає особливе місце історія українського народу. Саме події та ідеї того періоду стали точкою відліку нової історичної часу. Дізнавшись про походження та початкові кроки козацтва можна зрозуміти що вони були продовженням української державності. Про це нам розповідь представлена у виставці «Мапа земель або ж вольностей Війська Запорізького Низового у 1770-х рр.» Але більше про козаків та їх світогляд можна дізнатися з особливостей побуту і звичаїв в наступних розділах. Відмітною рисою характеру запорізьких козаків була глибока релігійність. Запорізькі козаки турбувалися про свою церкву і вкладали значні кошти в неї. А монастир (у центрі Запорізьких вольностей – Самарський Пустельно-Миколаївський) взагалі був притулком для всіх поранених і хворих запорожців. І це підтверджує ряд православних атрибутів(Потир. 1687 р.; Чинослідування. 1757 р.; Ікона-коіт з кипарисовим Хрестом із частками Хреста Животворного. 1747 р.; Риза. XVII ст.)

Наступний розділ присвячений житловий побуту

Але житловий побут козаків простий, та мав деякі особливості, які вбачаються в окремих предметах побуту. Тому буде представлена реконструкція козацької їдальні, щоб поринути самому у цей колорит. І на тому ж місці це буде невеличка фото-зона.

Козаки не зацікавлялись у вишуканості посуду. Він був як у звичайного селянства XV-XVIII ст., так як козак в першу чергу — воїн.

І тому я думаю ви знаєте речі без яких, не обходився майже кожен козак. Що це могло бути?

Респондент 3 : Ну, як я пам'ятаю, по численним картинах гетьманів, звичайних козаків, та на найвідомішій картині Рєпіна « Запорожці пишуть листа турецькому султану...» козаки представлені у сорочках, накидках, шароварах. І завжди зі зброєю шаблюкою чи пістолем. А ще з люлькою.

Модератор: Так ви повністю описали середньостатистичного козака. Але у розквіт козацького суспільства була ієрархія, і були вже представники заможних верств населення. Тому на виставці представлений комплекс - реконструкція зовнішнього вигляду козака-запорожця та комплекс оснащення козацького коня.

Значну частину козацького життя займали воєнні дії, походи, тому зброю вони при собі завжди носили кожен день. Зброя в них дуже різноманітна і походження її було найчастіше закордоне (польське, угорське, турецьке і т.д.). І було б не правильно окремо розповісти про військове озброєння козаків, тому йому присвячений окремий розділ.

З давніх часів окремі різновиди холодної зброї відігравали важливу роль. Як і в усіх арміях світу того часу, основна роль належала холодній зброї, застосування якої диктувалося недосконалістю зброї вогнепальної. Вона в Україні була ознакою шляхетського стану та високого соціального й політичного статусу. За допомогою написів на зброї підкреслювали власну політичну легітимність, закарбовували звершення та принижували супротивників. Зброя складала частину бойового та урочистого костюму, була символом родинної й особистої гідності, предметом розкошів та

надзвичайно вигідною грошовою інвестицією. Унікати з цього розділу шабля. XVIII ст. За переказом подарована Іваном Мазепою осавулу Савичу., гармата полковника Гадяцького полку Михайла Миларадовича. Майстер Карпо Балашевич. 1717 р., прапор Сенчанської сотні Лубенського полку. XVIII ст., корогва Самарського куреня. 1772 р., пернач чернігівського полковника П. Полуботка. 1707 р.,

Для збереження спадщини та іншими мотиваціями створюється феномен колекціонування. Він йде коріннями в далекі часи. Вже на зорі своєї історії людство збирало і прагнуло зберегти предмети, що мають сакральну, престижну і емоційну значущість, що представляють інтерес з пізнавальної або естетичної точки зору. Більшість приватних колекцій, в яких є предмети козацького побуту лягли в основу багатьох фондів музеїв України. А через те що період козаччини дуже великий і посідає вагоме місце в історії і формуванні нашої держави і окремих її міст та поселень, то майже кожен історичний, краєзнавчий, археологічний і деякі меморіальні музеї, мають в розпорядженні експонати того часу.

А чи відомі вам якісь дослідники козацького побуту?

Респондент 3: Так, я знаю Яворницького. У Дніпрі є музей імені Яворницького.

Модератор: Звісно. Ви повністю праві. Дмитро Іванович Яворницький – видатний дослідник Запорозької Січі, історик, фольклорист, етнограф, лексикограф, письменник, археолог, академік АН УРСР. Дмитро Іванович Яворницький зробив великий внесок у засвоєння історії та побуту козацтва, як вагомої складової загальної історії України.

Але чи знали ви що основу колекції козацького періоду та інших Дніпропетровського історичного музею імені Д.І. Яворницького становить приватна колекція Олександра Поля. Його зацікавленість була через його козацьке походження. Все життя Олександр Миколайович збирав реліквії Запорозької Січі, колекціонував старожитності й книги, які стосувалися історії Катеринославщини та України.

Ще одна важлива постать у вивченні та колекціонуванні це Василь Васильович Тарновський. В ХІХ ст. найвідомішим колекціонером був Василь Тарновський, який створив, доступний широкому загалу, Музей української старовини.

Також Тарновського і Яворницького можете побачити на відомій картині Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану».

- Що вам запам'яталося ?

- На Вашу думку, виставка «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України» являється актуальною з точки зору музейного споживача?

- Ви б хотіли відвідати таку виставку?

- Чи готові надалі працювати з модератором?

- Чи виправдалися ваші очікування?

Дякую вам за увагу. Сподіваюсь що сьогоднішня наша зустріч була цікавою та пізнавальною для вас. До наступних зустрічей.

ДОДАТОК 3. Анкетування.

Перелік екскурсійної тематики.

Модератор: Доброго дня шановні респонденти. Третім етапом нашої спільної роботи є презентація ряду екскурсій на платформі виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України». Спочатку ми познайомимося з основними термінами та поняттями, для повного розуміння та сприйняття теми.

Виставка (тимчасова експозиція) – сукупність музейних предметів, виставлених для огляду на короткий термін.

Екскурсія- це прогулянка, відвідування музею, пам'ятного місця, виставки з освітньою, науковою або розважальною метою.

За типом екскурсій поділяються :

- оглядова екскурсія - багатотемна, з використанням історичного та сучасного матеріалу. Будується на демонстрації різноманітних об'єктів — пам'яток історії та культури, будівель та споруд, природних об'єктів, місць знаменитих подій та елементів благоустрою міста. В оглядових екскурсіях події висвітлюються широко планово. Що дає загальне уявлення про місто, край, область, державу в цілому.

- тематичні екскурсії діляться на історичні (історико-краєзнавчі), археологічні, етнографічні, воєнно-історичні, історико-біографічні, екскурсії до історичних музеїв, промислові, природничі та екологічні, мистецтвознавчі, літературні, архітектурні;

- навчальні екскурсії розглядаються як форма навчальної роботи для різноманітних груп екскурсантів (екскурсія-консультація, екскурсія-демонстрування, екскурсія-урок, наукова екскурсія для спеціальної аудиторії).

За цільовим призначенням екскурсії поділяються:

- Загальноосвітня(для загального розвитку);
- Учбова (екскурсії які співпадають з навчальним планом середньої і вищої школи);

- Методична(екскурсії показового профілю)

За жанрами екскурсії поділяються:

- екскурсія-масовка. Її учасники пересуваються маршрутом одночасно на 10–20 автобусах, у кожному з яких працює екскурсовод;
- екскурсія-прогулянка поєднує в собі елементи пізнання з елементами відпочинку. Проводиться у лісі, на морі, річці тощо;
- екскурсія-лекція (розповідь переважає над показом);
- екскурсія-концерт присвячується музичній темі з прослуховуванням музичних творів після її завершення;
- екскурсія-спектакль,
- екскурсія-вистава – це форма проведення літературно-художньої екскурсії, підготовленої на основі конкретних творів художньої літератури.

Екскурсія може розглядатися як форма навчальної роботи для різноманітних груп екскурсантів, це може бути:

- екскурсія-консультація, що дає відповіді на запитання екскурсантів, слугує одним із видів підвищення кваліфікації;
- екскурсія-демонстрація – найбільш наочна форма ознайомлення групи з природними явищами, виробничими процесами тощо;
- екскурсія-урок – одна із форм повідомлення знань відповідно до навчальної програми того або іншого навчального закладу.

Прослухавши дану інформацію тепер ви можете оперувати основними поняттями визначити яка екскурсія вам імпонує більше. Зараз просимо Вас відповісти на запитання стосовно екскурсій (роздрукований бланк запитань)

Результати відповідей розділились таким чином. На питання Яку екскурсію за типом ви б відвідали ?

- олядову - 42%
- тематичну- 36%
- навчальну -22%

За місцем проведення ?

- музейну – 42%

- позамузейну – 35%
- комплексу – 24%

За цільовим призначенням ?

- загальноосвітню – 52%
- учбову – 32%
- методичну – 16%

За жанром ?

- екскурсія - масовка – 16%
- екскурсія- прогулянка- 21%
- екскурсія- лекція- 20%
- екскурсія- урок- 11%
- екскурсія- консультація- 8%
- екскурсія- спектакль-24%

ДОДАТОК 4. Анкетування. Перелік п'яти екскурсійних тематик.

В другій частині роботи ми представляємо Вам до перегляду перелік п'яти екскурсійних тематик на базі Харківського історичного музею.

Модератор: Перша екскурсія « Історія козацтва». Проведення екскурсії передбачається виключно в приміщенні музею. В рамках цієї екскурсії ви дізнаєтесь яким чином козацтво впливало на стан справ у країні. Дізнаєтесь про історія виникнення становлення козаків . За типом екскурсія – оглядова , за цільовим призначенням- загальноосвітня . За жанром- екскурсія- лекція.

Модератор: Відвідувачі другої екскурсія «Козацький побуту як складова український культури» зможуть ближче і детальніше познайомитися з експонатами , які «розкажуть» Вам про специфіку За видом екскурсія комплексна, оскільки передбачається проведення в музеї та вихід по за межі музею, на місця пов'язані з темою екскурсії. За типом- навчальна, за цільовим призначенням – учбова. За жанром екскурсія- лекція.

Модератор: Третя екскурсія носить назву «Історія колекціонування та формування колекцій козацького побуту». Екскурсія схожа з попередньою по тематиці. В рамках такої екскурсії буде розглянуто вклад Поля, Тарновського та Яворницького у вивчення козацької тематики. Ближче познайомитесь з взагалі феноменом колекціонування та особливостями його на території України. Дізнаєтесь про перші колекції козацького побуту та історії їх формування. За типом – тематична. За цільовим призначенням екскурсія - методична. За жанром- екскурсія- лекція.

Модератор: Четверта екскурсія «Козацький побут на Слобожанщини». За видом екскурсія комплексна оскільки розрахована не тільки на огляд виставки музею а й прогулянка по пам'ятним місцям Слобожанщини, здебільшого Харкова. Екскурсія розрахована на широке коло відвідувачів. За типом екскурсія – оглядова, за цільовим призначенням- загальноосвітня. За жанром- екскурсія- прогулянка.

Модератор: П'ята екскурсія під назвою «Специфіка атрибутації та експонування предметів козаччини» відкриває свої двері для відвідувачів,

щоб розглянути . Ви дізнаєтесь про сучасне вивчення та експонування предметів козаччини. Екскурсія передбачає проведення в приміщенні музею. За типом екскурсія – навчальна, за цільовим призначенням- загальноосвітня, за жанром- екскурсія- лекція.

На питання « Яка з екскурсій Вам сподобалась більше?» відповіді респондентів розподілились таким чином у відсотковому співвідношенні:

1 екскурсія – 19%

2 екскурсія – 17 %

3 екскурсія – 32%

4 екскурсія – 22%

5 екскурсія – 10%

- Чому ви обрали саме такий варіант відповіді, що Вас привабило в екскурсії яку ви обрали?

Респондент 1: я обрав третю екскурсію під назвою «Історія колекціонування та формування колекцій козацького побуту», тому що цікаво дізнатися про колекціонерів, їх життя та взагалі про тему козацтва з точки зору предметів і що вони можуть розказати.

Респондент 2: з 5-ти запропонованих мені найбільше сподобалась остання екскурсія під назвою «Козацький побут на Слобожанщини», оскільки про козацтво дуже багато виставок і відомостей, але хочеться дізнатися як козацтво відображається на пам'ятках нашого регіону .

Модератор: Дякуємо Вам за відповіді та доповнення. Ваші побажання вплинуть на рішення проведення екскурсії. В результаті опитування було обрано екскурсію під назвою «Історія колекціонування та формування колекцій козацького побуту» яка за відсотковим підрахунком набрала 32%.

ДОДАТОК 5.

Анкетування. Перелік нетрадиційної тематики.

Модератор: До нетрадиційних форм системи музейних комунікацій відносяться різноманітні форми спілкування музею з публікою, які реалізують її розважальну функцію. Це свята, фестивалі, конкурси, презентації, історичні реконструкції, майстер-класи, вікторини, рольові ігри, акції тощо. Чи доводилося Вам коли небуть приймати участь в подібних заходах, які ваші враження?

Респондент 1 : Одного разу мені доводилося приймати участь в історичній реконструкції традиційного українського весілля XVII століття, дуже сподобалося, дізнався багато нового та цікавого для себе.

Модератор: Сьогодні вашій увазі буде представлено перелік 5 нетрадиційних заходів, серед яких Вам необхідно обрати найбільш Вам імпонуючий.

Перший нетрадиційний захід який ми представляємо Вашій увазі це фестиваль їжі та напоїв «Ой сів козак їсти, ідуть к йому вісти...». За програмою фестивалю плануються виступи художніх колективів, катання на конях, робота « містечка майстрів», майстер-класи, 20 шатрів з приготуванням традиційних напоїв та їжі, розважальна програма для дітей, атракціони, продаж сувенірної продукції та екскурсії про козацький побут. Проведення фестивалю планується в центрі міста на площі Свободи, бо це одна з найвідвідуваніших місць міста. Атмосферу свята створять виступи музичних груп, ді-джеїв, різноманітні конкурси для учасників та гостей фестивалю. Метою фестивалю-конкурсу є визначення найкращого шатра з напоями та шатра з стравами. Голосування буде проходити майже під кінець фестивалю.

Модератор: а як ви відноситеся до побідного роду заходах?

Респондент 3: ще ніколи не приймав участь в таких фестивалях, але завжди мріяв спробувати, відвідати, скуштувати різних видів традиційних напоїв та страв.

Респондент 4: мені вдалося одного разу відвідати етно-фестиваль «Борщик у глиняному горщику» в Опішні, емоції по закінченню переповнювали. Ми продегустували багато видів борщиків та інших представлених страв, в кожному борщі були свої індивідуальні смаки та аромати.

Наступний нетрадиційний захід, це історична реконструкція «Один день з життя козака».

Модератор: а ви коли небуть мріями потрапити в іншу епоху? Приміряти на себе іншу професію, чи стати на день людиною іншого рангу?

Респондент 2: ніколи не було такої можливості, яке я часто над цим замислююся, було б цікаво спробувати, відчувти себе людиною іншої історичної епохи.

Модератор: В рамках історичної реконструкції у відвідувачів та учасників цього заходу буде можливість прожити один день життя тогочасної людини та спробувати свої сили в різних видах ремесел. Планується проведення катання на конях, кування зброї, стрільба з луку, пістолів та рушниць та імітування бою на шаблях.

Модератор: ще одним нетрадиційним заходом є рольова гра «Посвята у козаки». Цей захід має на меті познайомити з особливими аспектами входження у громаду козаків та традиціями козацтва. Ви маєте змогу безпосередньо брати участь у грі.

Модератор: а якщо Вам цікава така сфера як колекціонування та дослідження теми козацтва, то радимо Вам відвідати історичну презентацію під назвою «Видатні дослідники козацтва; Яворницький, Поль, Тарновський». В рамках презентації Вам повідають історію 3 українців, які цікавились козацькою історією. Дізнаєтесь який вклад зробили ці люди для вивчення козацького побуту.

Модератор: останнім нетрадиційним святом яке ми хочемо презентувати вашій увазі, це майстер-клас «Способи реставрації одягу козацької доби». Метою майстер-класу є ознайомлення та виокремлення

особливостей реставрації саме козацького костюму. Захід розрахований на зацікавлений цією вузькою тематикою і тому цільова аудиторія звужується до спеціалістів у темі козацтва, музеєзнавців, культурологів та реставраторів.

Отже після ознайомлення з 5 нетрадиційними тематичними заходами, просимо Вас обрати захід, який Вам сподобався найбільше та написати його назву на листочках.

За результатами опитування найбільше відсотків набрав 2 варіант: Фестиваль їжі та напоїв «Ой сів козак їсти, ідуть к йому вісти...» який набрав 63%.

**ДОДАТОК 6. СЦЕНАРІЙ МУЗЕЙНОГО ФЕСТИВАЛЮ ЇЖИ ТА
НАПОЇВ «ОЙ СІВ КОЗАК ЇСТИ, ІДУТЬ К ЙОМУ ВІСТИ...» НА БАЗІ
МУЗЕЙНОЇ ВИСТАВКИ «ПРЕДМЕТИ КОЗАЦЬКОГО ПОБУТУ В
КОЛЕКЦІЯХ МУЗЕЇВ УКРАЇНИ»**

Дата проведення : 17 липня 2020 року.

Аудиторія: широке коло відвідувачів, але присутній віковий цензор, старше 18 років.

Тривалість: с 10:00 - 17:00

Мета заходу: популяризація історії та культури козацької тематики, вивчення побуту козаків, ознайомлення з традиціями вживання страв та напоїв в роки побутування козаків. Знайомство з постатями які вивчали та цікавились козаччиною.

Бізнес-партнери: Департамент культури Харківської міської ради, Харківський історичний музей ім. М. Сумцова, Харківський центр волонтерів.

Місце проведення: Харківський історичний музей ім. М. Сумцова та на центральній площі Свободи.

Загальне оформлення: територію для проведення свята на площі відгородити палісадом. Біля входу розмістяться будиночки з ремісничо-сувенірним крамом, що буде імітувати дух того часу. Біля нього встановити стенд, де буде повністю розписана програма свята. На території з однієї сторони установити сцену та технічне звуко- світлове обладнання. У іншому кінці території відокремити місце під містечко для бажаючих відпочити. Між ними – місця для проведення майстер класів, вікторини, лекції та дегустацій.

Технічне обладнання: лави та столи для відпочинку глядачів, обладнання для сцени (звук, світло: електрогенератори, прожектори, підсилювачі звуку, мікрофони).

План сценарію:

1. Збір та зустріч гостей в Харківський історичний музей ім. М.

Сумцова (10:00 – 10:30)

2. Привітання директора музею (10:30 - 11:00)
3. Огляд виставки « Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України» в Харківський історичний музей ім. М. Сумцова (11:00- 12:30)
4. Переїзд учасників та гостей свята до площі Свободи (12:30-13:00)
5. Вікторина «Ми всі козаки» (13:00- 13:40);
6. Розважальна програма, конкурси і майстер- класи (13:40-16:30)
 - виступи творчих колективів (13:40- 14:30);
 - лекція спікерів які розповідають про різновиди (14:30- 15:30);
 - Дегустація страві напоїв та голосування (15:30- 16:30);
7. Нагородження переможців голосування та офіційне закриття свята (16:30-17:00)

Сценарна розробка свята

Частина 1. Збір та зустріч гостей в Харківський історичний музей ім. М. Сумцова

Тривалість: з 10:00 до 10:30

Оформлення: Виставка «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України» розташовується в одному залі Харківський історичний музей ім. М. Сумцова. Зала має прямокутну форму і 2 вікна.

Технічне обладнання: стенди, демонстраційні столи, вітрини, мультимедійне обладнання.

Дійові особи: волонтери та екскурсовод.

Знайомство учасників та гостей свята з його програмою.

Частина 2. Привітання директора музею

Місце проведення: Харківський історичний музей ім. М. Сумцова

Тривалість: з 10:30 до 11:00

Дійові особи: Директор Харківський історичний музей ім. М. Сумцова

Технічне обладнання: музичний центр

Директор: «Доброго дня шановні гості. Раді вітати вас в Харківський історичний музей ім. М. Сумцова. Сьогодні ми з вами поринемо у наше минуле, і відчуємо козацький дух. Сподіваюся, в ході проведення нашого свята кожен знайде для себе щось цікаве і покращить свої знання про козацьку культуру та побут». А зараз ми пропонуємо Вам прослухати екскурсію присвячену козацькому побуту та постатей які внесли великий внесок у вивчення та колекціонування предметів козаччини.

Частина 3. Огляд виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України» в Харківський історичний музей ім. М. Сумцова

Місце проведення: Харківський історичний музей ім. М. Сумцова

Тривалість: з 11:00 до 12:00

Аудиторія: екскурсовод, гості.

Частина 4. Переїзд учасників та гостей свята до площі Свободи (12:30-13:00)

Місце проведення: Сумська вулиця

Тривалість: з 12:30 до 13:00

Дійові особи: екскурсовод

Частина 5. Гра «Ми всі козаки»

Місце проведення: сцена на площі Свободи

Тривалість: з 13:00 до 13:40

Дійові особи: Ведучий

Ведучий: Ще раз добрий день всім гостям нашого фестивалю. Як ваш настрій?

Відвідувачу: *кричать відповідь*

Ведучий: Хочете пограти у одну гру?

Гості: Так!

Ведучий: Сьогодні проходила екскурсія і я хочу перевірити як ви запам'ятали одяг козаків. Хто хоче взяти участь у грі? Мені потрібно 6 чоловік. *ведучий обирає людей для гри*

Ведучий: Тепер у нас є 3 групи які будуть одягати чоловіків з їх команди. Але на забувайте що до кожної одиниці одягу чи атрибуту треба буде приколоти назву. Щоб все проходило чесно ви підете кожен за свою ширму. На одягання вам дається 15 хвилин. *ведучий відправляє гравців за ширми*

Ведучий: За цей час ми вивчимо один танець.

на сцену виходить декілька учасників танцювальних колективів що виступають на заході та допомагаю ведучому у показі танцю

Ведучий: ви готові?

Гості: Так!

вмикається пісня і всі показують рухи

Ведучий: Так. 15 хвилин завершилися. Запрошую групи до сцени.

Ведучий: Всі добре запам'ятали назви козацького одягу, але 2 група співвіднесла більше правильних назв.

вручає всім учасниками подарунки

Частина 6.Розважальна програма, конкурси та майстер- класи

Місце проведення: площа Свободи

Тривалість: з 13:40 до 16:40

1. Виступи творчих колективів: змагання на краще виконання народних пісень між творчими колективами Харкова та області. Ведучий оголошує колективи (13:40 – 14:30)

2. Лекція та майстер-клас спікерів та спеціалістів які розповідають про різновиди страв та напоїв козацької доби та водночас на другій локації проходить гра-квест «У пошуках козацького скарбу»(14:30 – 15:30)

3. Дегустація страві напоїв та голосування (15:30- 16:30);

Ведучий: А зараз ми перейдемо до виступів танцювальних та вокальних колективів. Відкривати нашу програму буде народний аматорський фольклорний ансамбль «Лозовеньчанка» села Лозовенька Балаклійського району з піснею «Ой на горі та й женці жнуть» (13:40 – 13:45)

Ведучий: Наступним запрошується на сцена Зразковий хореографічний колектив «Крапелька» Красноградського районного Будинку культури з танцем «Український дивоцвіт» (13:45 – 13:50)

Ведучий: А тепер ми побачимо справжній гопак у виконанні народного ансамблю танцю «Радість» Вовчанського районного Будинку культури (13:50 – 13:55)

Ведучий: Далі ми послухаємо «Гей, була в мене коняка» у виконанні народний хору міського Будинку культури «Хімік»(13:55 – 14:00)

Ведучий: А тепер подивимось дуже ліричний танець «Молитва» ансамблю естрадно-спортивного танцю «Візаві» Солоницівського дитячого клубу «Орлятко» Дергачівського району. Дістаємо телефони і будемо підтримувати їх (14:00 – 14:05)

Ведучий: Наступними аматорський дитячий хореографічний колектив «Smile» БК «Овочівник» м. Мерефа Харківського району з танцем «Україночка» (14:05 – 14:10)

Ведучий: Народний аматорський колектив «Вишенька» Вовчансько-Хутірського СБК Вовчанського району піснею «Гомін, гомін по діброві» (14:10 – 14:15)

Ведучий: Представляю вам танець «Не шуми, калинонька» хореографічного колективу «Слов'яночка» Великобурлуцького районного Будинку культури (14:15 – 14:20)

Ведучий: Хореографічний колектив «Танець душі» представляє вам український народний танець (14:20 – 14:25)

Ведучий: І завершимо виступи піснею «Гей, наливайте повнії чари» і виконанні Народний вокальний ансамбль «Бояничі» (14:25 – 14:30)

Ведучий: Ну що шановні гості, сподобались виступи колективів та ансамблів. Азараз пропоную до вашої уваги лекції спікерів які розповідатимуть про різновиди та рецептуру козацьких спиртних напоїв та про традиційну козацьку страву (14:30- 15:30)

Ведучий: на сцені запрошується перший спікер з доповіддю про козацькі напої.

Спікер 1: Добрий день шановні гості нашого свята. Мене звать Ульянов Андрій я пропоную розібратися з деякими фактами про козацькі напої. Мені цікаво які ви знаєте напої?

Гість 1: Горілка.

Гість 2: Варенуха.

Гість 3: Настоянки.

Спікер 1: Так, ви всі праві. У історії та етнографії України козацтво посідає важливе місце. З середини XVII ст. козацтво репрезентувало перед світом матеріальну та духовну культуру українського етносу.

Курінним господарством на Січі опікувалися курінний отаман та «окремий кухар з помічниками, невеликими хлопцями, обов'язком яких було приносити воду в курінь і тримати в чистоті казани й посуд».

У запорожців, як і скрізь на українських землях, дуже шанували варенуху з горілки, прянощів, меду та фруктів, зварену в печі. Пригощання варенухою вважалося до певної міри виявом дружби і поваги до дорогого гостя. Спотикач, медовуха, пиво угорське й кримське, волоське вино «лилися рікою». Та це було тільки в мирні дні. Вживання спиртних напоїв під час походів у запорожців суворо заборонялось. Порушників цього закону карали на смерть. На морі ж того, хто вживав спиртне, викидали за борт чайки.

У XV столітті в Україну приходить “гаряче вино” – горілка. З її появою почалось і виготовлення різних настоек і наливок, які відзначалися витонченим смаком та чудовими кольорами.

Варенуха – слабоалкогольний напій. Готували узвар із сушених слив і груш, настоювали ніч, проціджували, додавали червоний гострий перець,

м'яту, материнку, чебрець. Додавали меду і парили в печі. Подавали варенуху і гарячою і холодною. Гарячу варенуху вважали набагато смачнішою від охололої. Цей напій досить тривалий час заміняв горілку, яку вживали дуже мало.

Спотикач – напій, який постійно потрібно збовтувати. У невеликих кількостях змішували корицю, мускатний горіх, гвоздику, шафран та ваніль. Настоявали на горілці протягом 2 тижнів, щодня збовтуючи. Далі настоянку варили з цукром і охолоджували перед вживанням.

Щодо найвідоміших рецептів, то найпростішими були гіркі настійки.

1 л. горілки заливали нижче наведеними пранощами, або їх сумішами. Настоявали згідно з рецептурою, а потім проціджувати.

Наприклад, м'ятна настійка виготовлялась з 30 г. сушеної яблучної м'яти і настоювалась 2-3 тижні. Також шанувалась перцівка, де використовувався 1 стручок пекучого перцю і настоювалось 1 день. У цитрусову настійку входило 2-3 ст. ложки цедри лимону, апельсину і настоювалась 2-3 місяці.

На основі гіркої настоянки можна зробити солодку настійку. Для приготування

варенухи потрібно до 1 л. лимоної гіркої настійки додати суміш прянощів: 1 ст. ложку кориці, 1-2 ч. ложки бодяну, 2 ч. ложки кардамону, 1 ч. ложку мускатного цвіту. Помістити в щільно закритому посуді і духовку з температурою 30-40 °С на 5-6 годин. Після цього процідити та змішати з цукровим сиропом за смаком і довести до кипіння, але не кип'ятити. Спотикач відрізняється додавання до базового рецепту 1-2 склянок соку з вишні або чорної смородини. Також солодку настоянку за іншою технологічною схемою, так само як гірку, додаючи до плодів або прянощів разом із горілкою цукор з розрахунком 50-300 г. на 1 л. настоянки.

На нашому фестивалі представлені 30 видів настоянок, варенух та спотикачів. Пропоную продегустувати 3 види спотикачів зроблені мною.

Дякую за увагу!

Ведучий: Спасибі Ульянову Андрію за таку змістовну і цікаву доповідь. А зараз на сцену запрошуємо наступного спікера який розповість про традиційні страви козацької доби.

Спікер 2: Добрий день шановна публіка. Мене звать Шостакова Крістіна. Сьогодні я вам розповім про традиційні страви козацької доби та тонкощі приготування ...

Але спочатку які страви ви знаєте

Гість 4: Борщ.

Гість 5:

Гість 6: Куліш

Ведучий: Так ви повністю праві, але що ж ще їли козаки? Популярною їжею на Січі були кашоподібні страви з різних зернових: соломаха, тетеря, щерба, братко. Також часто готувалися й кулеші. Однією з особливостей харчування козаків було незначне споживання печеного хліба, адже борошна не завжди було в достатній кількості. Крім того, випікання хліба вимагало великої кількості людей, значних витрат праці й часу. Основою козацького раціону були різноманітні юшки. Картопля ж з'явилася в раціоні українців набагато пізніше.

До наших днів дійшло свідчення французького інженера Г.Л. де Боплана, який у 1646 р. писав: «...мороз не менш пекучий і по-руйнівному всесильний... На них [страждання від морозу – Авт.] швидше наражаються тоді, коли не п'ють і не їдять ніякої гарячої страви. Вони [тутешні мешканці], як правило, споживають її тричі на день; вона складається з гарячого пива з невеликим додатком масла, перцю та хліба, що заміняє їм суп і оберігає нутрощі від холоду».

Історики зазначають, що тут Боплан згадує одну з найвідоміших перших страв – «козацьку тетерю». Відомо, що тісто з житнього борошна козаки в морських походах возили з собою в діжках разом із кашею з пшона. Це слугувало їм єдиною поживою на човнах або на чатах, коли не можна було розводити вогню, щоб не відкритися ворогам.

Тетерю, як різновид юшки з житнього борошна, готували «до води й меду» або «до масла й молока». Очевидець Василь Зуєв, з яким спілкувався Д.І. Яворницький, про їжу запорозьких козаків казав, що вони вживали тетерю й братко; тетерею він називав пшоняну кашу, до якої під час кипіння додавали кисле житнє тісто; круту тетерю їли з риб'ячою юшкою, жиром, молоком чи звичайною водою; братко – також пшоняна каша з додатком, без кислого житнього, пшеничного чи якогось іншого прісного тіста.

Рибу з юшки найчастіше діставали й їли окремо, з овочами. Якщо умови були не похідні, і була можливість спокійно пообідати, то рибу, як правило, подавали «на стяблі», тобто на дерев'яній таці з бортиками, щоб юшка не стікала. У юшку іноді додавали товчений часник і нею поливали рибу зверху. Такий рибний соус називався саламур.

Із Запорозької Січі до сучасної української кухні прийшла смачна козацька юшка – куліш. Сало, пшоно, картопля – основні інгредієнти страви, хоча до XIX ст. картоплю не додавали. Зазвичай це смачне козацьке частування готували на відкритому багатті, тому ця страва має ще одну назву – польова каша.

На запорозьких землях, за свідченням французького історика Ж.-Б. Шерера, водилося дуже багато диких тварин: дикі коні, кози, олені, вепри, сайгаки, ведмеді, зайці. Велика кількість різноманітних птахів селилась поблизу річок і озер – дрохви, тетеруки, куріпки, фазани, качки, гуси, кулики тощо.

М'ясо було суттєвим додатком до раціону харчування козаків як влітку, так і взимку. Харчові запаси козаки поповнювали постійно. Особливо старалися ті, котрі мешкали в зимівниках. Їхнім головним завданням було постачання козацтву різних харчів – починаючи від м'яса, борошна, сала, круп і закінчуючи овочами та фруктами.

Однак м'ясні страви були більше святковими, ніж повсякденними. Якщо ж козаки, крім звичайної їжі, хотіли поласувати м'ясом, дичиною, рибою, варениками, сирниками, гречаними галушками з часником чи ще

чимось подібним, то складали для цього артіль, збирали гроші, купували на них продовольство і передавали його курінному кухареві.

Загальновідомою козацькою м'ясною стравою є свиняча голова з хріном.

Крім названих страв, козаки вживали також рубці, свинину, мамалигу – тісто з проса чи кукурудзи, яку їли з бринзою, солоним овечим сиром чи з пастремою (шматок баранини, висушений або зав'ялений із сіллю, це м'ясо було схоже на балик) та загреби – коржі з житнього борошна, назва яких походить від того, що їх клали в напалену піч або багаття і загірбили гарячим попелом.

Зайшовши в курінь, козаки заставали страву вже наливою у «ваганки» – невеликі дерев'яні ночовки, розставлені в ряд по краях столу (сирна), а біля ваганків стояли різні напої – горілка, мед, пиво, брага, наливка – у великих дерев'яних коновках. Рідку страву їли ложками, тверду – брали руками. Напої пили з металевих чарок, а частіше з дерев'яних михайликів, місткістю від трьох до п'яти чи й більше наших звичайних чарок або коряків: «у іншого такий коряк, що в ньому можна й мізерного жидка утопити», «у кого така чарка, що й собака не перескочче».

Кожен козак мав при собі дерев'яну ложку, без якої він не міг ходити, «не заживши слави недбалого й невинного пастуха». Кожен козак носив ремінний пояс, а через плече навішувався ремінний гаман. У гамані зберігались кресало, кремінь і трут. До поясу ж були прив'язані швайка і ложечник. За допомогою швайки лагодили кінську зброю, а в ложечнику зберігалась дерев'яна ложка.

На вечерю запорожцям, як писав Д.І. Яворницький, часто подавали гречані галушки.

Найвідомішими стравами з капусти у козаків вважалися борщ та капуста. Борщ готували з додаванням багатьох ароматичних приправ і овочів і спочатку називали «варивом із зіллям», а пізніше почали називати

борщем, оскільки обов'язковою складовою частиною цієї страви були ще й буряки, які мали назву «бърщ».

Скуштувати капуста, куліш, галушки гречані та багато інших страв у моєму шатрі. Дякую за увагу.

Ведучий: Спасибі Крістині за «смачну» і цікаву доповідь. А зараз ви можете скуштувати страви та напої представлені на нашому фестивалі. Одразу проголосувати біля шатрів. І о 16:30 ми вирішемо у якому з шатрів найсмачніші страви та найп'янкіші напої.

(на сцені вмикаються записи традиційних козацьких пісень).

ГРА-КВЕСТ «У ПОШУКАХ КОЗАЦЬКОГО СКАРБУ»

Мета: виховання юних патріотів України на засадах національної гідності, пропаганда здорового способу життя, сприяти розвитку фізичних та творчих здібностей, розвивати уяву, допитливість, спостережливість, вміння орієнтуватися на місцевості,

Використовувати набуті на екскурсії вміння та навички на практиці.

Обладнання: методичний матеріалу підказки, завдання, маршрутні листи

Дійові особи: Модератор, 7 акторів (писар, цариця, чорт, 4 козаки)

3 команди по 5-6 дітей.

ХІД ГРИ

Модератор: Колись у жили собі українські козаки. Які вони були-ви дізнаєтесь під час квесту. Але поки що можемо сказати, що вони були сильні, хоробрі і дуже-дуже любили пригоди. І ось одного разу десь тут у лісі, чи десь на березі Дніпра загубився (а може просто навмисно сховався) справжній козацький скарб (козаки його дуууже цінували). І цей скарб ви обов'язково відшукаєте, якщо:

1.Зберете карту.

2.Виконаєте всі-всі завдання і доведете, що ви справжнє козацьке братерство і варті знати цю таємницю.

У грі беруть участь 3 команди по 5-6 чоловік. Кожна команда отримує

маршрутний лист і першу підказку — загадку. Знайдіть відгадку і добре поміркуйте, з яким місцем вона у вас асоціюється. Як тільки зрозумієте, що це за місце – мерщій до нього. Там на вас чекатиме завдання, а після його виконання — підказка. Відрозесі гри вам треба буде виконати 7 завдань. Переможе та команда, яка впорається найшвидше і найкраще. Бажаю всім успіху.

Починаємо.

1-й етап «Писар».

Написати якомога більше слів пов'язаних з козацтвом. (1. хв.)

Після виконання вправи исар дає елемент карти направляє до цариці.

2 етап. «У цариці».

Цариця постійно займається державними справами а сьогодні вона бажає відпочити повеселитися. Тому завдання таке: «показати» будь яку українську народну пісню (попшу гри «крокодил»).

3-й етап. Стрільба з лука.

(Необхідно попасти в повітряні кульки).

4-й етап. Через міст.

Назвати 3-4 козацькі пісні.Тільки тоді команда переходить через міст і отримує елемент карта.

5-й етап, У чорта. Відгадати загадки.

1. Товстенький бичок

Обсмалений бочок

На вогні весь вік чорніє,

А ніхто не пожаліє.

(Казанок)

2. Качка в море

Пірнає Хвіст тоненький

Залишає

(Відро з дужкою)

3. Кінь, залізний, худий

Допавсь до води й,
 Пив собі, пив,
 Поки спрагу зігнав —
 Озеро випив
 До самого дна.

(Ложка та миска)

6 етап. «В гостях у козаків».

Дати відповіді на питання вікторини.

№	Питання	Відповідь
1	Хто такий "козак"?	Козак - з тюркської мови це вільна людина, вершник, озброєна людина, розбійник. Є версія, що козак походить від кози, від тварини, яка може бодати своїх ворогів.
	З яких мов походить слово козак?	З тюркської (з татарської або турецької) мови.
	На які групи ділились козаки в середньовіччя?	1. Запорізькі козаки; 2. Реєстрові козаки; 3. Городові козаки.
	Хто такі Запорізькі козаки	Це українські козаки, які запорізькі козаки? проживали за порогами Дніпра на Запорізькій Січі або в запорізьких паланках (серед. XVI-XVII ст.ст.).
	Як козаки—	Побратими.

	запорожці називали найближчого товариша?	
	Скільки було Запорізьких Січей двічі на Херсонщині?	Три (або дві) Запорізькі Січі. 1. Кам'янська Січ - (р. Кам'янка) (зараз с. Республіканець Бериславського р-ну); 2. Олешківська Січ (від назви дерева "ольха" та старост. міста Олешье) (зараз м. Цюрупинськ).
	Кого називали "гречкосієм", "гніздюком"?	"Гречкосій" та "гніздюк" - так запорожці іронічно називали тих козаків, які займалися землеробством у власному зимівнику (хуторі),
	Які умови вступу до Запорізька Січ?	1. Чоловік (жінки не мали права бути козаками); 2. Віри православної (обов'язково перед вступом треба було випити чарку горілки (мусульманам це віра забороняла) та перехреститись, щоб було зрозуміло, що не католик або протестант); 3. Фізично здорова людина.
	Коли і за чий наказом було знищено останню зруйновано Запорізьку Січ?	1775 році, за наказом російської цариці Катерини II Нову Січ (Підпільненську Січ) було російськими військами генерала Текелія.
	Хто був останнім гетьманом України в козацькі часи?	Гетьман Кирило Розумовський

	Скільки років Українському козацтву?	1492 рік - вважається роком появи козацтва, а тому на сьогодні Українському козацтву - 525 рік (станом на 2017 рік).
	Коли святкується День Українського козацтва?	щорічно 14 жовтня.

7- етап. У писара.

Назвати інгредієнти козацького куліша і отримати останній елемент карти.

Модератор дарує подрунки за участь.

Частина 7. Нагородження переможців голосування офіційне закриття свята (16:30-17:00)

Місце проведення: площа Свободи

Тривалість з 16:30 до 17:00

(Ведучий вручає грамоти та подарунки переможцям голосування)

Ведучий: Ми дуже дякуємо вам глядачам та усім нашим організаторам за цей чудове свято. Сподіваюсь, ви дізналися багато чого цікавого і нового з історії козацької доби та дослідження . Можу тільки додати, що Харківський історичний музей ім. Миколи Сумцова ви завжди зможете ще більше поповнити свої знання і відвідати постійні експозиції. Спасибі Вам за увагу і до нових зустрічей.

ДОДАТОК 7. Тематико-експозиційний план експозиційного проекту «ПРЕДМЕТИ КОЗАЦЬКОГО ПОБУТУ В КОЛЕКЦІЯХ МУЗЕЇВ УКРАЇНИ» («ОЙ СІВ КОЗАК ЇСТИ, ІДУТЬ К ЙОМУ ЇСТИ...»)

	Найменування розділів, тем, підтем	Перелік експозиційних матеріалів	Місце збереження, шифр, (посилання)	Характер збереження, шифр (посилання)	Примітка
1	Розділ І. Початок історії козацтва на Україні	Текст. Козацька тематика посідає важливе місце в історії та культурі України та в становленні її державності. На сьогоднішній день ми маємо чудову можливість вивчати «козацьку історію» через призму музейних колекцій. Особливість козацького життя добре відображається під час перебування козаків на території Запорізької Січі, бо її можна			Банер

		назвати «колискою» українського козацтва. Але це не означає, що за її межами не могли проживати козаки.			
2	Тема 1. Зародження феномену козацтва на Запорізькій Січі	Розглядаючи походження і розв українського козацтва, варто зазначити, що у історіографії існує чимало різних наукових гіпотез : етимологічна, етнічна, автохтовна та ін.			Баннер
3		Картина. “Козак у степу” І.Ю.Рєпіна (1844-1960)	ХХМ N Ж - 147	Полотно:олія. 67 x 85 см.	

4		Фото. Мапа земель або ж вольностей Війська Запорізького Низового у 1770-х рр.	ДНАББ N 51318	Папір. Друк. 52 x 62 см.	Знаходиться посередені на банері
5		Фото. Вигляд порога Вовницького на р. Дніпро. Світлина В. Миткіна 1880-і рр.	ДІМ		Розташовано зліва на банері
6		Фото. Історико-культурний комплекс “Запорізька Січ”	[Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://hortica.zp.ua/ua/guide/north/89-sich		Знаходиться зправа на банері
7		Речовий експонат. Курень.	[Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://hortica.zp.ua/ua/guide/north/89-sich	Макет. Сентитичні матеріали	Стоїть на (стіл)

			p://hortica.zp.ua/ua/guide/north/89-sich		
8	Тема 2. Релігія на Січі.	Відмітною рисою характеру запорізьких козаків була глибока релігійність. Запорізькі козаки турбувалися про свою церкву і вкладали значні кошти в неї. А монастир (у центрі Запорізьких вольностей – Самарський Пустельно-Миколаївський) взагалі був притулком для всіх поранених і хворих запорожців.			Банер
9		Речовий експонат. Аналой. XVII-XVIII ст. З Олешкінської Січі.	НДКМ К-256	Дерево, черепахова кістка, шкіра, перламутр.	Знаходиться у вітрині з куленепробивного скла і розташована посередині.
10		Речовий експонат. Ікона-коіт з кипарисовим Хрестом із частками Хреста Животворного. 1747 р.	НДКМ К-84	Срібло, кипарисове дерево, скло. 68 x 52 см.	Знаходиться зліва від аналоя і вісить на стіні

		Походить з Покровської січової церкви.			
11		Речовий експонат. Потир. 1687 р. Вклад генерального обозного Війська Запорізького Василя Дуніна-Боковського до Спаського собору м. Чернігова	ЧОІМ И-2562	Срібло, рубіни, смарагди, кришталь. Лиття, карбування, гравірування, золочення, інкрустація, емаль h- 42 см, d-15,4 см.	Розташований поруч з аналогом.
12		Речовий експонат. Чинослідування. 1757 р.	НЗХ П-46	Папір, шкіра. Друк 32,5 x 21,5 см	Розташований на аналої
13		Речовий експонат. Риза. XVII ст.	ДІМ КП-60372	Саєт, оксамит. Гаптування. 133 x 182 см.	Розташовано вправа від аналога.
14		Фото. Стара церква на січі	НЗХ	440 x 250 см.	
15		Фото. Дерев'яна церква Покрови Пресвятої Богородиці на території	[Електрон ий ресурс].	Фотопапір.	

		заповідника “Хортиця”	– Режим доступу: https://ye.ua/podorozhi/32543_Podorozhuyemo_Ukrayinoyi_Zaporizka_Sich_na_Hortici_z_menshena_kopiya_kozackoyi_stolici.html		
16		Речовий предмет. Дзвін з церкви Різдва Богородиці Домницького монастиря. 1739 р.	ЧОІМ И-2717	Бронза. Лиття. h-58 см., d-67 см.	Розташований поза вітриною.
17	Розділ II.	Текст. Житловий побут козаків			

	Житловий побут	простотий. Але має деякі особливості, які вбачаються в окремих предметах побуту.			
18	Тема 1. Посуд	Козаки не зацікавлялись на вишуканості посуду. Він був як у звичайного селянства XV-XVIII ст., так як козак в першу чергу — воїн.			Відтворення козацької їдальні. Вся вітрина прикрашена рушниками. Посуд розташований на засланому рушником столі. На лавку за стіл можна сідати (фотозона). Екскурсовод або відвідувач може вімкнути аудіо. Аудіо - “застілля”.
19		Речовий експонат. Рушник. XVIII ст.	ЧОІМ		
20		Речовий експонат. Лава. XXI ст.		Дерево. Різьблення.	Копія.
21		Речовий експонат. Стіл XXI ст.		Дерево. Різьблення.	Копія козацького стола.

22		<p>Текст. Вірш “ Бурлаче козаче, дурний розум маєш, Дурний розум маєш, - проклинаш; Не так винна доля, винна ж твоя воля: Що ти заробляєш, то все пропиваєш, А що загорюєш, то все пригайнуєш”.</p>			<p>Розташовано на склі і висить на стіні біля столу.</p>
23		<p>Речовий експонат. Чарка з гербом Б. Хмельницького. Майстер І.Равич . XVIII ст.</p>	<p>ХІМ М-193</p>	<p>Срібло. Карбування,гравіру вання, золочення. h-5 см</p>	
24		<p>Речовий експонат. Кухоль з гербом І. Мазепи. Майстер І. Равич. Поч. XVIII ст.</p>	<p>ЧОІМ И-3424</p>	<p>Срібло. Лиття, карбування, гравірування, золочення.h — 12 см., d — 8 см.</p>	

25		Речовий експонат. Чарка. XVIII ст.	ЧОІМ И-3577	Срібло. Лиття, карбування, гравірування, золочення. h — 3,3 см., d— 3,5 см.	
26		Речовий експонат. Ложка. Кін. XVII-XVIII ст.	ЧОІМ И-3660	Срібло. Лиття, гравірування, золочення, чевнь. 21, 5 см.	
27		Речовий експонат. Ложка Якова Лизогуба. 1690 р.	ЧОІМ И-3658	Срібло. Лиття, гравірування, золочення. d-18,8 см.	
28		Речовий експонат. Миска. Кін. XIX – поч. XX ст.	РКМ Дер.-42	Дерево. Вточування, розпис. h-12 см. d- 44 см.	

29		Речовий експонат. Полумисок. XVIII ст.	ПОКМ КС-756	Глина. Формування на гончарному колі, випалювання, розпис, полива. d-37см.	
30		Речовий експонат.Полумисок. XVIII ст.	ПОКМ КС-791	Глина. Формування на гончарному колі, випалювання, розпис, поління. d-35см	
31		Речовий експонат. Штоф. XVIII ст.	ХІМ КС-680	Гутне скло. Поліхромний розпис h-18,7 см. l-8,5 см.	
32		Речовий експонат. Казан XVIII ст.	НМІУ Мм-1076	Мідь. Лиття, кування. h-45 см., d-75 см.	
33		Речовий експонат. Глечик. XVII-	НДКМ	Мідь. Лиття,	

		XVIII ст.		кування, карбування, гравірування. h-26 см., d-16 см.	
34		Речовий експонат. Носатка-рукомийник. XIX ст.	МУНДМ К-246	Глина. Формування на гончарному колі, ліплення, випалювання, розпис, полива. 15 x 17 x 8,7 см.	
35		Речовий експонат. Скриня. XVIII ст.	МУНДМ Д-577	Дерево. Столярство, різьблення, розпис h-49 см. l-59 см. b-42см	Розташований під стінкою.
36		Речовий експонат. Штоф. 1709 р.	МУНДМ С-1113	Гутне кольорове скло. Формування, паяння,	

				гравірування, розпис. 29,1 x 8,2 x 9 см.	
37		Речовий експонат. Барильце. XVIII ст.	БКМ 455-601	Гутне скло. Формування, рельєф, паяння. h- 20 см. l-35 см.d-9,5 см.	
38	Тема 2. Козак на Січі.	Одяг у запорізьких козаків початково був простим. Перші відомості про їх одяг знаходиться в подорожніх нотатках XVI ст. німецького посла Еріха Лясоти. Крій деяких речей був турецького походження.			Відкрита вітрина. Фотозона. Стіна прикрашена плакатом картинки степу.
39		Комплекс. Реконструкція зовнішнього вигляду козака-запорожця 39 – 47.			Всі речі розташовані на манекені. Манекен без ніг, щоб запобугти

					пошкодженню чоботів і штанів.
39		Речовий експонат. Копія вишивки сорочки П. Полуботка за старим оригіналом XVIII ст. Поч. XX ст.	ПОКМ ТК-1934	Полотно, заполоч. Шиття, вишивка.	
40		Речовий експонат. Пояс І.Скоропадського. Кін. XVII-XVIII ст.	ЧОІМ И-4722	Шовк, срібна нитка. Шиття плетіння. h-330 см	Розташовано на поясі манекена.
41		Речовий експонат. Жупан. II половина XVIII ст.	ДІМ КП-60336	Вовна, плюш, штоф, металеві гудзики. Шиття. l- 114 см.	
42		Речовий експонат. Шаровари			
43		Речовий експонат. Чоботи. XVII ст.	НЗХ ТШ-167	Шкіра. Вичинка, шиття. h-40 см.	Заправленні у штани.
44		Речовий експонат. Люлька “обчиська”. Кін. XVII ст.	ДІМ І-4917	Дерево, олово. Лиття, різьблення.	У манекена в руці.

				l-27 см.	
45		Речовий експонат. Кресало. XVII- XVIII ст.	ЧОІМ И-3106	Сталь, бронза, шкіра. Гравірування. h-9 см., l-24,6 см.	
46		Речовий експонат. Порохівниця- натруска. XVII- XVIII ст.	ЧОІМ И-3056	Ріг, срібло, бронза. Вирізування, лиття, карування, золочення, інкрустація. h-13,5 см.	
47		Речовий експонат. Перстень- печатка XVI- XVII ст.	НМІУ РДМ-1472	Срібло.Лиття, карбування, гравірування.d-2,5 см.	Надягнений на палець манекена.
48		Комплекс оснащення козацького коня 48 — 51.			Всі експонати розташовані на манекені коня.

48		Речовий експонат. Вуздечка. XVIIIст.	ЧОІМ 3070	Залізо, срібло, коштовне каміння, скло, тканина.Лиття, кування,карбування ,скань,зернь,золоче ння, інкрустація, шиття.	
49		Речовий експонат. Сідло. Сер. XVIII ст.	ЧОІМ И-3065.	Дерево, бронза, срібло, шкіра, золоті нитки, сукно, полотно. Вирізання, лиття, , карбування, гравірування, золочення, шиття, гаптування. Висота-33 см. L -	

				43 см	
50		Речовий експонат. Черпак на коня під сідло. Поч. XVIII ст.	ЧОІМ И-3320	Сукно, срібні нитки, перлини, скло. Ткання, шиття, гаптування, 193 x 130 см.	
51		Речовий експонат. Путо кунське. Ланцюг із замком. XVIII ст.	ДІМ КП-60178	Залізо. Лиття, кування. 1-50 см.	
52	Розділ III. Військовий побут.	Текст. Значну частину козацького життя займали воєнні дії, походи, тому зброю вони при собі завжди носили кожен день. Зброя в них дуже різноманітна і походження її було найчастіше закордоне (польське, угорське, турецьке і т.д.).			Банер
53	Тема 1. Холодна зброя.	Текст. З давніх часів окремі різновиди холодної зброї відігравали важливу роль. Як і в			Банер.

		<p>усіх арміях світу того часу, основна роль належала холодній зброї, застосування якої диктувалося недосконалістю зброї вогнепальної. Вона в Україні була ознакою шляхетського стану та високого соціального й політичного статусу. За допомогою написів на зброї підкреслювали власну політичну легітимність, закарбовували звершення та принижували супротивників. Зброя складала частину бойового та урочистого костюму, була символом родинної й особистої гідності, предметом розкошів та надзвичайно вигідною грошовою інвестицією.</p>			
54		Комплекс шабель 54-57			

54		Речовий експонат. Шабля. XVII ст.	ЧОІМ И-2916	Сталь, срібло, дерево. Лиття, кування, карбування, сріблення, золочення. l-92 см., l(клинок)-80 см., d- 3,3 см.	
55		Речовий експонат. Шабля. XVIII ст. За переказом подарована Іваном Мазепою осавулу Савичу.	ЧОІМ И-2926	Сталь, яшма, гранати. Лиття, кування, карбування, гравірування, таушу вання, золочення, інкрустація. l- 95см., l(клинок)-83 см., b-3,2 см.	
56		Речовий експонат. Шабля з	ЛІМ	Сталь, мідь, ріг,	

		піхвами. XVIII ст.	З-354	дерево, шкіра. Лиття, кування, карбування. 1-97см.	
57		Речовий експонат. Шабля "килич" з піхвами. XVIII ст.	НМІУ З-69	Сталь, срібло,ріг, дерево, шкіра. Лиття, кування, карбування. 1-93см	
58		Речовий експонат. Кинджал з піхвами. XVII ст.	НМІУ З-559	Сталь, нефрит, шкіра. Лиття, кування, карбування, різбьблення,таушув ання золотом, золочення. 1-37 см.	
59		Речовий експонат. Ятаган з піхвами. XVII ст.	ПОКМ Зб-166	Сталь, кістка, срібло, дерево, шкіра, оксамит.Лиття,	

				карбування, гравірування, золочення, інкрустація, тиснення. l-66 см.	
60		Комплекс сагайдак 60 - 63			
60		Речовий експонат. Налуччя. Поч. XVII ст.	ПОКМ 10414-4	Шкіра, срібло. Шиття, карбування, гравірування, золочення, чернь. h-32 см.,l-88см.	
61		Речовий експонат. Лук. Поч. XVII ст.	ПОКМ 10414	Дерево, ріг. l-102 см.	
62		Речовий експонат. Колчан. Поч. XVII ст.	ПОКМ 10414-3	Шкіра, срібло. Шиття, карбування, гравірування, золочення, чернь. h-41 см.,l-19 см.	

63		Речовий експонат. Стріли. Поч. XVII ст.	ПОКМ 10415- 6,8,9,10,12, 18,19.	Дерево, перо, метал. Кування. l~80-85 см.	
64		Ресовий експонат. “Часники” - якірці “рогульки”. XVII ст.	НДКМ 639, 640,642.	Залізо. Лиття, кування. 9,5 x 7,3 см., 9 x 7 см., 8,9 x 6,3 см.	
65		Речовий експонат. Бойовий бич. XVII ст.	ДІМ КП-39594	Залізо. Лиття, кування. d-12 см., l- 50,5 см.	
66	Тема 2. Вогнепальна зброя та її начиння.	Текст. У XIV-XVI століттях у військовому мистецтві європейських країн почалась нова епоха – поширення пороху і нової стрілецької зброї. Міць козацької піхоти, вправність у володінні вогнепально. Зброєю викликали			Банер.

		захоплення в іноземців.			
67		Речовий експонат. Троблон. XVII ст.	НДКМ КН-6964	Сталь, делево, слонова кістка, перламутр. Лиття, кування, карбування, інкрустація. 1-37,5 см., калібр-30 мм.	
68		Речовий експона. Пістоль з кремневим ударним замком. XVIII ст.	ПОКМ 36-92	Сталь, дерево. Лиття, кування, карбування, гравірування, різьблення, золочення. 1-55 см., калібр-16 мм.	
69		Речовий експонат. Пістоль з кремневим ударним замком. XVIII ст.	ЛІМ З-3433	Сталь, латунь, дерево. Лиття, кування,	

				карбування, гравірування, золочення. 1-47,5 см., калібр-15 мм.	
70		Речовий експонат. Рушниця з кремневим ударним замком. XVIII ст.	ДІМ КП-39390	Сталь, дерево, срібло, оксамит, каролі. Лиття, кування, карбування, гравірування, різьблення, золочення, інкрустація. 1- 112см., калібр-16 мм.	
71		Речовий експонат. Рушниця з кремневим ударним замком (яничарка). XVIII ст.	НМІУ 1707	Сталь, дерево, срібло, шовк, шкіра. Лиття,	

				кування, різьблення, золочення, ташування. l-108,5 см., калібр-16 мм.	
72		Речовий експонат. Ожиг (органка, шмагівниця). XVII-XVIII ст.	НМІУ З-1594	Дерево, залізо. Вирізування, виточування, лиття, кування. l-112 см., b-92 см.	
73		Речовий експонат. Кисет для куль. XVIII ст.	НІЕЗП 1973	Шкіра, метал. Шиття, карбування. 10x11,3 см.	
74		Речовий експонат. Кулі XVIII ст.	ДІМ КП-39660	Свинець. Лиття, формування.	Порад з кисетом
75		Комплекс гармат 75 - 81			Розташовано навколо вітрини з вогнепальною зброєю

75	Речовий експонат. Гармата з каморою і цапфами , казнозарядна. XVI-XVII ст.	ДИМ КП-39414	Залізо. Лиття, кування. l-91 см., калібр-70 мм.
76	Речовий експонат. Гармата-мортира. XVII ст.	НДКМ 3-72	Чавун. Лиття. l-31 см., калібр-80 мм.
77	Речовий експонат. Гармата полковника Гадяцького полку Михайла Миларадовича. Майстер Карпо Балашевич. 1717 р.	ЧОІМ И-2767	Мідний сплав. Лиття. l-134 см., калібр-85 мм.
78	Речовий експонат. Гармата з гербом - лев у шиті. 1631 р.	ЧОІМ И-2731	Мідний сплав. Лиття. l-138 см., калібр-75 мм
79	Речовий експонат. Ядро гарматне. XVII-XVIII ст.	ЧКМ ЗС-356	Чавун. Лиття. d-13 см.
80	Речовий експонат. Ядро гарматне. XVII-XVIII ст.	ЧКМ ЗС-115	Чавун. Лиття. d-7 см.

81		Речовий експонат. Ядро гарматне. XVII-XVIII ст.	ЧКМ ЗС-103	Чавун. Лиття. d-4 см.	
82		Речовий експонат. Порохівниця. XVII-XVIII ст.	ЧОІМ И-3024	Ріг, срібло, бірюза, коралі. Вирізування, карбування, кування, гравірування, золочення, інкрустація. h- 15см., d-6,8 см.	
83	Тема 3. Клейноди	Текст. Клейнодами від німец. “kleinod” - дорогоцінна річ, у запорізьких козаків називали військові знаки, регалії чи атрибути влади. Кожен із клейнодів належав лише певній особі із запорізької старшини.			Банер.

84		Речовий предмет. Прапор Сенчанської сотні Лубенського полку. XVIII ст.	НМІУ Т-5828	Шовк. Шиття, олія. 101,6 x 162 см.	Розташовано над усіма іншими експонатами.
85		Речовий предмет. Корогва Самарського куреня. 1772 р.	ХІМ ТК-775	Шовк. Шиття, олія. 54 x 378 см.	Розташовано під прапором.
86		Речовий експонат. Булава. XVII ст.	НМІУ З-1647	Срібло, дерево, шкіра, бірюза. Лиття, карбування, золочення, інкрустація. 1-70 см.	
87		Речовий експонат. Булава. XVII ст.	ЛІМ З-3917	Залізо, бірюза, турталіни. Лиття, карбування, золочення, чернь, інкрустація. 1-68,5 см., d(голова)-13 см.	

88		Речовий експонат. Пернач. Кінець XVIII ст.	ЧОІМ И-4522	Срібло, бронза, гірський кришталь.Лиття, карбування, вирізування, гравірування, шліфування, золочення. 1-30,5 см.	
89		Речовий експонат. Пернач чернігівського полковника П. Полуботка. 1707 р.	ЧОІМ И-4525	Бронза. Лиття, гравірування, золочення. 1-40,5 см.	
90		Речовий експонат. Тулумбас. XVII ст.	НМІУ Р-388/2	Мідь, залізо, шкіра. Лиття, кування, карбування, виточування, вичинка. h-35 см.,	

				d-71 см.	
91		Речовий експонат. Бунчук. XVII -I половина XVIII ст.	ХКМ ХІАМ-О- 404	Мідний сплав, дерево, кінське волосся. Карбування, золочення, плетіння. h-118 см.	
92		Речовий експонат. Келеп. XVII - XVIII ст.	ЧОІМ И-4532	Залізо, дерево. Лиття, кування, карбування, гравірування. l-77 см., l (келеп)-9 см.	
93		Речовий експонат. Каламар підвісний XVIII ст.	ДІМ КП-60121	Мідний сплав, емаль. Лиття, карбування. h-9,5 см., основа — 13,3 x 4,5 см.	
94		Речовий експонат. Каламар XVIII	ХІМ	Мідь. Лиття,	

		ст.	М-3228	карбування. h-5,3 см., l-5,2 см., b-2 см.	
95		Речовий експонат. Каламар запоясний. XVIII ст.	ДІМ I-2573	Мідний сплав. Лиття, гравірування, емаль. h-3 см., l- 22,5 см., b-2,1 см.	
96		Речовий експонат. Футляр для паперів. XVII ст.	ДІМ I-1574	Дерево. Різьблення. h-18 см., l-32 см., b- 5см.	
97	Розділ IV. Колекціонери козацької спадщини.	Текст. Для збереження спадщини та іншими мотиваціями створюється феномен колекціонування. Він йде коріннями в далекі часи. І так як козацтво.			
99	Тема 1. Олександр	Текст. Все життя Олександр Миколайович збирав реліквії			

	Миколайович Поль.	Запорозької Січі, колекціонував старожитності й книги, які стосувалися історії Катеринославщини та України			
100		Картина. Портрет О. Поля.	ДІМ		Висить по центру вітрини
101		Фото. Поль з сім'єю.	[Електроний ресурс]. – Режим доступу: https://www.dnipro.lib.dp.ua/index.php	220 x 170 мм	Банер
102		Фото. Пам'ятник О. Полю. 2002 р. У Дніпрі.	[Електроний ресурс]. – Режим доступу: https://www.dnipro.lib.dp.ua/index.php	800 x 500 мм	Банер.

			nipro.lib.dp.ua/xram_chudotvorza_georgija		
103		Фото. Бюст О. Полю. У Кривому Розі.	[Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rudana.com.ua/news/sogodni-kryvyu-rigvidznachaye-185-y-den	800 x 380 мм	Банер.
104		Фото. Пам'ятник О. Полю. 1899.	[Електроний ресурс].	220 x 273 мм	Банер.

			– Режим доступу: https://uk.w ikipedia.org /wiki/%D0 %9F%D0% BE%D0%B В		
105		Фото. Дніпропетровський історичний музей ім. Д. Яворницького	[Електрон ий ресурс]. – Режим доступу: https://zaby tki.in.ua/ uk/246/dnip ropetrovskii = istorichniy-	Фотопапір	

			muzei-im-yavornitsko go		
106		Речовий експонат. Дарчий запис 1912 р. про передачу вдовою О.М. Поля частини його колекції до музею імені Поля.	ДІМ	Папір. Друк.	
107	Тема 2. Дмитрій Іванович Яворницький.	Текст. Дмитро Іванович Яворницький – видатний дослідник Запорозької Січі, історик, фольклорист, етнограф, лексикограф, письменник, археолог, академік АН УРСР. Дмитро Іванович Яворницький зробив великий внесок у засвоєння історії та побуту козацтва, як вагової складової загальної історії України.			

108		Картина. Явоницький Д.І. Автор Красицький Ф.С. 1900 р.			
109		Фото. Яворницький.	[Електрон ий ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0	220 х	Банер.

			<u>%B9</u>		
110		Фото. Яворницький в одязі запорожця.	Книга “Україна — козацька держава”		Банер.
111		Фото. Колаж з картини “Запорожці пишуть листа султану” Рєпіна та фрагменту з неї, де зображений Яворницький в образі писаря.	[Електроний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki.D%D0%B0)#/media/File:Zaporoj_kazaki-14.jpg		Банер.
112		Речовий предмет. Яворницький “Історія запорізьких козаків”	Бібліотека короленко		

113		Фото. Пам'ятник на могилі Яворницького.	Книга “Україна — козацька держава”		Банер.
114		Фото. Академік Яворницький серед експозиції історичного музею. 1913 р.	Книга “Україна — козацька держава”		Банер.
115	Тема 3. Василій Васильович Тарновський.	Текст. В ХІХ ст. найвідомішим колекціонером був Василь Тарновський, який створив, доступний широкому загалу, Музей української старовини			
116		Фото. Колаж з картини “Запорожці пишуть листа султану” Рєпіна та фрагменту з неї, де зображений Тарновський в образі козака.	[Електроний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wiki		Банер.

			pedia.org/wiki/D%D0%B0)#/media/File:Zaporoj_kazaki-14.jpg		
117		Картина. Портрет В.В.Тарновського (молодшого). Маяковський. 1898 р.	НХМУ	Полотно, олія 89 x 71 см.	
118		Картина. Тарновський В. В. Автор Горонович А. М. 1860-і р.	НХМУ	61 x 80 см	Банер
119		Фото. Каталог українських древностей колекції В. В. Тарновського	ХДНБ ім. Короленко		Банер
120		Комплекс кабінет колекціонера. 120 - 12			Комплекс відноситься до всіх тем розділу “колекціонери козацької спадщини”

120		Речовий предмет. Стіл XIX ст.	XIM	Дерево. Столярство. h-110 см, l-150 см.	
121		Речовий предмет. Стул XIX ст.	XIM	Дерево. Столярство. h-130 см, l-50 см.	
122		Речовий предмет. Скриня. Кін. XIX ст.	XIM ДР-292	Дерево, метал. Столярство, розпис. h-109,5 см, l-105,5 см, b-71,5 см.	
123		Речовий предмет. Портфель.	ДИМ	Шкіра. Шиття.	
124		Речовий предмет. Муляж теки документів. Кін. XIX ст.		Папір. Друк.	

ДОДАТОК 8. Перелік екскурсійної тематики на базі виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України».

№ п/п	Назва	Вид	Тип	Цільове призначення	За жанром	Аудиторія
1	Історія козацтва	Внутрішньо Музейна	Оглядова	Загальноосвітня	Екскурсія лекція	Широке коло відвідувачів
2	Козацький побут як складова української культури	Внутрішньо Музейна	Навчальна	Учбова	Екскурсія лекція	Історики, культурологи, профільні музейні працівники.
3	Історія колекціонування та формування колекцій козацького побуту	Внутрішньо Музейна	Тематична	Методична	Екскурсія лекція	Студенти історики, музеєзнавці, колекціонери, профільні музейні працівники
4	Козацький побут на Слобожанщини	Комплексна	Оглядова	Загальноосвітня	Екскурсія прогулянка	Широке коло відвідувачів
5	Специфіка атрибутики та експонування предметів козацької	Внутрішньо Музейна	Навчальна	Загальноосвітня	Екскурсія лекція	Студенти музеєзнавці, профільні музейні працівники.

ДОДАТОК 9. МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА ЕКСКУРСІЇ «ІСТОРІЯ КОЛЕКЦІОНУВАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ КОЛЕКЦІЙ КОЗАЦЬКОГО ПОБУТУ».

№ п / П	Тема/підтема	Місце розташування музейного комплексу в експозиції	Перелік експонатів	Текст (у тезовій формі)	Джерела та література	Методичні рекомендації

	<p>Розділ I. Початок історії козацтва на Україні</p>		<p>1.Текст. Козацька тематика посідає важливе місце в історії та культурі України та в становленні її державності. На сьогоднішній день ми маємо чудову можливість вивчати «козацьку історію» через призму музейних колекцій. Особливість козацького життя добре відображається під час перебування козаків на території Запорізької Січі, бо її можна назвати «колискою» українського козацтва. Але це не означає, що за її межами не могли проживати козаки.</p>	<p>Козацтво відіграло важливу роль в становленні Української держави – впродовж багатьох років сформувався дух вільної людини, і ми як сучасне покоління повинні пам'ятати та шанувати козаків. На сьогоднішній день ми маємо чудову можливість вивчати «козацьку історію» через призму музейних колекцій.</p> <p>Про українських козаків написано багато спеціальних досліджень, монографій, статей художньої літератури. Цінним джерелом про події даного періоду є козацькі літописи, збірники документів Богдана Хмельницького (універсали, листи, накази), а також сучасні збірники</p>	<p>Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків. 1 том. Львів: видавництва «Світ».1990.- 319 с.</p> <p>Верстюк, В.Ф., Гарань, О.В., Гуржій, О.І. та ін. Історія</p>	<p>Екскурсовод зустрічає екскурсантів біля входу до музею</p>
	<p>Тема 1. Зародження феномену козацтва на Запорізькій Січі</p>		<p>Текст. Розглядаючи походження і розвиток українського козацтва, варто зазначити, що у історіографії існує чимало різних наукових гіпотез: етимологічна, етнічна,</p>	<p>Про українських козаків написано багато спеціальних досліджень, монографій, статей художньої літератури. Цінним джерелом про події даного періоду є козацькі літописи, збірники документів Богдана Хмельницького (універсали, листи, накази), а також сучасні збірники</p>	<p>Верстюк, В.Ф., Гарань, О.В., Гуржій, О.І. та ін. Історія</p>	

		<p>автохтовна та ін.</p> <p>2. Картина. “Козак у степу” І.Ю.Рєпіна (1844-1960)</p> <p>3.Фото. Мапа земель або ж вольностей Війська Запорізького Низового у 1770-х рр.</p> <p>4.Фото. Вигляд порога Вовницького на р. Дніпро. Світлина В. Миткіна 1880-і рр.</p> <p>5.Фото. Історико-культурний комплекс “Запорізька Січ”</p>	<p>документів «Національні процеси в Україні», «Писемні джерела з історії України» та ін. Важливу інформацію можна знайти в працях М. Костомарова, Д. Яворницького, М. Грушевського, В. Антоновича. По-новому, з урахуванням досягнень сучасної історичної науки, нової джерельної бази написано праці дослідників: О. Апанович, І. Гуржія, Л. Мельника. Можна беззаперечно сказати що, майже в кожному історикокраєзнавчому музеї в Україні будь-якого статусу і підпорядкування знаходить висвітлення історія українського козацтва. І немає значення є в наявності в зібранні того чи іншого музею оригінальні предмети, документи козацьких часів, з кінця 1950-х , а особливо в 1970-х рр., експозиції з історії козацтва множаться повсюдно. Для створення подібних музейних експозицій використовуються різноманітні репродукції, копії, муляжі козацьких речей, здебільшого копії портретів діячів козацької історії. Козацька історія відіграє важливу роль у виховному та освітньому процесах в Україні, але на</p>	<p>України: нове бачення/ Під ред. В.А. Смолія. — Київ: Альтернативи, 2000.</p> <p>Енгель Й.-Х. Історія України та українських козаків / НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського,</p>	
--	--	--	---	--	--

			<p>сприйняття та засвоєння підростаючим поколінням славного козацького минулого, впливають оригінальні музейні предмети, козацькі раритети, які у поєднанні з вдалим реконструкціями та якісними копіями дають можливість висвітлити історію українського козацтва яскраво і змістовно. І взагалі, історія козацтва цікава сама по собі. Енергія цілих народів і окремих осіб, котра зачаровує нас в історії греків та римлян, воскресає тут знову на «Диких полях», а також у діяннях видатних козаків</p>	<p>Східний ін-т українознавства ім. Ковальських, Центр укр. студій ім. Д. І. Багалія Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. [Заг. ред., вступ. ст. В. В. Кравченка; упоряд. Т. О. Чугуя]. – Харків: Факт, 2014. – 640 с.</p>	
--	--	--	---	---	--

	<p>Тема 2. Побут козаків.</p>		<p>6. Речовий експонат. Курень. Комплекс. Реконструкція хати. 19 - 19. Речовий експонат. Рушник. XVIII ст. 20. Речовий експонат. Лава. XXI ст. 21. Речовий експонат. Стіл XXI ст. 22. Текст. Вірш “ Бурлаче козаче, дурний розум маєш, Дурний розум маєш, - проклинаш; Не так винна доля, винна ж твоя воля: Що ти заробляєш, то все пропиваєш, А що загорюєш, то все пригайнуєш”. 22. Речовий експонат. Чарка з гербом Б. Хмельницького. Майстер І.Равич . XVIII ст.</p>	<p>Військо Запорізьке низове у всьому його складі мало два поділи — військовий і територіальний. Як військо запорізька громада поділялася на тридцять вісім куренів, територіально — спочатку на п'ять, згодом на вісім паланок. Коли й ким було встановлено такий поділ, сказати неможливо через відсутність про це документальних відомостей: є лише вказівка історика Мацієвського, що Військо Запорізьке поділилося на «курені, селища йоколиці» за гетьмана Остафія Ружинського, тобто в першій половині XVI століття (1514— 1534 рр.). Курені були в самій Січі; їх, скільки пам'ятають історики запорізьких козаків, завжди було 38; всі вони мали різні назви, переважно взяті від своїх отаманів-засновників або від містметрополій, звідки вийшли перші запорожці, або від назви більшості</p>	<p>Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків. 1 том. Львів: видавництво «Світ».1990.- 319 с.</p>	
--	--	--	---	--	---	--

		<p>23. Речовий експонат. Кухоль з гербом І. Мазепи. Майстер І. Равич. Поч. XVIII ст.</p> <p>24. Речовий експонат. Чарка. XVIII ст.</p> <p>25. Речовий експонат. Ложка. Кін. XVII-XVIII ст.</p> <p>26. Речовий експонат. Ложка Якова Лизогуба. 1690 р.</p> <p>27. Речовий експонат. Миска. Кін. XIX – поч. XX ст.</p> <p>28. Речовий експонат. Полумисок. XVIII ст.</p> <p>29. Речовий експонат. Полумисок. XVIII ст.</p> <p>30. Речовий експонат. Штоф. XVIII ст.</p> <p>31. Речовий експонат. Казан XVIII ст.</p> <p>32. Речовий експонат. Глечик. XVII-XVIII ст.</p> <p>33. Речовий експонат. Носатка-рукомийник. XIX ст.</p> <p>34. Речовий експонат. Скриня. XVIII ст.</p> <p>35. Речовий експонат. Штоф.</p>	<p>козаків, які вперше склали курінь. Назву «курінь» козацькому житлові дали від слова «куріти», тобто диміти, у своїй основі воно має однакове значення з тмудараканськими «курями», згаданими в Ігоревій пісні 2, й великоруським словом «курная изба».</p> <p>Щодо козацького побуту, то він був простий, бо козаки не зациклювались на вишуканості посуду. Він був як у звичайного селянства XV-XVIII ст., так як козак в першу чергу — воїн</p> <p>В основі всієї козацької громади лежав звичай: за звичаєм вони не допускали в Січ жінок, за звичаєм судили злочинців, за звичаєм поділялися на курені й паланки, за звичаєм збиралися у певний час на загальні ради чи наради. Загальні або військові ради у запорізьких козаків відбувалися в певні дні. Побут козаків, як частина загального українського побуту, відрізнялись за головними факторами: заможністю, військовим чином, територіальними особливостями.</p>		
--	--	---	---	--	--

	<p>Тема 3. Козак. Його вигляд та озброєння.</p>		<p>1709 р. 36 Речовий експонат. Барильце. XVIII ст.</p> <p>Комплекс. Реконструкція зовнішнього вигляду козака-запорожця 39 – 47. 39. Речовий експонат. Копія вишивки сорочки П. Полуботка за старим оригіналом XVIII ст. Поч. ХХ ст.</p>	<p>Одяг запорізьких козаків початково був надто простим, на початку свого історичного існування запорізькі козаки не могли поважно навіть думати про те, щоб займатися своєю зовнішністю й виряджатися в дорозі «шати». Козак і злидні тоді були синонімами. І це можна зрозуміти, так як більшість перших козаків були селяни, які тікали на січ від різного виду гніту. Але з часом, в козаках можна було зустріти і заможних селян і шляхту. Тому як військова еліта й водночас правлячий прошарок України-Гетьманщини, козацька старшина прагнула відмежуватися від рядових козаків і на знаковому рівні підкреслити своє привілейоване становище, тому у різних представників козацтва, одяг</p>	<p>Славутич Є. М. Одяг козацької старшини Гетьманщини (друга половина XVII - перша третина XVIII ст.) // Спеціальні історичні дисципліни: питання</p>	
--	--	--	--	---	---	--

			<p>41. Речовий експонат. Жупан. II половина XVIII ст.</p> <p>42. Речовий експонат. Шаровари</p> <p>40. Речовий експонат. Пояс І.Скоропадського. Кін. XVII-XVIII ст.</p>	<p>відрізнявся. Перші відомості про їх одяг знаходиться в подорожніх нотатках XVI ст. німецького посла Еріха Лясоти. Крій деяких речей був турецького походження.</p> <p>Найпопулярнішим верхнім одягом козаків були жупан і кунтуш. Жупан шили з дорогого червоного, вишневого, синього сукна або шовквистої штофної візерункової тканини. Поверх жупана одягали кунтуш. Він мав особливі розрізи на рукавах у ліктьовій частині. Зазвичай козацька старшина і шляхта їх шили з парчі або шовкової дорогої тканини, обшиваючи його золотом, а нижчі прошарки населення з тонкого сукна.</p> <p>Поясним одягом слугували традиційні «шаровари» (через тюрк. з іран. «шаравара» – штани) кавказько-татарського типу, які заправляли в чоботи без нависання.</p> <p>Козацькі шаровари або «убранне» були відносно вузькими (на відміну від дуже широких шароварів турецького типу, щопобутували у запорожців), мали клиновидну вставку із 2-х трикутних</p>	<p>теорії та методики : Зб. наук. пр. / Голова редкол. В.А. Смолій; упоряд.: В.В. Томазов, І.К. Хромова. - Київ. : Ін-т історії України НАНУ, 2013. - № 22-23. - С. 577-602</p> <p>Славутич Є. М. Одяг "малоросійських"</p>	
--	--	--	---	---	---	--

			<p>43. Речовий експонат. Чоботи. XVII ст.</p> <p>44. Речовий експонат. Люлька "обчиська". Кін. XVII ст.</p> <p>45. Речовий експонат. Кресало. XVII-XVIII ст.</p> <p>46. Речовий експонат. Порохівниця-натруска. XVII-XVIII ст.</p> <p>47. Речовий експонат.</p>	<p>клинів, як у татар і народів Північного Кавказу. Стан підперезували довгими поясами з тканини червоного або синього кольорів, та їх відтікв. В них було декілька функцій. До них прив'язували зброю, також відігравали якусь роль захисту і кишенів. Заможні козаки підперезували стан поясом з тканими та шкіряними. Перші оздоблювали візерунками та золотими чи срібними нитками, а шкіряні – різними металевими накладками. Щодо стройового взуттям, то ним служили традиційні «козацькі» чоботи східного походження, висотою до середини литки. Вони шилися з чорної ялової шкіри, без розрізнення на правий і лівий, з м'якою підошвою і підківками-скобами замість підборів. Чоботи були широкі в ступні й пальцях, мали носок негострим кутом, невисокі халяви і двошарові закаблуки з луб'яною дерев'яною прокладкою для міцності. Невід'ємним елементом образу середньостатистичного козака мабуть є люлька. Вона вважається найстарішим пристосуванням для вдихання диму</p>	<p>козаків: склад, походження, покрій, матеріал и, функціональність, забезпечення. Друга половина XVII - перша третина XVIII ст. // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики : Зб. наук. пр. / Відп.</p>	
--	--	--	---	--	---	--

		<p>Перстень-печатка XVI- XVII ст.</p> <p>Комплекс оснащення козацького коня 48 — 52.</p> <p>48. Речовий експонат.</p> <p>49. Вуздечка. XVIIIст.</p> <p>50. Речовий експонат. Сідло. Сер. XVIII ст.</p> <p>51. Речовий експонат. Черпак на коня під сідло. Поч. XVIII ст.</p> <p>52.Речовий експонат. Путо кунське. Ланцюг із замком. XVIII ст.</p> <p>Комплекс шабел 54-57</p> <p>54. Речовий експонат.</p>	<p>тліючого тютюну чи інших речовин. Козацькі люльки були зроблені в основному з обпеченої глини і називали їх «чашки». І часто на них наносився сакральний візерунок. Були і дерев'яні, але вирізали тільки з деяких пород дерев, таких як вишня, груша, липа та верес і називали їх «бурунька». Також на відміну від всіх інших різновидів люльок, козацькі були маленькі і кругленькі. Тим самим були зручніші.</p>	<p>ред. Г.В. Боряк. - Київ: Ін-т історії України НАН України, 2009. - № 16: Пам'яті Ярослава Івановича Дзири. - С. 210-238</p> <p>Яворницький Д.І.</p>	
--	--	---	--	--	--

			<p>Шабля. XVII ст. 55. Речовий експонат. Шабля. XVIII ст. За переказом подарована Іваном Мазепою осавулу Савичу. 56. Речовий експонат. Шабля з піхвами. XVIII ст. 57. Речовий експонат. Шабля "килич" з піхвами. XVIII ст. 58. Речовий експонат. Кинджал з піхвами. XVII ст. 59. Речовий експонат. Ятаган з піхвами. XVII ст.</p>	<p>Значну частину козацького життя займали военні дії, походи, тому зброю вони при собі завжди носили кожен день. Зі зброї у вжитку запорізьких козаків були гармати, рушниці, пістолети, списи, шаблі, келепи, стріли, сагайдаки, якірці, кинджали, ножі, панцери. Зброя існує дуже багато часу. Вона виникла в давнину як засіб для полювання (нападу та оборони під час добування засобів до існування - їжі та одягу). Спершу зброя була простим різновидом знаряддя праці. Під час еволюції людства удосконалюється і зброя. З'являються нові військові види зброї, а їх виготовлення набуває масового характеру. З розвитком техніки видобування металів, ливарної та ковальської справи основним видом зброї на теренах нашої держави стає меч. Постійне удосконалення та модифікація цього виду зброї привели до появи шаблі. Приблизно з VII ст. Шабля швидко поширюється серед кочовиків Східної Європи та Середньої Азії. Для України вагомість шаблі посилювалась</p>	<p>Історія запорізьких козаків. 1 том. Львів: видавництва «Світ». 1990.- 319 с. Тоїчкін Д. В. Клинкова зброя козацької старшини XVI — першої половини XIX ст.: проблеми атрибуції та класифікації /</p>	
--	--	--	---	---	---	--

			<p>Комплекс сагайдак 60 – 63</p> <p>60. Речовий експонат. Налуччя. Поч. XVII ст.</p> <p>61. Речовий експонат. Лук. Поч. XVII ст.</p> <p>62. Речовий експонат. Колчан. Поч. XVII ст.</p> <p>63. Речовий експонат. Стріли. Поч. XVII ст.</p> <p>64. Речовий експонат. “Часники” - якірці “рогульки”. XVII ст.</p> <p>65. Речовий експонат. Бойовий бич. XVII ст.</p> <p>Текст. У XIV-XVI століттях у військовому мистецтві</p>	<p>об'єктивними умовами збройного протистояння Кримському Ханству та Туреччині, у військах котрих поширеними були шаблі. І взагалі шаблю називається різновид наступальної холодної січної, ріжучо-колючої клинкової зброї, що остаточно сформувалася в кінці VII – на початку VIII ст. Він складається з довгого клинка, ефеса та піхов.</p> <p>До холодної козацької зброї належать також: спис, булава, пірнач, келеп, бердиш, чекан, ніж, лук.</p> <p>Спис – деревкова зброя, і використовувалась у кінному натиску</p>	<p>Денис Тоїчкін; Інститут історії України НАН України. — Київ.: Ін-т історії України НАНУ, 2013.</p> <p>Поух А. В. Козацька зброя і військова тактика та її зв'язок з військовою справою попередників / А. В. Поух // Гуманітар</p>	
--	--	--	--	---	--	--

		<p>європейських країн почалась нова епоха – поширення пороху і нової стрілецької зброї. Міць козацької піхоти, вправність у володінні вогнепальною зброєю викликали захоплення в іноземців.</p> <p>67. Речовий експонат. Троблон. XVII ст.</p> <p>68. Речовий експонат. Пістоль з кремневим ударним замком. XVIII ст.</p> <p>69. Речовий експонат. Пістоль з кремневим ударним замком. XVIII ст.</p> <p>70. Речовий експонат. Рушниця з кремневим ударним замком. XVIII ст.</p> <p>71. Речовий експонат. Рушниця з кремневим ударним замком (яничарка). XVIII ст.</p> <p>72. Речовий експонат. Ожига (органка, шмагівниця). XVII-XVIII ст.</p>	<p>у XIV-XVI століттях у військовому мистецтві європейських країн почалась нова епоха – поширення пороху і нової стрілецької зброї.</p> <p>Рушниці (правильніше ручниці, від слова «рука»), або ж самопали, у запорізьких козаків були найрізноманітніші: більшість була з довгими стволами, оправлена сріблом з насічками й черню на ложах, стріляла завдяки покладеному на полицю пороху й припасованому до полиці й курка кременю. Так само виглядали й менші за розмірами, з «просторними» стволами пістолети, названі запорізькими козаками пістолями. Кожен козак мав при собі чотири пістолети й носив два з них за поясом, а два у шкіряних кобурах (від татарського «ку-бур» — шкіряний чохол), причеплених ззовні до шароварів. Рушницями, пістолями й шаблями</p>	<p>ний журнал. - 2012. - № 4. - С. 94-99.</p>	
--	--	--	--	---	--

		<p>73. Речовий експонат. Кисет для куль. XVIII ст.</p> <p>74. Речовий експонат. Кулі XVIII ст.</p> <p>Комплекс гармат 75 – 81</p> <p>75. Речовий експонат. Гармата з каморою і цапфами , казнозарядна. XVI-XVII ст.</p> <p>76. Речовий експонат. Гармата-мортира. XVII ст.</p> <p>77. Речовий експонат. Гармата полковника</p>	<p>запорожці особливо любили шикувати і звертали на них велику увагу, оздоблюючи дорогою оправою та прикрасами й завжди намагалися утримувати їх у великій чистоті.</p> <p>Рушниця характеризується наявністю основних складових: металевий ствол, в межах 1 метра, без нарізу, ложе з прикладом, замок, шомпол (металевий , дерев'яний або комбінований стержень для чищення). Так само але менші за розмірами виглядали пістолі.</p> <p>З огляду на спосіб заряджання вогнепальної зброї у XVII ст. порох козаки носили у порохівницях та натрусках. Гранульований порох для ладування зброї козаки носили у порохівницях, а дрібно розтертий для підсипки на полицю — у натруски.</p> <p>Переважна частина запорізьких гармат, що дійшли до нас, польського, турецького й російського виробництва. В самій Польщі гармати (мідні) почали відливати не раніше XV ст. через те в першій половині XVI ст. вони були досить рідкісними як у самій Речі Посполитій,</p>	<p>Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків. 1 том. Львів: видавництво «Світ».1990.- 319 с.</p>	
--	--	--	---	---	--

		<p>Гадяцького полку Михайла Миларадовича. Майстер Карпо Балашевич. 1717 р.</p> <p>78. Речовий експонат. Гармата з гербом - лев у шиті. 1631 р.</p> <p>79. Речовий експонат. Ядро гарматне. XVII-XVIII ст.</p> <p>Речовий експонат. Ядро гарматне. XVII-XVIII ст.</p> <p>Речовий експонат. Ядро гарматне. XVII-XVIII ст.</p> <p>Речовий експонат. Порохівниця. XVII-XVIII ст.</p> <p>Текст. Клейнодами від німець. "kleinod" - дорогоцінна річ, у запорізьких козаків називали військові знаки, регалії чи атрибути влади. Кожен із клейнодів належав лише певній особі із запорізької старшини.</p> <p>85. Речовий предмет. Прапор Сенчанської сотні</p>	<p>так і в запорізьких краях. Гармати, що дійшли до нас, чотирьох видів: мортири, мідні гармати, залізні ковані й чавунні.</p> <p>Впродовж всього часу існування Запорозької Січі визначаються такі клейноди: булава, бунчук, військова печатка, пернач, литаври та прапор. Клейноди вперше були надані Війську Запорізькому ще польським королем Стефаном Баторієм як знаки незалежного становища низових козаків від польського уряду.</p>		
--	--	--	--	--	--

			<p>Лубенського полку. XVIII ст. 86. Речовий предмет. Корогва Самарського куреня. 1772 р.</p> <p>87. Речовий експонат. Булава. XVII ст.</p> <p>88. Речовий експонат. Булава. XVII ст.</p> <p>89. Речовий експонат. Пернач. Кінець XVIII ст.</p> <p>90. Речовий експонат. Пернач чернігівського полковника П. Полуботка. 1707 р.</p> <p>92. Речовий експонат. Бунчук. XVII -I половина XVIII ст.</p> <p>93. Речовий експонат. Келеп. XVII - XVIII ст.</p> <p>94. Речовий експонат. Каламар підвісний XVIII ст.</p> <p>95. Речовий експонат. Каламар XVIII ст.</p> <p>Речовий експонат. Каламар запоясний. XVIII ст.</p> <p>Речовий експонат. Футляр</p>	<p>І взагалі найголовнішим символом на Січі був прапор (корогва). А носив його спеціальна людина, обрана на січовій раді козаками, і його називали хорунжим.</p> <p>Булава первісно кам'яна та бронзова виконувала функції не тільки атрибутів влади, а й зброї. У козаків вона біла символом влади гетьмана.</p> <p>Вид булави – пернач, який був атрибутом полковників</p> <p>Козацький каламар вручався писарю. Він був дуже важливим, бо відав всією документацією та міжнародними переписками. Каламарі були поясними, які представлені у музеї Тарновського, та настільні, які є у музеї історії України. У</p>		
--	--	--	---	---	--	--

	<p>Розділ II. Колекціонери козацької спадщини.</p>	<p>для паперів. XVII ст.</p> <p>91. Речовий експонат. Тулумбас. XVII ст.</p> <p>Текст. Для збереження спадщини та іншими мотиваціями створюється феномен колекціонування. Він йде коріннями в далекі часи. І так як козацтво.</p> <p>Комплекс кабінет колекціонера. 120 – 12</p> <p>120. Речовий предмет. Стіл XIX ст.</p> <p>121. Речовий предмет. Стул XIX ст.</p> <p>122. Речовий предмет. Скриня. Кін. XIX ст.</p> <p>123. Речовий предмет. Портфель.</p> <p>124. Речовий предмет.</p>	<p>поясні вміщалося менше чорнила, але вони були зручніші у занотовуванні на ходу.</p> <p>І нарешті литаври. З одного боку вони є ударним музичним інструментом з визначеною частотою звуку, а з іншого – військовим інструментом. Удари в них сигналізували про небезпеку, під час бою передавали команди війську. Відповідальний за правильну гру на литаврах був довбуш.</p> <p>Історико-культурна спадщина, використовуючи досвід, норми, звичаї і традиції різних поколінь, декламує історію розвитку суспільства. У результаті взаємозв'язку різних культур впродовж тривалого історичного часу утворилося неповторне історико-культурне середовище. Для збереження спадщини та іншими мотиваціями створюється феномен колекціонування. Він йде коріннями в далекі часи. Вже на зорі своєї історії людство збирало і прагнуло зберегти предмети, що мають сакральну, престижну і емоційну</p>		
--	---	--	---	--	--

	<p>Тема 1. Олександр Поль.</p>	<p>Муляж теки документів. Кін. XIX ст.</p> <p>Текст. Все життя Олександр Миколайович збирав реліквії Запорозької Січі, колекціонував старожитності й книги, які стосувалися історії Катеринославщини та України</p> <p>100. Картина. Портрет О. Поля.</p> <p>101. Фото. Поль з сім'єю.</p> <p>102. Фото. Пам'ятник О. Полю. 2002 р. У Дніпрі.</p> <p>103. Фото. Бюст О. Полю. У Кривому Розі.</p> <p>104. Фото. Пам'ятник О. Полю. 1899.</p> <p>105. Фото. Дніпропетровський історичний музей ім. Д. Яворницького</p>	<p>значущість, що представляють інтерес з пізнавальної або естетичної точки зору.</p> <p>Чимало дворян займалося колекціонування старожитностей, і таким був на Катеринославщині Олександр Миколайович Поль. Він народився 20 серпня (за ст. ст.) 1832 р. у с. Малоолександрівське Верхньодніпровського повіту Катеринославської губернії (тепер – с. Малоолександрівка Верхньодніпровського району Дніпропетровської області), будучи найстаршим із 7 дітей у сім'ї. По батьківській лінії походив з дворянського роду прибалтійських німців. Завдяки просуванню по службі в російській армії батька і дядька Олександра Миколайовича, Полям у 1847 р. було надане спадкове дворянство. Його матір</p>	<p>Антонович В.Б. Исторические деятели Юго-Западной России в биографиях и портретах . Вып.1. / В.Б.Антонович, В.А.Бец. – Київ: Типограф. Имп-гонтунта Св.Влади</p>	
--	---	---	---	--	--

			<p>106. Речовий експонат. Дарчий запис 1912 р. про передачу вдовою О.М. Поля частини його колекції до музею імені Поля.</p>	<p>– Ганна Павлівна (уроджена Полетика) – походила з відомого українського козацько-старшинського роду Полуботків. Свою освіту отримав у Полтавській гімназії, яка вважалася однією з найкращих у південнозахідних губерніях Російської імперії. Юний Олександр тут показав добрі результати, увійшовши до числа кращих випускників 1850 р. Згодом студіював на юридичному факультеті Дерптського університету. Але від подальшої академічної кар'єри йому довелось відмовитись, бо у 1854 році помирає батько, і він повертається до батьківського маєтку. Невдовзі Олександр Поль розпочав тут підприємницьку діяльність, будує у своїх володіннях цегельні заводи та дрібні підприємства. Але початок його збірки було покладено під час поїздок до Західної Європи, де він скуповував твори мистецтва на аукціонах та в колекціонерів антикваріату. Найкоштовнішими експонатами стали статуетки і скульптури, зокрема невелика статуя XIII ст. до н.е., що належала фараону Рамзесу VI, яку О. Поль придбав</p>	<p>мира, 1883. – 81 с. Ніколаєва Т. Олександр Поль: підприємець, громадянський діяч та дослідник Придніпровського краю / Т. Ніколаєва // Краєзнавство. – 2011. – № 2. – С. 183–190.</p>	
--	--	--	---	---	---	--

			<p>у знаменитого італійського колекціонера, а також скульптурне скіфське зображення жінки VI ст. до н.е. Сюди ж слід додати археологічні знахідки з Італії, Франції, Німеччини та Росії. Інтерес О. Поля до класичної археології не раз кликав його в дорогу до багатьох місць розкопок, зокрема він побував на знаменитих руїнах античного Херсонесу. Ще з більшим завзяттям він захопився вивченням історії Придніпровського краю. Все життя Олександр Миколайович збирав реліквії Запорозької Січі, колекціонував старожитності й книги, які стосувалися історії Катеринославщини та України. Він зібрав велику колекцію, яка нараховувала 5 тис. унікальних експонатів кам'яної, бронзової та залізної епох, давньогрецьких причорноморських колоній, скіфської доби, зброю та предмети побуту запорозьких козаків, у тому числі козацьку шаблю XVIII ст. із зображенням владних знаків – схрещених булави і пернача та символічним написом: «Вірність землі і переказам». На основі</p>	<p>Каталог колекції и древностей ей А.Н. Поля в Екатеринославе: Вып. 1 / Сост. К. Мельник. – Київ: – 1893.</p> <p>Вертоградов И.Ф. Памяти А.Н. Поля (по поводу 20-летия со дня его смерти). - Екатеринбург</p>	
--	--	--	--	--	--

			<p>Текст. Дмитро Іванович Яворницький – видатний дослідник Запорозької Січі,</p>	<p>свої колекції Олександр Миколайович у 1887 р., на відзначання 100- річчя Катеринославу, відкрив у окремому флігелі власного будинку, історико-археологічний музей, який складався із семи відділів. Коли О. Поль був вільний від справ, то сам проводив екскурсії, знайомлячи відвідувачів із предметами кам'яної, мідної та залізної епох, мистецтвом скіфів, греків, єгиптян, візантійців, з багатою колекцією запорозької старовини. Кожна закохана в історію і культурні традиції людина по приїзді до Катеринослава вважала за необхідне відвідати приватний музей О. М. Поля. На деякий час він став однією з визначних пам'яток Катеринослава. Вся колекція старовини була покладена в основу Обласного музею ім. О.М. Поля, заснованого у 1902 р. з ініціативи Катеринославського наукового товариства. У наш час – це Дніпропетровський історичний музей ім. Д.І. Яворницького.</p>	<p>ослав, 1910.</p> <p>Чабан М. Сучасник</p>	
--	--	--	--	---	--	--

	<p>Тема 2. Дмитро Іванович Яворницький.</p>	<p>історик, фольклорист, етнограф, лексикограф, письменник, археолог, академік АН УРСР. Дмитро Іванович Яворницький зробив великий внесок у засвоєння історії та побуту козацтва, як вагомої складової загальної історії України.</p> <p>107. Картина. Явоницький Д.І. Автор Красицький Ф.С. 1900 р.</p> <p>108. Фото. Яворницький.</p> <p>109. Фото. Яворницький в одязі запорожця.</p> <p>110. Фото. Колаж з картини “Запорожці пишуть листа султану” Репіна та фрагменту з неї, де зображений Яворницький в образі писаря.</p> <p>111. Речовий предмет. Яворницький “Історія запорізьких козаків”</p> <p>112. Фото. Пам’ятник на могилі Яворницького.</p>	<p>Дмитро Іванович Яворницький – видатний дослідник Запорозької Січі, історик, фольклорист, етнограф, лексикограф, письменник, археолог, академік АН УРСР. Народився 7 листопада 1855 року в селі Сонцівці Харківського повіту (нині село Борисівка Дергачівського району Харківської області) в родині сільського псаломщика і селянки. З 1867 року навчався у Харківському повітовому училищі. 1874 року вступив до Харківської духовної семінарії, але не закінчив її і 1877 року вступив до Харківського університету на історико-філологічний факультет. Великий вплив на його світогляд мали лекції Олександра Потебні та Миколи Сумцова, в яких віяли вільнолюбні ідеї. Хоча за умовами царського уряду у 70—80-х роках ХІХ ст. діяли заборони української мови та переслідування українських діячів культури. По закінченні університету 1881 року був залишений як обдарований студент позаштатним стипендіатом для підготовки до професорського звання. Водночас працював у 3-й Харківській</p>	<p>и про Яворницького. передрук “Літературна газета”. – Київ, 1928. – №16. / Микола Чабан. – Дніпропетровськ: ВПОП «Дніпро», 1995. – 204 с.</p> <p>Касян Л. Г. Академік Дмитро Яворницький у аудіовізуальних</p>	
--	--	--	---	--	--

			<p>113. Фото. Яворницький експозиції музею. 1913 р.</p> <p>Академік серед історичного</p>	<p>чоловічій гімназії викладачем історії. З 1897 року, відмовившись від офіційно запропонованої на факультеті теми з загальної історії, починає студіювати історію Запорозжя. У 1881—1882 роках вийшла перша його праця — "Виникнення і будова Запорозького Коша", за що його було позбавлено університетської стипендії. Здійснює експедиції по місцях Запорозької Січі. З весни 1884 року читає серію публічних лекцій під назвою "Про запорозьких козаків", бере участь у роботі Історико-філологічного товариства разом з О. Потєбнею, М. Сумцовим, Д. Багалієм, П. Єфименком. 1884 року університетське начальство за сепаратизм та відверте українофільство звільняє Яворницького з посади в університеті. Позбавлений засобів до існування і можливості займатися улюбленою працею, 1885 року він переїжджає до Петербурга, де знайомиться з І. Рєпіним, О. Сластьоном, Д. Мордовцевим, М. Микешиним, пише низку статей з історії Запорозжя, передмову до поеми "Гайдамаки", що вийшла російською мовою з</p>	<p>документах ХХ ст. (до 160-річчя від дня народження) / Л. Г. Касян // Архіви України. — 2015. — Вип. 5-6. — С. 129-144.</p> <p>Абросимова С.В. Д.І.Яворницький в громадсько-культурному житті України початку ХХ ст. // Проблем</p>
--	--	--	---	--	---

				<p>ілюстраціями О. Сластьона. Того ж року Яворницький стає членом Археологічного товариства. Унікальні археологічні знахідки дослідника увійшли до експозиції Ермітажу, склали левову частку (75 тисяч одиниць) колекції Катеринославського історико-краєзнавчого музею. На превеликий жаль, частина цих матеріальних пам'яток загинула під час Другої світової війни, а частина у післявоєнний час пішла на поповнення експозицій інших музеїв колишнього Радянського Союзу. Археологія була особливою любов'ю Д. І. Яворницького. Результати археологічних досліджень учений вважав вкрай важливим історичним джерелом і неодноразово наголошував: "Ми, археологи, – поети історії". 1888 року опубліковано двотомник "Запорозжя у залишках старовини і переказах народу" та "Збірник матеріалів для історії запорозьких козаків". З 1927 року — відповідальний керівник експедиції з виявлення старожитностей під час будівництва Дніпрогесу. До останніх днів життя завідував Дніпропетровським</p>	<p>и історії національного руху на Україні (до 1917 р.): Друга Всеукраїнська науково-теоретична конференція. Тези доповідей. — Частина перша. — Київ, Миколаїв, 1992. — С.4-6.</p> <p>Ясь О. В. Яворницький</p>	
--	--	--	--	---	---	--

			<p>історичним музеєм, брав участь у численних експедиціях по місцях Запорозької Січі. Крім фундаментальної "Історії Запорозьких козаків" у трьох томах (1892— 1897), написав ще понад двісті праць, присвячених здебільшого українській історії. З 1929 року — дійсний член Академії наук УРСР. Помер Дмитро Іванович Яворницький 5 серпня 1940 року. Поховано видатного вченого у Дніпропетровську, на території створеного ним музею, що носить його ім'я. Д. Яворницький був добре відомий в Україні й за її межами як неперевершений знавець передусім історії запорозького козацтва і його витвору – Запорозької Січі, що уособлювала вільнолюбні ідеали українського народу й тому постійно приваблювала до себе увагу вчених і митців, була одним зі своєрідних: «індикаторів» піднесення національно-визвольного руху в Україні. Д. Яворницький доклав значних зусиль щодо розповсюдження серед народних мас історичних знань про минуле України. Учений виступав з лекціями з</p>	<p>Дмитро Іванович // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — Київ. : Наук. думка, 2013.</p>	
--	--	--	--	---	--

	<p>Тема 3. Василь Тарновський.</p>	<p>Текст. В XIX ст. найвідомішим колекціонером був Василь Тарновський, який створив, доступний широкому загалу, Музей української старовини</p> <p>114. Фото. Колаж з картини “Запорожці пишуть листа султану” Репіна та фрагменту з неї, де зображений Тарновський в образі козака.</p> <p>115. Картина. Портрет В.В.Тарновського (молодшого). Маяковський. 1898 р.</p> <p>116. Картина. Тарновський В. В. Автор Горонович А. М. 1860-і р.</p> <p>117. Фото. Каталог українских древностей коллекции В. В. Тарновского.</p>	<p>історії запорозького козацтва, з етнографії, фольклору, археології України врізних містах України та Росії. Користувалися великою популярністю літературні та історичні твори вченого.</p> <p>В XIX ст. найвідомішим колекціонером був Василь Тарновський, який створив, доступний широкому загалу, Музей української старовини. Постать В. В. Тарновського дуже яскрава і неординарна тому, завжди привертала увагу дослідників різних напрямків (істориків, біографів, етнографів, краєзнавців, культурологів та ін.). Про суспільну та музейну діяльність В. В. Тарновського – молодшого можна дізнатися з праць ще його сучасників, таких як О. М. Лазаревський, В. Б. Антонович, Ф. Уманець, Д. І. Яворницький, М. В. Тарновський та інші. Особливі вони тим, що їх автори особисто знали В. В. Тарновського, співпрацювали з ним в його громадських справах, допомагали комплектувати Музей українських старожитностей та брали участь у підготовці перших</p>	<p>Федорова Л. Д. Приватні зібрання української старовини Василя та миколи Тарновських у контексті історії музейної справи в Києві // Український історичний журнал : Наук. журн.. -</p>	
--	---	--	---	--	--

			<p>каталогів музею тощо. Однією з таких публікацій, що присвячена життєвому шляху колекціонера є некролог, написаний В. П. Горленком у 1899 р. «Памяти В. В. Тарновского». Народився Василь Тарновський (молодший) 1838 р. у с. Антонівці Пирятинського повіту Полтавської губернії. Початкову освіту здобув у Москві, потім навчався в інженерному училищі в Петербурзі, згодом закінчив історико-філологічний факультет Київського університету св. Володимира. Активний у громадському житті, він обирався Борзеньким (1869–1872 рр.) та Ніжинським (1875–1887 рр.) повітовим маршалком. За добросовісну службу був відзначений орденами св. Володимира (1884 р.) та св. Анни (1888 р.) Найголовнішим захопленням його життя було колекціонування старожитностей і творів мистецтва. Зацікавленість історичним минулим України В. Тарновський була не випадковою, так як він був нащадком давнього роду, коріння якого мало козацьке походження. Основоположником роду вважається</p>	<p>2015. - № 6. - С. 69-88</p> <p>Уманец Ф. Украинский музей В.В.Тарновского в Чернигове / Ф.Уманец // Исторический вестник. – 1910. – Т.СХХІ.</p> <p>Яворницький Д.І. В.В.Тарновський / Д.І.Яворницький //</p>
--	--	--	--	---

			<p>Іван Ляшко – військовий товариш Прилуцького полку, який у 1685 р. отримав універсал на володіння землями. З кінця XVII ст. Ляшки стали йменуватися Тарновськими. За своїм походженням прізвище вказує на вихідців із польського міста Тарнова (Тарнува). В. В. Тарновський був високоосвіченою людиною і належав до справжніх патріотів своєї Батьківщини, тому гідно представляв українську національну еліту XIX ст. На формування його поглядів та переконань вплинув уклад життя у родинному маєтку. Колекціонувати речі, пов'язані з історичним минулим українського народу Тарновський почав у юності. У 18 років поставив собі мету зібрати якомога повнішу колекцію предметів, що характеризувала б історію та старовинний побут Батьківщини. Розуміючи у колекціонуванні служіння народові, громадянський обов'язок, Тарновський віддав цій справі неабияку енергію, талант і чималі кошти. Початок колекції поклали двоюрідний дядько та батько, які купували для маєтку в</p>	<p>Хроніка-2000. – Вип.16. – 1996.</p> <p>Горленко В. П. Памяти В. В. Тарновського / В. П. Горленко // Исторический вестник. – 1899. – № 8. – С. 628-634.</p> <p>Беляшевский Н. Раскопки на Княжей</p>	
--	--	--	---	--	--

			<p>Качанівці твори мистецтва й отримували в подарунок від своїх друзів – поетів і художників – їхні книги, рукописи, художні полотна. Першими експонатами юного В. Тарновського стали українська зброя, келихи, герби та інші предмети давнини. В одному з листів Марко Вовчок до чоловіка у 1857 р. вона так описувала свою зустріч з юнаком у Петербурзі: «Бачила Василька Тарновського у синіх шароварах, у сорочці вишиваній і в чемерці, привітав нас любенько...». Цікавою сторінкою діяльності В. Тарновського (молодшого) є його спроби археологічних досліджень пам'яток минулого на території України. Можливо, до того його спонукала подорож по місцях, де жили запорожці, яку він здійснив разом з Д. Яворницьким на початку 1880-х рр. Однією з причин, що В. Тарновський почав розкопки городища Княжа Гора (біля с. Пекарі), було хижачьке нищення пам'яток самовільними розкопками місцевими селянами. У 1892 р. в журналі «Киевская старина» був надрукований звіт М. Біляшівського «Раскопки на Княжей</p>	<p>Горе // Киевская старина. – 1892. – Т.36.</p> <p>Салата О.О. Основи музеєзнавства: навчальний ометодичний посібник / О.О. Салата – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 164 с.</p>	
--	--	--	---	---	--

			<p>Горе», в якому автор розповів про археологічні розкопки на Княжій Горі влітку 1891 р., які він здійснював за дорученням В. Тарновського та під науковим керівництвом В. Антоновича. За його свідченням, було знайдено понад 1,5 тис. знахідок. Значна частина них поповнила фонди колекцій В. В. Тарновського. Але, у майбутньому різке погіршення матеріального становища припинило подальші археологічні дослідження. Багато-хто з його друзів, розуміючи, що його справу слід розглядати як суспільну а зібрання стане надбанням громадськості передавав Василю Васильовичу свої рукописи. У формуванні колекції речей української старовини Василя Тарновського можна виділити декілька етапів. Перший (початковий) охоплює 50–60-ті рр. XIX ст., коли Тарновський-молодший зацікавився старовинним побутом своєї Батьківщини і почав займатися колекціонерською діяльністю. У його колекції з'являються речі, пов'язані з Т. Г. Шевченком. Другий етап – 70–80-ті рр. XIX ст.. На цей час припадає активна</p>	
--	--	--	--	--

				<p>праця В. Тарновського як колекціонера, мецената, громадського діяча. Після мандрівки на Запоріжжя із Д. Яворницьким збірка збагачується предметами козацької минувшини. Третій (заключний) етап – 90-ті рр. ХІХ ст. Колекція українських старожитностей набуває популярності. По суті, вона стає музеєм, який приймає у Києві перших своїх відвідувачів.</p>		
--	--	--	--	---	--	--

ДОДАТОК 10 . Перелік можливих нетрадиційних форм музейної комунікації на базі виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України»

№ п/п	Назва заходу	Мета та завдання	Учасники	Аудиторія	Використання технічних засобів
1	Історична реконструкція «Один день з життя козака»	Мета: Реконструкція одного дня людини XVII ст. Завдання: Популяризація колекцій музею як частини	1.Співробітники історичного музею 2. Запрошені професійні аніматори	Широке коло відвідувачів	Аудіоапаратура, екран, декорації, стіл, стільці, реквізити, костюми.
2	Фестиваль їжі та напоїв «Ой сів козак їсти, ідуть к йому вісти...»	Мета: продемонструвати особливості козацький раціон Завдання: - пробудити інтерес до українських страв - ознайомити з традиціями козацьких застіль	1.Співробітники музею 2. Спеціалісти етнографи 3. Спеціалісти-кухарі українських страв 4. Запрошені професійні аніматори	Широке коло відвідувачів	Столи, стільці, кухня приміщення, кухонне приладдя, столове приладдя, аудіоапаратура, екран, реквізити, костюми.
3	Рольова гра «Посвята у	Мета: познайомити відвідувачів з	1.Музейні співробітники 2. Запрошені	Широке коло відвідувачів	Столи, стільці, стенди для експонування речей,одяг, аудіо та відеоапаратура

	козаки»	певними аспектами укр. культури та історії Завдання: - поширити тематику козацтва - познайомити відвідувачів з особливостями посвятою у козаків	професійні аніматори		
4	Майстер-клас «Способи реставрації одягу козацької доби»	Мета: популяризація музейної діяльності Завдання: - познайомити з техніками реставрації одягу	1. Музейні співробітники 2. Спеціалісти-реставратори	Музеєзнавці, культурологи, реставратори.	Столи, стільці, спеціальне обладнання для реставрування, спеціальний одяг.
5	Презентація «Видатні дослідники козацтва; Яворницький, Поль, Тарновський»	Мета: познайомити відвідувачів з історичними персоналіями які досліджували побут козаків Завдання:	1. Музейні співробітники	Широке коло відвідувачів	Столи, стільці, аудіо та відео апаратура.

		<ul style="list-style-type: none">- розширити знання з історії- популяризація музею- пробудження патріотизму			
--	--	--	--	--	--

ДОДАТОК 11. Перелік лекційної тематики на базі виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України»

№ п/п	Назва теми	Вид	Тип	Цільове призначення	Аудиторія	Перелік супроводжуючого матеріалу
1	Специфіка побуту козаків	Зовнішня	тематична	Учбова	Учні старшого шкільного віку	1. Речовий експонат. Вишиванка 2. р.е. жупан XVIII ст. 3.р.е. шаровари XIX ст. 4.р.е. шапка XVIII ст. 5. р.е. люлька XVIII ст. 6. р.е. шабля XVIII ст.
2	Яворницький – дослідник козацького періоду	Внутрішньо-музейна	Тематична	Учбова	Студенти гуманітарних вузів	1. портрет Яворницький 2. р. е. Книжки “ історія війська запорізького” I-III томи 3. р.е. особисті речі Яворницького
3	Колекціонування як феномен	Внутрішньо-музейна	Тематична	Загальноосвітня	Широке коло відвідувачів	1.
4	Реставрація козацьких шабель	Внутрішньо-музейна	Тематична	Спеціалі-зована	Історики-спеціалісти, музейні працівники, реставратори	1. р.е Шабля XVII ст. турецького походження. 2. р.е. шабля XVIII ст. 3. р.е. фрагмент клинка шаблі XVI ст. 4. р.е. інструменти для реставляції
5	Тарновський і його внесок до	Зовнішня	Тематична	Учбова	Культурологи, етнографи,	1. р.е. каталог тарновського”. 2. фото. Портрен Тарновськог

	культури надвання України				історики, музеезнавці	3. фото картина Рєпіна “козаки пишуть.” 3. особисті речі
--	------------------------------	--	--	--	--------------------------	--

**ДОДАТОК 12. Перелік семінарів і конференцій,
що проводитимуться на базі виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України»**

№ з/р	Перелік тем	На кого розраховано	Звідки прибули доповідачі	Яким чином будуть опубліковані матеріали	Культурна програма	Секції
1	Міжнародна наукова конференція «Місце козацького феномену на міжнародній арені»	Вітчизняні та закордонні науковці з історії, археології, культурології, мистецтвознавства, літератури музеєзнавства та пам'яткознавства, архітектури та спеціальних історичних дисциплін.	Представництво Туреччини в Україні, представництво Росії в Україні, представництво Польщі в Україні. Інститут історії НАН, Інститут археології НАН, ХДАК, ХНУ ім. Каразіна, ХІМ, ДІМ,	Публікація збірників та матеріалів конференції у відкритому доступі.	1. Реєстрація учасників конференції. 2. Пленарне засідання. 3. Оглядова екскурсія експозицією музею. 3. Презентація видавничих проектів присвячених вивченню	1. Відображення історії козацтва зарубіжних літературі та джерелах. 2. Колекції та окремі предмети козацької доби. Досвід його вивчення та експонування в закордонних музеях. 3. Провокативні постаті в історії вивчення козацтва. 4. Дипломатичні відносини між Запорізькою січчю,

					<p>козацької доби.</p> <p>4. Робота в секціях</p> <p>5. Обід.</p> <p>6. Дискусія, підведення підсумків.</p> <p>7. Бенкет.</p>	<p>Російською імперією та Кримського ханства.</p>
2	<p>Всеукраїнська наукова конференція «Історико-культурна спадщина козацького періоду»</p>	<p>Вітчизняні науковці та дослідники з культурології, мистецтвознавства, музеєзнавства, археології та студенти профільних спеціальностей.</p>	<p>Інститут історії НАНУ, Інститут археології НАНУ, ХДАК, ХНУ ім.Каразіна, НМІУ, ДІМ, ХІМ, ЧОІМ.</p>	<p>Публікація збірників та матеріалів конференції у відкритому доступі.</p>	<p>1.Презентація «Сучасні методи збереження історико-культурної спадщини».</p> <p>2.Оглядова екскурсія експозиції .</p> <p>3. Кава-брейк.</p>	
3	<p>Обласний науково-практичний семінар «Напої козаків. Традиції та рецепти.»</p>	<p>Музейні співробітники, музеєзнавці, історики,студенти.</p>	<p>ХДАК, ХНУ ім.Каразіна, НМІУ, ДІМ, ХІМ, ЧОІМ.</p>	<p>Збірка наукових статей і тез доповідей.</p>	<p>1. Презентація-дегустація принесених напоїв.</p>	<p>1.Лікарські напої. Тенденції зіллеваріння.</p> <p>2. Спиртні напої.</p> <p>3. Молочні вироби.</p>

4	<p>Всеукраїнська наукова конференція «Феномен колекціонування у ХІХ – ХХ ст. Передумови та причини зацікавленість</p>	<p>Вітчизняні науковці та дослідники з культурології, мистецтвознавства, музеєзнавства, археології та студенти профільних спеціальностей.</p>	<p>Інститут історії НАНУ, Інститут археології НАНУ, ХДАК, ХНУ ім.Каразіна, НМІУ, ДІМ, ХІМ, ЧОІМ.</p>	<p>Публікація збірників та матеріалів конференції у відкритому доступі.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Реєстрація учасників конференції. 2. Пленарне засідання. 3. Оглядова екскурсія експозицією музею. 3. Презентація «Колекціонування у ХІХ-ХХ ст.». 4. Робота в секціях 5. Обід. 6. Дискусія, підведення підсумків. 7. Бенкет 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зацікавленість до вивчення козацької культури та історії. 2. Яворницький Д. І. дослідник козащини. 3. Поль О. першопроходець 4. Тарновський амбасадор колекціонування козацької доби . 5. Сучасний стан колекцій предметів козацького побуту.
---	---	---	--	---	--	--

5	Районний науковий семінар «Особливості вивчення та реставрації козацького побуту»	Співробітники обласних музеїв, реставратори, студенти музеєзнавці.	Департамент культури Харкова, співробітники музеїв: ХІМ, ДІМ,	Збірка наукових статей і тез доповідей.	1. Презентація наукової збірки «Особливості вивчення та реставрації козацького побуту» 2. Оглядова екскурсія експозиції 3. Кава-брейк	1. Реставрація одягу XVII-XVIII ст. 2. Особливості холодної зброї XVI-XVIII ст. Тенденції реставрування. 3. Вогнепальна зброя XVI-XVIII ст.
---	---	--	---	---	---	---

ДОДАТОК 13. Перелік музейних об'єднань на базі виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України»

№ п/п	Назва	Мета та завдання	Аудиторія
1	Історичний клуб «History - is my life»	<p>Мета: вивчення історичної та культурної спадщини своєї Батьківщини</p> <p>Завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Отримання теоретичних знань з історії рідного краю • Проведення дослідницької роботи із застосуванням отриманих знань • Поповнення музейних фондів 	Середній шкільний вік
2	Клуб колекціонерів ім. Яворницького	<p>Мета: створення сприятливих умов для заняття колекціонуванням та організація дозвілля</p> <p>Завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Надання методичного, організаційного та практичного сприяння колекціонуванню • Налагодження зв'язків і співробітництво з міжнародними організаціями по тематиці діяльності клубу • Допомога колекціонерам в публікації матеріалів по темі 	Широке коло
3	Гурток юних етнографів «Запорожці»	<p>Мета: допомогти засвоїти основні поняття етнографії, оволодіння знаннями</p> <ul style="list-style-type: none"> • Засвоєння теоретичних знань, змога практикуватися; 	Середній шкільний вік

		<ul style="list-style-type: none"> • Набуття власної творчої діяльності • Задоволення потреб особистості у творчій самореалізації 	
4	Клуб бойового мистецтва «Козацька шабля»	<p>Мета: залучення широкого загалу до культури бойових та військового мистецтв козаків.</p> <ul style="list-style-type: none"> • популяризація культури козацького війська через інтернет і ЗМІ • проведення заходів безпосередньо пов'язаних з бойовим мистецтвом козаків (імітація поєдинків козаків, реконструкції битв часів козацтва тощо.) • проведення відкритих дверей клубу і популяризація козацького військового мистецтва. 	Широке коло з 14 років. Але дітям до 18 років з письмового дозволу батьків
5	Театральний клуб «Козаки »	<p>Мета: Ознайомлення молоді з театральним мистецтвом у синтезі з фольклором козацької доби</p> <p>Завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розвиток творчих здібностей у молоді • вивчення основ театального мистецтва • виховання культури мови, набуття навичок дикції, міміки і пластики <p>розвиток творчої ініціативи, емоційного відгуку на художній вимисел</p>	Старший шкільний вік, студенти

ДОДАТОК 14. Перелік музейної продукції на базі музейної виставки «Предмети козацького побуту в колекціях музеїв України»

№ п/п	Вид	Назва	На кого орієнтована	Засоби реалізації
1	Музейне друковане видання	Буклет виставки “предмети козацького побуту в колекціях музеїв України”	Широке коло відвідувачів	Вільний продаж в кіоску при музеї
2	Сувенірна продукція	Календар з зображенням предметів з виставки “предмети козацького побуту в колекціях музеїв України”	Широке коло відвідувачів	Вільний продаж в кіоску при музеї
3	Сувенірна продукція	Бейджики та вгадування «Який я козак?»	Широке коло відвідувачів	Винагорода за участь у музейному інтерактиві
4	Мультимедійна продукція	Мобільний додаток «Аудіо-гід»	Широке коло відвідувачів	Вільне користування в межах музею
5	Сувенірна продукція	Спотикач «Козацька нарада»	Відвідувачі старше 18 років	Продаж в сувенірних магазинах міста, реалізація під час проведення міських свят

ДОДАТОК 15. Афіша виставки

*Харківський історичний музей
імені М. Ф. Сумцова
Запрошує на виставку
«Предмети козацького побуту
в колекціях музеїв України»*

*Відкриття 23 липня 2020 р. о 10:00
Університетська вулиця, 5, Харків
Тел : 057 731 2094*

ДОДАТОК 16. Календар присвячений виставці

2020

ЯНВАРЬ							ФЕВРАЛЬ							МАРТ							АПРЕЛЬ							
ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	ВС	ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	ВС	ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	ВС	ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	ВС	
					1	2						1	2							1						1	2	
6	7	8	9	10	11	12	3	4	5	6	7	8	9	2	3	4	5	6	7	8	6	7	8	9	10	11	12	
13	14	15	16	17	18	19	10	11	12	13	14	15	16	9	10	11	12	13	14	15	13	14	15	16	17	18	19	
20	21	22	23	24	25	26	17	18	19	20	21	22	23	16	17	18	19	20	21	22	20	21	22	23	24	25	26	
27	28	29	30	31			24	25	26	27	28	29	23	24	25	26	27	28	29	27	28	29	30					
														30	31													
МАЙ							ИЮНЬ							ИЮЛЬ							АВГУСТ							
ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	ВС	ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	ВС	ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	ВС	ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	ВС	
					1	2	1	2	3	4	5	6	7							1	2	3	4	5	6	7	8	9
4	5	6	7	8	9	10	8	9	10	11	12	13	14	6	7	8	9	10	11	12	10	11	12	13	14	15	16	
11	12	13	14	15	16	17	15	16	17	18	19	20	21	13	14	15	16	17	18	19	17	18	19	20	21	22	23	
18	19	20	21	22	23	24	22	23	24	25	26	27	28	20	21	22	23	24	25	26	24	25	26	27	28	29	30	
25	26	27	28	29	30	31	29	30						27	28	29	30	31	31									
СЕНТЯБРЬ							ОКТЯБРЬ							НОЯБРЬ							ДЕКАБРЬ							
ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	ВС	ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	ВС	ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	ВС	ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	ВС	
					1	2					1	2	3	4							1	2	3	4	5	6		
7	8	9	10	11	12	13	5	6	7	8	9	10	11	2	3	4	5	6	7	8	7	8	9	10	11	12	13	
14	15	16	17	18	19	20	12	13	14	15	16	17	18	9	10	11	12	13	14	15	14	15	16	17	18	19	20	
21	22	23	24	25	26	27	19	20	21	22	23	24	25	16	17	18	19	20	21	22	21	22	23	24	25	26	27	
28	29	30					26	27	28	29	30	31	23	24	25	26	27	28	29	28	29	30	31					

ДОДАТОК 17. Значки приурочені виставці

ДОДАТОК 18. Карта для гри-квесту

ДОДАТОК 19. Наливка-Спотикач «Козацька нарада»